7859

శ్రీ ర స్తు.

చంపూ రామాయణము.

ఇది భోజనరవర విరచిత సురభాషా కావ్యమునకు

జయంతి రామయ్య, బి. యే., బి. యల్.,

రచించిన యాంధ్రానువాదము.

వాణీ ముద్రాక్షరశాల,

బెజవాడ.

1935

[వెల రు. ౧-౦-౦

పీఠిక.

ఒకనాఁడు నే నాంధ్రచంపూరామాయణ గ్రంథ మొకటి చదువుచుండ వైదిక నిష్ఠాగరిష్ఠులును, విద్వద్వర్యులును, నాకుబంధువులును, గురుతుల్యులునగు బ్రహ్మశ్రీ కప్పగంతు రామశాస్త్రులుగారు వచ్చి "మీరు చదువుచున్న దేమి పుస్తక"మని యడిగిరి. "భోజనరేంద్ర రచిత చంపూరామాయణమున కొక యాధునికకవి రచించిన యాంధ్రానువాద" మని చెప్పితిని. ఈకవి కవిత్వ మెట్లున్నదో చూతము, ఈపద్యములు రెంటికి వీరు రచించిన తెలుఁగుపద్యములు చదువుఁడని.

శ్లో॥ ఉచ్చైర్గతిర్జగతిసిద్ధ్యతి ధర్మతశ్చే
త్తస్య ప్రమాచవచనైః కృతకేతరైశ్చేత్ ।
తేషాం ప్రకాశనదశాచ మహీసురైశ్చే
త్తానంతరేణ నిపతే త్క్వను మత్ప్రణామః ॥౧॥

శ్లో॥ వనభువి తను మాత్రత్రాణ మాజ్ఞాపితం మే
సకలభువనభారః స్థాపితో వత్సమూర్ధ్ని।
తదిహ సుకరతాయా మావయో స్తర్కితాయాం
మయి పతతి గరీయా నంబ తే పక్షపాతః. ॥౨॥

అను నీ రెండుపద్యములు చదివిరి. వానికి సరియయిన తెలుఁగు పద్యములు గ్రంథమునుండి చదువఁగా శాస్త్రులుగారు మూలములోని యందము తెలుఁగులోనికి రా లేదని చెప్పి యంతనిలువక "మీరాయుత్తర రామచరితము శైలినాకునచ్చినది. ఈపద్యములుమీరు తెలిఁగింపుఁడు, ఎట్లుండునో చూత"మనిచెప్పి కొంతసేపటికి వెళ్లిరి. శాస్త్రులుగారు చెప్పినప్రకారము నేను తెలుఁగుపద్యము లల్లి మరుదినమో మూఁడవదినమో యాయన యొద్దకుఁబోయి వినిపింపఁగా నాపద్యములు బాగున్నవని యామోదించిరి. ఈపద్యములు రెంటిలో నొకటి శాల

కాండమునందు 2 వ పద్యముగను, ఒకటి అయోధ్యాకాండమునందు ౨౮ వ పద్యముగను ఈగ్రంధము నందిమిడియున్నవి. "రఘునాయకు నుత్తరచరిత మిదివరలోఁ జెప్పియుంటిని.ఇప్పుడీ చంపూకావ్యము తెనిఁగించినచో రామకథయంతయుఁ జెప్పినట్లగు" ననునూహ నాకుఁబొడకట్టి భోజచంపువు తెలిఁగింపవలయునను సంకల్పముదయించి క్రమముగా దృఢమయినది. రచన మారంభించి కొద్దిపాటి గ్రంథము తీసికొని వెళ్లి శాస్త్రులుగారికి వినిపింప "రచన బాగున్నది.తప్పక గ్రంధము పూర్తి చేయవలయు" నని వారుత్సాహము కలుగఁజేసిరి. తొలుత శాస్త్రులుగారు మాటవరుస కన్నమాట యుపదేశమయి పట్టిచ్చి యీ గ్రంథ రచనమునకు మూలకారణంబయ్యెను. ఇందునకై వారికనేకశతసాహస్ర నమస్కారంబు లర్పించుచున్నాఁడను. నాకుఁదోఁచినరీతి గ్రంధము పూర్తి చేసి ప్రకటించుచున్నాఁడను. ఇందలి గుణాగుణములు రసజ్ఞులు నిర్ణయింతురుగాక.

ప్రకటిత మగుదాఁక నె కృతి కర్త ధనము
పిదప నద్ది సారవిదుల ధనము
కన్నె యయిన కాంత కన్నవారల సొమ్ము
పెండ్లి యైన పిదపఁ బ్రియుని సొమ్ము.

ముక్తీశ్వరము.
యువసంవత్సర చైత్ర శు ౧ గురువారము. } జయంతి రామయ్య.

కృతిసమర్పణము

చ. చరితముచేత ధర్మముల సర్వజనాళికి బోధసేయు భా
స్కరకులమందు రామనృపచంద్రముఁడై యవతార మొందిని
ర్భరకృప ధాత్రిఁ బ్రోచిన పరాత్పరుదివ్యచరిత్ర కావ్యమా
పరమదయాంబురాశి పదపంకజసన్నిధిఁ జేర్చి మ్రొక్కెదన్॥

క. డెబ్బది యైదవ యేటను
దబ్బిబ్బులు రాకయుండఁ దగ నాచే నీ
కబ్బము రచియింపించెను
జొబ్బిలు దయతో రఘుపతి చోద్యముగాదే।

క. విరచించితి మును నుత్తర
చరితము రఘువీరు పూర్వచరితంబిపుడే
విరచింపఁగంటి నాహా
తరించితి భవాంబురాశి ధన్యుఁడనైతిన్।

అవతారిక.

శా॥ శ్రీవాణీధరణీధరేంద్రతనయాస్త్రీరత్నముల్ నిత్యమున్
శ్రీవక్షోముఖవామభాగముల సంసేవింప స్త్రీపుంసరూ
పావిర్భూతసమస్తలోకసముదాయాధారులై యొప్పు నా
శ్రీవత్సాంకహిరణ్యగర్భగిరిశుల్ ప్రేమన్ మమున్ బ్రోవుతన్. ౧

ఉ॥ పుట్టను బుట్టినట్టి మునిపుంగవుఁడాదిగ సంస్కృతంబునన్
బట్టపురాణిగా వలచివచ్చిన భారతి నేలినాతనిన్
దొట్టి తెనుంగునందుఁ గలదొడ్డకవీంద్రులనెల్ల పారమున్
ముట్టిన భక్తితోఁ దుతను మ్రొక్కి నుతించెద మాటిమాటికిన్. ౨

క. గద్యము కాంచనసూత్రము
పద్యంబులు మణిగణంబు పఱువడి రెంటిన్
హృద్యంబుగఁ గూర్చిన నన
వద్యంబగు హారమౌను బలుకుం జెలికిన్. ౩

ఉ. పంచశరున్ విరాళిగొలుపంగల చేడెలవాఁడి చూడ్కులన్
గొంచెము విచ్చు జాజిపువుగుత్తుల నంటినకమ్మతెమ్మెరన్
గాంచనగర్భురాణి కరకంజమునందలి చిల్కపల్కులన్
మించినఁగాక కోవిదులు మేలని యెన్నరు కావ్యమెన్నఁడున్. ౪

క. ఘనుఁడా భోజుండీగతి
నానరించిన కావ్యరాజ మొప్పుగ నాంధ్రిం
బూనరించుట దుష్కరమై
నను నానేరుచు తెలుంగునన్ దెలిఁగింతున్. ౫

గీ. శబ్దములకంటె నర్థముల్ సమధికంబు
లర్థములకంటె భావంబు లధికమరయ

భావకలనచేఁ బ్రభవించు భవ్యరసము
రసము కృతులకు జీవమైయెసఁగుఁ గాన. ౬

ఉ. దీటుగ సంస్కృతంబునకుఁ దెల్గొనరించెడువారు మూలమున్
దాఁటక భావమున్ రసము తప్పక నచ్చెడునట్లు లెంతయున్
దేటగవేఱు మాటలను దెల్పినఁ బొల్పగుఁగాక యెట్టులో
మాటకు మాటపెట్టి యొకమాడ్కిని మాటిన మెత్తురే బుధుల్. ౭

గీ. పలుకుబడివేఱు పదవరిపాటివేఱు
రీతులును వేఱ యన్వయగీతి వేఱు
భాషభాషకు ననుమాట భావమందుఁ
జేర్చి సంస్కృతమును దెల్గు సేయవలయు. ౮

క. తెలుఁగున నె పుట్టె నీకృతి
తొలుతననెడు భావమాత్మఁ దోఁచెడుభంగిన్
జెలఁగిన యనువాదము సర
సుల కింపౌఁ గాకయున్న శోభింప దిలన్. ౯

వ. కృతిముఖంబున నస్మదీయవంశక్రమంబించుక నూచించెద.

శా. శశ్వత్స్వర్ధితమానిసంస్తుత తపస్సంజాత భాస్వద్యశః
పశ్యోతాంశు కళావిహారసదన ప్రాయాష్టదిఙ్మధ్యభా
గ్విశ్వోత్సారిత సర్వపాతక తమోబీజైక సంవేద్యుఁడౌ
విశ్వామిత్రమునీంద్రచంద్రుఁడలరున్ విఖ్యాతతేజుండిలన్. ౧౦

గీ. వినుతకౌశిక గోత్రజ విప్రులందు
నలరువెలనాటి వారను నట్టిశాఖ
వెలయువెలనాటి శాఖలోపలజయంతి
వారునానొప్పు విఖ్యాతవంశమొకటి. ౧౧

సీ. ప్రథితమైన జయంతివంశమందునఁ బుట్టె
నరసింహశాస్త్రి నాఁబరగు బుధుఁడు

నరసింహశాస్త్రికి నందనుండుదయించె
దేవప్పనానొప్పు ధీయుతుండు
దేవప్పకను మహాదేవుండు రాజన్న
ముత్తన్నయనునట్టి ముగురు సుతుల
ముత్తన్న గాంచెను ముగ్గురు తనయుల
లక్ష్మీసమానయౌ లక్ష్మమాంబ

వలనఁ బేరయ్య బుచ్చెన్న బ్రహ్మనయన
వెలయువారల వారిలోఁ బెద్దయైన
పేరయార్యుండు కాంచెను గౌరమాంబ
యందు రామయ్య వెంకయ్య యనెడుసుతుల ౧౨

క. రామార్యుఁడు సాధ్వీమణి
సోమాంబికయందుసుపుత్ర సుతులన్ గనియెన్
ధీమహితుఁ బేరయార్యుని
రామయనానొప్పు పేర రాజిలు నన్నున్. ౧౩

సీ. తండ్రి పినతండ్రి బుచ్చెన్న ధర్మపత్ని
కామమాంబికతోఁగూడి ప్రేమమీఱ
నన్నుఁబుత్త్రి భావమునఁ గైకొన్న కతనఁ
దనయుఁడనయితి వారికి ధర్మయుక్తి. ౧౪

శ్రీరామ

శుభమస్తు.

చంపూ రామాయణము

బాలకాండము

—* అవతారిక. *—

ఉ. శ్రీల నొసంగు మాకు సరసీరుహచారువిలాసచోర మా
భీలతరాంత రాయనగభేదనసృచ్ఛితధారసార మా
మూలవిశుద్ధవేదసుయభూజశిఖాంచితపల్లవంబు శుం
డాలముఖాభిధానగణనాథపదద్వయ మెల్లవేళలన్. ౧

ఉ. ధారుణిలోన సద్గతివిధానము ధర్మమయేని దాని కా
ధార మపౌరుషోక్తికలితం బగువేదమ యేని వేదము
న్నేరిచి యాధరాస్థలిని నిల్పెడువారలు పాఱు లేని నా
పాఱులఁ గాక యింకఁ బెఱవారల నెవ్వరిఁ జేరు మన్నతుల్. ౨

గీ. వాద్యకలిత షణ్మాత్రంపుఁబాట వ్రాలె
గద్యయుక్తమై నెలుఁగొందు పద్యసూక్తి
హృద్య మాఁ గావ్యరసజుష్టహృదయులకును
గానఁ జంపూప్రబంధ మేఁ గడఁగి కూర్తు. 3

గీ. ఖ్యాతవల్మీకభవమానిగీతరామ
కీర్తిలేశాళి బుధులకుఁ గూర్తు ముదము
ఘనభగీరథానీతగంగాజలంబు
చేత జన మిష్టపితృతృప్తి చేయుఁగాదె. ౪

గీ. ప్రథమకవి యైనవల్మీకభవమహర్షి
నారదుఁడు చెప్పినది వీనులార వినుచుఁ

దివిరి మధ్యాహ్నసవనంబు తీర్పఁబోఁ జొ
దమము నడఁపఁజాలెడు పుణ్యాతమస కరిగె ౫

గీ. అరిగి యటఁ బంచశరవిద్ధ మైనయట్టి
క్రౌంచమిథునంబునం దొక్క ఖగము నట్టి
వ్యాధుఁ డొక్కఁడు వేధింప నధిక మైన
వగను జెందిన యమ్మౌని మొగమునుండి. ౬

శ్లో. మా నిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః
య త్క్రౌంచమిథునా దేక మవధీః కామమోహితమ్.

వ. అనుష్టుప్ఛందోమయసరస్వతి వెలువడెను. వాల్మీకియు సమయోచి తకృత్యంబుల నిర్వర్తించి నిజాశ్రమంబుచేరి యందుండ.

గీ. వివిధవిశ్వేంద్రజాలప్రవృత్తికార్య
ఘటక మైనట్టి పింఛంబుకిరణేఁ దనరు
శక్తి నొప్పెడు బ్రహ్మ యచ్చటికి వచ్చె
వాణి యొరుఁ గూడఁగా సైఁపలేని పగిది. ౭

వ. వచ్చి యమ్మహర్షి హర్షపూర్వకంబుగా నొనర్చుపూజ లందుకొని "మధ్యమలోకంబునంగూడ నిజవృత్తంబుం బ్రకాశింపంజేయు తలంపునం బోలె నిన్ననువర్తించి యున్న యీ భారతి మూలంబున రామచరితంబు యథాశ్రుతంబుగాఁ బ్రపంచింపు" మని చెప్పి పద్మయోని యంతర్ధానుం డయ్యె, నంత.

గీ. రాముచరితంబు కరబదరంబుగాఁగ
యోగదృష్టిఁ గని యజునియోగ మూని
రుచిరరామాయణంబుగా రచనచేసె
మధురకృతిమార్గదర్శి యామౌనివరుఁడు. ౮

వ. ఈగతి రామాయణంబు రచించి "దీనిం బఠించుసమర్థు లెవ్వరో" యనిచింతించు చుండ.

గీ. వివిధనరపాలలక్షణోపేతు లఖిల
శాస్త్రవిదులు సుస్వరయుతు ల్సమసురూపు

లైనయట్టి కుశీలవు లప్డు డిద్ద
అరుగుదెంచిరి కుశలవు లనెడువారు. ౯

వ. వారి నిద్దఱ శిష్యులుగాఁ జేకొని యమ్మహర్షి వారిచే నాగ్రంథం బంతయుం బఠింపింప వా రద్దాని నేర్చి యక్కడక్కడఁ బాడుచు రామభవనంబునకుం బోవ భ్రాతృపరివృతుం డై రఘుపతి నిజ చరిత్రంబెల్ల పఠింపుఁ డని నియోగింప.

ఆ.వె. పద్యవిద్య కెల్ల నాద్యుఁడౌ మునివర్యు
శిష్యులైన యల్ల శిశువు లిద్ద
అఘవినాశక మగు రఘువీరుచరితంబు
పాడి రాదినుండి వరుస నిట్లు. ౧౦

—* కథాప్రారంభము. *—

గీ. తనరు భాసుర కోసల ధరణియందు
లసదయోధ్యాభిధానవిలాసధాని
చండశాసనోత్సారితసకలవికల
రాక్షసవిహారరఘువీరరాజధాని. ౧౧

గీ. అందు నివసించు బృందారకారివిజయ
లబ్ధమందారమాలోత్థపల్లసురభి
వాసుఁ డమరాధిపార్ధాసనుండు
దండివీరుల వీరుండు దశరథుండు. ౧౨

వ. ఆరాజు సంతానంబు లేమికి మిగుల సంతాపంబు నొంది మంత్రు లతో నాలోచించి పుత్రార్థం బశ్వమేధయాగం బొనర్ప నిశ్చ యించినంత సుమంత్రుండు వచ్చి పూర్వ మంగదేశమం దవగ్ర హంబుం బాపంగలిగినవిభండకసుతు ఋశ్యశృంగుని ప్రసాదంబునం దప్పక పుత్రోత్పత్తి యగు నని తొల్లి సనత్కుమారుండు చెప్పెనని చెప్ప, భూమీశ్వరుండు చింతవీడి శాంతాజాని రావించి వసిష్ఠా నుమతిని సరయూతీరంబునం దశ్వమేధం బొనర్ప సమకట్టి తో లుతఁ బుత్రీయేష్టి యొనర్పం దొడంగె. అంత నాక్రతువునందు హవిర్భాగంబులం గొన భూభాగంబున కవతరించు శతమఖప్రము

ఖగీర్వాణగణంబులు దశముఖప్రతాపగ్రీష్మోష్మసంప్లోషణంబు చతుర్ముఖున కావేదించి యాతనిం గూడి శరణ్యుం డగు శార్ఙ్గధరుం జూడఁ బాలసముద్రముం జేరి యచ్చట.

—* సురలు నారాయణు దర్శించుట. *—

సీ. కరుణాపమై శార్ఙ్గకార్ముకోపేతమై
లక్ష్మీతటిల్లతాలలిత మగుచు
మునిమనశ్చాతకామోదమై సకలజ
గత్తాపసంహారకంబు నగుచు
నతసీసుమచ్ఛాయయుతచారుకాయమై
వైకుంఠనామసువ్యక్తి మగుచుఁ
గువలయానందంబు గురుతరంబుగఁ జేయు
కాలాంబుదం బౌచుఁ గ్రాలువానిఁ
గాయరుచిచేత నంభోధిగర్భమునకుఁ
గువలయాద్వైతభావంబు గూర్చువాని
నిఖిలలోకరక్షణవినిర్నిద్రుఁ డగుచు
భుజగశయనంబుపై నిద్రవోవువాని. ౧౩

చ. నరహరిరూపమై దనుజనాథునురమ్ముఁ వసినాఁ నుమ్మలం
బరు దగునట్టి సర్వదితిజావళిదంభము నుక్కుఁగంబముల్
విరియఁగ నేకకాలమున భిన్న మొనర్పఁగ బద్ధదీక్షుఁడై
సురచిరదంతకాంతిని వసుంధరఁ దెల్పొనరించు దేవునిన్. ౧౪

గ. కని.

క. నలినాయతలోచనునకు
నలినోద్భవజన్మదేశనాభీపుటికిన్
బలివైభవహారునకు నం
జలి యిదె నారాయణాఖ్యసర్వాత్మునకున్. ౧౫

గ. అనుచు బహుభంగుల నుతించు హరిహయప్రముఖాఖిలామరలోకంబు నరవిందలోచనుం డరుణారవిందవిలాసచోరలోచనమరీచి సంచయంబుచే నానందింపం జేసి.

గీ. కుశలమే మీకు సురలార కులిశకేళి
శమితదనుజాళిదంభమై యమరు నొక్కొ
దిషణధీజాతనీతిచేఁ ద్రిదశనగరి
వఱలునొక్కొ యోగక్షేమవంత మగుచు. ౧౬

వ. అని కుశలప్రశ్నం బానర్చు సమ్మృతాసారసరసం బగువాక్యంబు విని సంప్రాప్తమనోరథు లయి సురలా పరమాత్మున కిట్లని నివేదించిరి.

"దేవ భవత్కృపావలంబనుల మగుమాకుఁ గుశలంబు గాక యేమి? కాని —

గీ. నిర్జరాలంఘ్య మత్యంతదుర్జయంబు
లంక నా నొప్పు రాక్షసరాజధాని
భవనమణిగణరుచులచేఁ బగటిదీప
మటులఁ గావించుఁ దేజస్త్రయంబు సద్ది. ౧౭

గీ. శ్రీలు దనరారు నాపురం బేలు సాల
వృక్షసన్నిభభుజజితయక్షభర్త
జగము లవలీలగా గెల్వఁ జాలునట్టి
రక్కసులఱేఁడు రావణుం డక్కజుండు. ౧౮

ఉ. ఆతతబాహుసాహసరసనాయితహేతినివాతశాతధా
రాతతిచే గ్రసించు నలరక్కసి దిక్పతికీర్తిచంద్రునిన్
ఖ్యాతతదీయసంగరముఖసితవైరిశరణ్యుఁడైనవాఁ
డీతపనాత్మజు న్విడిచి యెక్కడ లేఁడొరుఁ డెంత చూచినన్. ౧౯

గీ. ఆతఁ డీజలజాతసంజాతుఁ గూర్చి
యరిదితపము గావించి యనన్యలభ్య
వరము సాధించి యద్దానిబలముచేత
జగముఁ దనయాజ్ఞ కెల్ల లక్ష్యంబు చేసె. ౨౦

వ. వానిమూలంబున మే మస్వతంత్రుల మైతిమి. ఆతం డవరోధవధూజనసహితుండై క్రీడాశైలశిఖరంబున సంచరించునప్పు డాత్మీయకర

ప్రసారం బుండెనేని నపరాధం బగు ననుభీతి నీసహస్రభానుండు సంకుచితభానుం డై శైలసానుప్రదేశంబుల నాశ్రయించి యుండు, నీసుధాంశుండును నప్పాలస్సులయందు మృగయాయాసపరిశ్రాంతి విశ్రాంతికై నమజ్జనపరివృతుం డై మజ్జనగృహంబుం జేర నందు శాతకుంభ స్తంభాగ్రకీలితస్ఫటికశిలాసాలభంజికాపుంజకరతల శశికాంతమయకలశపుంజంబునం దాత్మీయకరాభిమర్శంబున నచ్ఛావచ్ఛిన్నధారాంబుధారాచయంబుం గల్పించి సునాసీరచిరకాంక్షిత ప్రసాదపిశునవింశతివీక్షణంబులకు క్షణమాత్రంబు పాత్రం బగు. మఱియు నారావణుండు సంక్రందననందనవనంబునుండి తెచ్చి తనయుద్యానవనంబున నాటించిన మందారాది బృందారకతరుబృందంబుల యాలవాలంబులు చెఱలో నున్నసురనారీజనంబులనయనేందీవరంబులనుండియుఁ గరారవిందకలితకనకకలశంబులనుండియు స్రవించుమంద్రోష్ణాంబుధారలచేఁ బంకిలంబులుగా వానియందుఁ బచేళిమంబు లగుకుసుమంబులు పడు ననుభయంబుచే నీగంధవహుండు కదలుటకుం గూడ జంకుచున్నవాఁడు. ఇంతకు ముందు హుతవహాఖ్యులై పెంపొందిన యీగార్హపత్యపురోగాగ్నులిప్పు డాదశముఖునింట మహానసాధ్యక్షులై యున్నవారు. మానవులవలనం దన కవమానంబు కలుగు నని తలంపక యానిలింపవైరి మానవేతరులచేఁ జావకుండునట్లు చతురాననుచే వరంబు నొంది సంప్రహారసమాక్రాంతదిగంతదంతావళదంతకుంతవ్రణకిణస్ఫుటితవక్షఃస్థలుం డై వనగజంబు స్థలకమలినిం బోలె ముల్లోకంబులం గాసించుచు మేము నీవారల మని కూడ నెఱుంగకున్నవాఁడు." ఇట్లని దేవతలు నివేదింప నాకర్ణించి.

ఆ. వె. నీలశైలమందు బాలేందుకళలీల
మొగమునందు లేఁతనగవు దోఁపఁ
దేన లొలుకు తియ్యతియ్యనౌపలుకుల
సురల కిట్లను మధుసూదనుండు. ౨౧

గ. "మిమ్ము బాధించుచున్న యాయాతుధాను నిప్పుడే యశ్రమంబున సమయింపం దగు నయిన సరసిజాసనువరంబును బుత్రార్థి యైన

సుత్రామమిత్రదశరథమనోరథంబును సఫలంబు లగునటులు నేను మానుషవేషధారి నై వానిం ద్రుంపం దలంచితి" నని చెప్పి యంతర్ధానుం డయ్యె. సురగణంబును హృషీకేశాదేశంబునం జతుర్దశ భువనంబులు నిర్దశాననంబులుం బ్రశమితదుర్దశంబులు నయ్యె నని పొంగి సుధాసాగరంబు వీడి నిజాగారంబులకుం జనియె. పితామహుం డా దేవతలతో "భూలోకంబునం దవతరింప నై యున్నలక్ష్మీసహాయునకు సహాయంబుగా మీర లప్సరఃప్రభృతి యువతుల యందు వానర భల్లూక గోపుచ్ఛాదిరూపంబులం బ్రథితప్రభావు లైనకొడుకులం గనవలయు. తొల్లి యొక్కప్పుడు నే నావులించినప్పు డుత్పన్నుం డై నజాంబవంతుం డిప్పుడు నున్నవాఁడు గదా!" యని చెప్పిన సుర లాప్రకారం బాచరించిరి. అంతఁ గొంతకాలంబునకు సవనాగ్నికుండంబునుండి ప్రజాపతిప్రేషితుం డగు పురుషుం డొకం డుద్భవించి హేమపాత్రంబుతో నమృతప్రాయ పాయసంబు పుత్రార్థి యైనదశరథున కొసంగ.

గీ. అందు సగపాలు కౌసల్య కాది నిచ్చి
పిదప సగ మిచ్చెఁ గైకకుఁ బ్రీతి రాజు
వారు పతిభావ మెఱిఁగి సపత్ని కంత
సగ మొసంగిరి తమతమసగమునందు. ౨౨

గీ. అవభృథస్నాన మవసితం బగుడు నెల్ల
జనులుఁ దమతమయిండ్లకుఁ జనిరి దశర
థేశ్వరుండును సంతుష్టహృదయుఁ డగుచు
నమరపురిఁ బోలునిజపురి కరిగె నంత. ౨౩

గీ. రాజభార్యలు ముగురకుఁ గ్రమముగాను
గర్భచిహ్నముల్ వ్యక్తమై కానవయ్యెఁ
బొడమె నలసత హెచ్చయ్యె నొడలికాంతి
భార మయ్యెను మిగుల నాభరణచయము. ౨౪

క. విడివడె వళుల్ క్రమంబుగ
నడుమును గానంగ వచ్చె నాభియును బయల్

పడియెను గౌసల్యకు న
ష్పుడు నిజనాథుండు మిగులఁ బొంగుచునుండన్. ౧౩

గీ. సుదతియుదరంబు వటపత్రసోదరంబు
క్రమముగా నీడి యుండియుఁ గాంచె పాల
దశముఖోద్గ్రసంనష్ఠధరణిజనుల
మనుప విష్ణుండు గర్భమై తనరు కతన. ౧౪

గీ. సూక్ష్మమై కానరాకుంట సుదతికౌను
తొలుత నాకాశసామ్యంబు కలిగి యుండె
జాలు గలుగుటచే నిప్డు స్థూల మయ్యు
విష్ణుపద మాట మిన్నయై వెలసె మరల. ౧౫

—* శ్రీరామజననము *—

గ. అంత.

సీ. గ్రహపంచకం బుచ్చగతులయం దుండంగ
గురుఁడును జన్ద్రుండుఁ గూడియుండ
బూషుండు నెలకొని మేషంబునం దుండ
గర్కటకాఖ్యలగ్నంబు నెసఁగ
శుక్లపక్షమునందు శుభపునర్వసునామ
నక్షత్రయుక్త మానవమియందు
మేధ్యమైనట్టియయోధ్యాభిధారణి
నవ్యయంబు నఖండమైనయట్టి
యట్టి దిట్టిది యనరాక యమరునట్టి
కడునపూర్వంబుఁ బరమునై క్రాలునట్టి
తేజ మొక్కటి పొడసూపి తేజరిల్లె
ఖరపలాశసమి త్రతిఁ గాల్చుపొంటె. ౧౬

క. ఆదికవీశ్వర కావ్యా
మోదము నా నొప్పురామమోహనరూపం
బాదరమున బూని మహిత
మా దయతో హరి రఘుకులమందు జనించెన్. ౧౭

క. అన్ని సుగుణజాలంబుల
నన్నను బోలంగఁజాలు ననుజులు మువ్వుర్
క్రన్నన నుద్భవమందిరి
పన్నుగఁ బ్రదేతాగ్నిదీప్తిఁ బరఁగెడువారల్. ౩౦

క. వినయోజ్జ్వలుఁ డగుభరతుం
డనఘుఁడు జన్మించెఁ గేకయాత్మజకుఁగా ల
క్ష్మణశత్రుఘ్నాభిధులౌ
ఘను లుదయించిరి సుమిత్రగర్భమునందున్. ౩౧

క. లోకానందకరుం డగు
శ్రీకాంతాదయితు నాల్గుచేతులరీతిన్
లోకక్షేమంకరతం
గైకొని వర్ధిల్లి రల్లనలువురు వీరుల్. ౩౨

గ. అపరిమేయ మాయాభయానక యుద్ధసముద్ధత దైత్యబలావస్కంద కాందిశీక బృందారకానీక పరివార్యమాణరథుం డగు పంక్తిరథుం డట్లు సంప్రాప్తమనోరథుండై యుండఁ గొంతకాలంబున కాతని కడకుఁ దపఃప్రభావజనితానేకాశ్చర్య నిదానుండును, త్రిశంకు యాజకుండును, పద్యప్రబంధంబు పగిది దర్శితసర్గభేదుండును, ప్రాకృతవ్యాకరణంబుకరణిఁ బ్రకటితవర్ణవ్యత్యాసుండును, బుధు నివిధంబున సోమసుతుండు నగుకుశికసుతుండు వచ్చి యథావిధి సత్కృతుండై యాతనితో "రాజా! శరాసనమాత్రమిత్రుండును, సౌమిత్రిమాత్రపరిజనుండును, వినయాభిరాముండు నగు నీ తన యుండు రాముండు నేనోర్పంబూనిన క్రతువును రాక్షసులు విఘ్నంబుచేయకుండ రక్షింపవలయునని యభిలషించుచున్నాఁడ" నని పలుక నాకర్ణపరుషవాక్యమ్ము నాకర్ణించి యతిమాత్రపుత్ర వాత్సల్యుండగు నా కౌసల్యాజాని సశల్యాంతఃకరణుండై కొడు కులం బాయంజాలనని యెంత చెప్పినను గాధినందనుం డపరిహార్య నిశ్చయుండై యుండంజూచి తపనకులపురోహితుండగు వసిష్ఠుండు.

క. లోకోత్తర భాగ్యుండౌ
నీకౌశికు గౌరవించి ఖులలో దనుజా

నీకము నిర్మూలంబుం
బ్రాకటముగఁ జేయఁ బంపు రామునిఁ దమ్మున్. 33

గ.అని యనుశాసింప దశరథుండు ధైర్యం బవలంబించి సుతుల గాధిసుతుతో నంప నంగీకరించె నంత.

—• రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితో నరుగుట •—

క. యోగముచే సంసార వి
యోగముఁ గన్నట్టివార లొందఁగల మహా
భాగుఁడు రాముఁడు జనకు ని
యోగముచే గాధిసూను నొడఁగూడి చనెన్. 34

గీ. యజ్ఞరక్షకై రాముని ననుజుఁ దోడు
కొని చనుచు మౌని రామునితో ననియె నిట్లు
బలయు నతిబలయు నను రెండు కలపుణ్యవిద్య
లలరు నీకిచ్చెదను వాని నందికొనుము. 35

గ. అని చెప్పి యా బలాతిబలావిద్యలం బ్రసాదించి యంత నొక్క ప్రదేశంబు చూచి విశ్వామిత్రుండు దశరథాగ్రపుత్రునితో నిట్లనియె.

సీ. తొల్లి యిచ్చోట నల రతివల్లభుండు
త్రిపురహరు ఫాలలోచనదీప్తియందు
మిడుతవలెఁ బడి యంగంబు విడిచెఁ గాన
నంగసంజ్ఞచే నీదేశ మమరుచుండు. 36

గ. తదనంతరంబు మానససరఃప్రసృతంబగు సరయూనది నతిక్రమించి వృద్ధశ్రవుండు వృత్రవధోత్పన్నంబగు మలముం దొలంచుటచే మలదకరూశంబులని పేర్వడ్డ ప్రదేశంబులం జేరి యమ్ముని పతి దశరథసుతులతో నిట్లనియె.

—• తాటకా వృత్తాంతము •—

గీ. మును సుకేతుఁడన్యత్తుఁడు వనజభవుని
దయను దాటక నా నొప్పుతనయఁ బడసె

దాని సుందుండు పెండ్లియై దానియందు
నీచుఁడైనట్టి పుత్త్రు మారీచుఁగనియె. ౩౭

వ. అంతఁ గొంతకాలంబునకు సుందుం డగస్త్యుచే నిహతుండగుడు
మారీచుం డాక్రోధంబున నకుంభసంభవు నభిభవించి యమ్ము
నిశాపనమ్మున రాక్షసత్వమ్ము నొందె. తాటకయు మనుష్యాశినియుఁ
జతుర్ముఖవరప్రభావంబున వేయిజగంబుల బలంబు గలదియునై
నీచుండగు మారీచునితోఁ గూడి లోకంబులకు శోకం బాపాదించు
చున్నయది కాన దానివధము నీకుఁ గర్తవ్యంబని రామునితోఁ
జెప్పి రామను సమయించు టెట్లని సంశయించుచున్న యాతని
సందేహముం దొల్గి పురందరుండు వసుంధరాపరాధ ధురంధరయ
గు మంథరను, పరశురామావతారుండగు జనార్దనుండు నిజజననిం
జంపిన వృత్తాంతకథనంబుచేఁ బరిహరించె.

గీ. అట్లు వృత్తాంత మంతయు నాలకించి
తాటక వధింప రాముండు తలఁచె మదిని
నాతలంపునె యెల్లర కెతసిధనువు
జ్యారవం బనుమిషచేతఁ జాటిచెప్పె. ౩౮

వ. అంత.

గీ. జీవసంహార మెల్లఁ దాఁజేసి యమభ
టులకు విశ్రాంతిగావించు పోలసుఁదిండి
యసురనాశంబు సూచించు నట్టిసంధ్య
యనఁగ రుధిరారుణాస్యయై యడ్డె మునిని. ౩౯

గీ. కూళయైనట్టి తాటకగుణము రాము
చెవిని సోఁకిన యపుడ యా చెనటిఁజంపఁ
గోరి రాము శరాసనగుణము గూడ
శీఘ్రముగ రఘువీరుని చెవిని జేరె. ౪౦

గీ. భావిభయదోగ్రసంగ్రామ బద్ధదీక్షుఁ
డైన రాముని ఘనతీవ్రబాణమునకుఁ

దనదు ప్రాణపంచకమును దత్క్షణంబ
వీరపాణంబుగా నిచ్చె ఘోరదనుజ. ౪౧

గీ. ఘనభృశాశ్వుండు తొలుదొల్తఁ గన్నయట్టి
జృంభకాద్యస్త్రముల్ మునిజంభవైరి
జంభపిశునాశశాసన శాసనమునఁ
దాటకారాతి కొసఁగెను దయ దలిర్ప. ౪౨

క. పిదప విరించిలోకప్రత్యాదేశంబగు నొక్కప్రదేశంబుం జూపి యమ్మునివల్లభుం డిట్లనియె.

గీ. బ్రహ్మనిష్ఠమై భవఖేదరాశిఁబాసి
నట్టిమునులు సేవించు నీయడవియందు
బలినియమననిమిత్తమై వామనుండు
బలినియమపరుండౌచు నివాసముండె. ౪౩

గీ. నిఖిలలోకైకభిక్షుండు నిర్జరార్తి
హార్తియును నైన వామనునాశ్రమ మిది
నీలతరుజాల మిట నిదె నింగి ముట్టుఁ
గువలయంబును స్వయముగాఁ గొలువ ననఁగ. ౪౪

గీ. అట్లు కౌశికముని చెప్పినట్టి పెక్కు
గతుల శ్రుతిహారపావన కథలచేత
దశరథావనీనాథుని తనయులకును
నడకచేఁ గల్గు శ్రమ మింత యడఁగిపోయె. ౪౫

—* విశ్వామిత్రుఁడు సవనంబొనరించుట *—

క. తదనంతరము సిద్ధాశ్రమంబు చేరి కౌశికుండు సత్ర మొనరింపం దొడంగుటయు నంతక కింకరులువోలె నెంతయు భయంకరులగు రాక్షసు లనేకు లంతరిక్షంబునుండి దిగి యెల్లెడఁ దామయై యుండం గని భీతిల్లి యమ్మునిశిష్యులు చేత నున్నసమిత్కుశలఁ బాఱ వైచుచు రఘునాథుం జేరి.

ఉ. అసురసంఘ మెల్లెడల నాడుచుఁ బాడుచు వెక్కిరించుచున్
హాసము చేయుచు న్గిరిశిఖాళిఁ బెకల్చుచు ఖేచరాళికిం

ద్రాస మొనర్చుచు రుధిర ధారల భూతల మెల్ల ముంచుచు
న్వేసట యింత లేక కడువిక్కచుఁ గ్రమ్మె దిగంతరాళముల్. ౪౬

క. అని విన్నవించినంత.

సీ. ప్రాప్తవర్ణాంతరుండైన యట్టిగాధి
సూను సంపర్కపుణ్యంబుచే ననంగ
సాదిఁ బిప్పలదండార్హుఁ డయ్యును రఘు
పతి పలాశదండాదృతపాణి యయ్యె. ౪౭

గీ. నీచమతి యైన మారీచుఁ డేచిపోరి
రామబాణంబు తన్నుగురంగఁగొట్ట
నుదధిలోఁ బడి భీతిచే నొదిఁగి యుండె
నీటిమానిసి పోలికి నివ్వటిల్ల. ౪౮

గీ. అఖిల మునిజనకంటకుఁడౌ సుబాహు
వాహవోన్మత్తుఁడై తెగి యాజి సల్పి
దాశరథిపృథు బాణ విదళితుఁడగుచు
నంతకునకుఁ దా నంతట నతిథి యయ్యె. ౪౯

గీ. వంశజంబు మనోహారిఫలయుతంబు
నగుచు రామేరితంబు స్నేహాన్వితంబు
నైనశరముతో దనుజజీవాళి యేగె
హృదయమును వీడి రక్తయా నింతి వోలె. ౫౦

మ. సురవైరిప్రకరంబులట్లు సమయన్ క్షోణీహితంబౌనటుల్
వరయాగంబు సమాప్తిచేసి పరమబ్రహ్మణ్యుఁడమ్మౌని సం
గరజాతన్ జయలక్ష్మిఁ జేకొనిన యాకాకుత్స్థవర్యున్ సద
ధ్వరసంభూతరమావరున్ జలుప సంభావించె డెందంబునన్.

—+ కౌశిక వంశవృత్తాంతము *—

క. పిమ్మట మిథిలానగరంబునకుం జనుచు రఘువరున కాసంయమి
వరుండు నిజవంశవృత్తాంతం బిట్లు చెప్పందొడంగె:—

"తొల్లి సరసిజాసనాంశసంభూతుండగు కుశాభిధాన రాజ
ర్షి యొక్కరుం డుండె, నాతనికిఁ గౌశాంబీమహోదయ ధర్మారణ్య

గిరివ్రజాఖ్యపురీ నిర్మాతలగు కుశాంబప్రముఖులు నలువురు సుతులుద్భవించిరి. వారలలోఁ గుశనాభుం డను నాతండు ఘృతాచియందు నూర్గురు కూఁతులం గనియె, నా కన్నెలు సన్నద్ధయౌవనలయి యుండఁ బవనుండు వారలఁ గామించి నిరాకృతుండై వారిని వికారాకారలుగా శపించినం గుశనాభుం డది వినియు క్షమాన్వితుండై ప్రతిక్రియ చేయుట మాని యాకన్యల సోమదయను గంధర్వాంగనయందుఁ జూళి యను ముని గనిన బ్రహ్మదత్తుండను రాజున కిచ్చి వివాహంబొనర్ప వార లాజనపతిప్రభావంబుచే యథాపూర్వ రూపాన్వితలైరి. సదప నాకుశనాభుండు పితృప్రసాదంబున నాజనకు నగాధసత్త్వుండగుగాధిం గనియె"

దాశరథి యేతత్కౌశికోత్పత్తికథాశ్రవణంబుచే రాత్రిని నిమిష మాత్రంబుగాఁ గడపినంత బంధూకస్తబకబంధురం బగు సంధ్యారాగంబు పూర్వదిగంగనాముఖారుణతిలకంబై వెలుంగ శోణనదిలోఁ బ్రత్యూషకృత్యంబులు నిర్వర్తించి కృతనియముండగు సంయమివరుం గూడి గంగాతీరంబునకుం బోవుదారింబట్టి చనిచని.

గీ. చేరి యాజానపావన క్షీరయుతము
ఘనవృషానందసంధాయకంబు నగుచు
శ్రుతిహితంబునై పొలుపొంది శుద్ధమౌచు
నావుఁబోలిన యానది నతఁడుగనియె. ౫౨

గ. ఆభాగీరథీకథ వినం గోరు రాఘవునకుం గౌశికుఁ డిట్లని చెప్పం దొడంగె.

సీ. పూర్వకాలమునందు భూధరోత్తముఁడైన
మేరువుతనయ మనోరమయను
కాంత హిమాద్రికిఁ గాంతయై యొప్పారె
వారికిఁ బుట్టిరి వారిజాక్షు
లిరువురు గంగయు గిరిజయు ననువారు
వారిలో గంగ యన్పద్మనయన
నమరులు గొనిపోయి రమరలోకమునకుఁ
బార్వతి నిష్ఠతో వ్రతముసలిపి

పంచవదనునిభార్యయై పరిఢవిల్లె
నీలగళుఁడు సతియు మరుకేళిసల్పు
నపుడు వారివీర్యంబు దా నవనిఁ బడినఁ
బావకుఁడు తాల్చె నమరులప్రార్థనమున. ౫౩

గీ. పుత్రలాభంబు తన కట్టువాలిసి పోవఁ
బుత్రలాభంబు లేకుండఁ బో సురలకుఁ
బలువురకు భార్యగానుండ వసుమతికిని
గోపభారంబుచే గౌరి శాపమిచ్చె. ౫౪

గీ. అంత సేనానిఁ గాంక్షించి యబ్జజాది
సురలు ప్రార్థింప నగ్ని యా గిరిశువీర్య
మమరవాహినియం దుంచె నదియు దానిఁ
దాల్పఁ జాలక పడవైచె దర్భయందు. ౫౫

గీ. ఆశరవణమం దావేళ నల్లకృత్తి
కలకుఁ బ్రీతిగా నాఱు మొగంబు లలర
వెడలె షాణ్మాతురుండైన వెలుఁగొకండు
తారకధ్వాంత విధ్వంసకారి యగుచు. ౫౬

వ. హవ్యవాహనుండుం బోలెదివ్యవాహినియుఁ ద్రివిధం బదియెట్టులనిన.

సీ. కలఁ డొకనరపతి కమలాప్తవంశ్యుండు
సగరాభిధానుండు సజ్జనుండు
పాలించె భువి యతం డోలి నయోధ్యాభి
ధానపురము రాజధానిగాఁగఁ
గేశినీసుమతులన్ గృహిణులతోఁగూడి
తనయులకై తాను దప మొనర్పఁ
బ్రీతుఁడై మునిపతి భృగు విచ్చె వరమును
బలువురు కొడుకులు గలుగునట్టు
లంత వైదర్భి యైనట్టి యుగ్రమహిషి
యనయు నసమంజుఁ డనుపేరి తనయుఁ గనియెఁ

బడవడినృపతి రెండవ భార్యయైన
సుమతి యఱువది వేవుర సుతులఁ గనియె. ౫౭

క. అసమంజసచరితుండౌ
నసమంజుని వెడలఁగొట్టి హయమేధము నా
సెసఁగెడు సవనమ్ము సలుప
వసుధేశుఁడు హయము విడిచె వసుధం దిరుగన్. ౫౮

క. సురపతి యాగుజ్జము నా
సురవరరూపంబుదాల్చి సొరిది హరింప
న్నరవరతనయులు వెదకుచు
ధరణీతల మెల్లఁ దిగిగి దానిం గనమిన్. ౫౯

గీ. గోళ్లఁ ద్రోడుతఁ బుడమిని ద్రొచ్చిద్రొచ్చి
యురగలోకంబు సొచ్చి యం దుగ్రతపము
సలుపుచున్నట్టి కపిలర్షి యలుకయ నెడు
మంటఁబడి మిడుతలమాడ్కి మాఁడిరపుడు. ౬౦

క. జనపతి యప్పుడు తన మను
మని యసమంజసుతు నంశుమంతునితో స
ప్తిని దెచ్చి సప్తతంతువు
కొనముట్టఁగఁ జేయవలయుఁ గుఱ్ఱానాకున్. ౬౧

గీ. అనిన వాఁ డాబిలము వట్టి యరిగి యరిగి
ప్రమందియున్నపితరుల భస్మంబుఁగాంచి
బాష్పజలనివాపాంజలి వదలి వదలి
యెట్టి కేలకు గుఱ్ఱముం బట్టుకొనియె. ౬౨

చ. తురగముఁ దాత కిచ్చుటకుఁ దోడ్కొనివచ్చెడు నంశుమంతుతో
మరణమునొందినట్టి నృపమాళికుమారుల మేనమామయౌ
గరుడుఁడు వల్కెనిట్లనుచు గంగను నీ విటఁ దెచ్చి భూళిపైఁ
బఱపిన నీపితృవ్యులకు భవ్యగతు ల్మమకూరు బాలకా. ౬౩

క. మనుమం డీగతిఁ దురగము
గొని వచ్చి యొసంగఁ గ్రతువు కొనముట్టంగా

నొనరిచి సగరుఁడు నిర్భర
తనయవియోగార్తిచేతఁ దనువుం దొఱఁగెన్. ౬౮

గీ. అంశుమంతుండు చిరకాల మవని యేలి
సుతు దిలీపునిఁ బతిఁజేసి సుస్థరమతిఁ
దపము సలుప హిమాలయ తటముఁ జేరెఁ
బదపడి దిలీపుఁడును దివ్యపదము నొందె. ౬౯

గీ. ధీరుఁడు దిలీపసుతుఁడు భగీరథుండు
వృత్తము న్విని మిన్నేటి నిలకుఁ దేరఁ
గడిఁదితపము సలిపె నంతఁ గరుణతోడ
గిరిశుఁడును గంగ మోయ నంగీకరించె. ౭౦

సీ. వీచీసమూహంబు వియదంతరాళంబుఁ
గసుబంతములుఁ గూడఁ గప్పికొనఁగఁ
జంద్రుండు నక్షత్రజాలంబు నీటిలో
శంఖమౌక్తికముల సరణిఁ దోఁపఁ
దరఁగలు రవిరథ తురగంబులను లాగి
యరుణు నెంతేని నాయాసపెట్ట
నురువులు పైఁ గ్రమ్మ మఱుఁగుగా నున్నట్టి
వెలియేన్గు నింద్రుండు వెదకుచుండ
నందనద్రుమములు నడియేటిలోఁబడి
కొనలు గన్పడఁ గొట్టుకొనుచుఁ బోవ
నెల్లెడ సత్పథం బేకోదకం బౌట
దిఙ్మూఢుఁడై సూర్యదేవుఁడుండ
నావర్తగర్తంబులందు విమానము
ల్తెప్పల పోలికఁ దేలుచుండ
శైవాలగతి నీలజలదాళి దిక్తట
దేశముఖ హత్తుక తేజరిల్ల
సురసరిద్వర మావేళ సూటిగాను
గగనమునుండి యవలేపగరిమ తోఁపఁ

పార్వతీజాని ఘనజటాపటలగహ్వా
రంబులోఁ బడెఁ బృథుల వేగంబుతోడ. ౬౭

క. సురనది యాపగిది మహే
శ్వరుజటలంబడుచుఁ జిక్కి బైటకురాఁగా
దెరువు గనక యట నుండెను
గటికిపరకమీఁది మంచు కణమో యనఁగన్. ౬౮

క. శ్రమపడి తెచ్చిన నది యా
క్రమమున మటుమాయమైన క్ష్మాపతి విఫల
శ్రముఁడౌచుఁ గరము వందురి
ప్రమథాధీశ్వరు నుతించె బహుభంగులుగాన్. ౬౯

గీ. పొగడఁ బ్రీతుఁడై శంభుఁ డాపగను విడువ
బిందుసరమందుఁ బడె నేడువిధము లౌచు
వానిలో మూఁడుపాయలు వాసవాశ
వైపు మఱి మూఁడు పడుమటి వైపుఁ జనియె. ౭౦

క. మిగిలిన యేడవనది యా
భగీరథుని వెంబడించి భాగీరథినాఁ
దగి జహ్నుమౌని సవనపు
జగతిని జుట్టుకొనె గర్వసంరంభమునన్. ౭౧

క. మునిపతి దానిని బీలిచి
జనపతి వేఁడంగ మరల శ్రవణద్వారం
బున విడిచిపెట్ట జాహ్నవి
యనుపేరను బరఁగె నద్దియానాడు మొదల్. ౭౨

గీ. జాహ్నవిం దోడుకొనుచు రసాతలంబుఁ
జేరి పితరులఁ ద్రిదివంబుఁ జేర్చి శిథిలమ
నోరథుం డౌచు నపుడు భగీరథుండు
నిజనివాసంబునకు నేగెఁ బ్రజలు పొగడ. 23

గ. దాశరథి యంత నాభాగీరథిందాఁటి చనుచు విశాలయను పురిం
గని యిది యెవ్వరి దని యడుగ గాధినందనుం డిట్లని వక్కాణించె.

పూర్వకాలమున నమృతంబునకై సురాసురులకుఁ బరస్పర విరోధంబు ప్రాప్తింప విశ్వరూపుండగు విష్ణుండు జగన్మోహినీ రూపంబు దాల్చి వజ్రపాణిచే దైతేయనిధనం బొనర్పింపం దజ్జనని యగు దితి యుత్కటకోపావేశయై నిజనాథుండగు కశ్యపు వచనంబున శతమన్యు శాసింపం జాలుపుత్రుం బడయుంగోరి కుశప్లవం బునందుఁ జిరతపం బొనర్చె. తత్కాలంబున నింద్రుం డాపెం జేరి కైతవంబున శుశ్రూష యొనర్చుచు నొక్కనాఁ డాదైత్యజనని పాదకలితకచకలాపయై నిద్రించుచుండ నప్పతి నామె యపవిత్ర యని యెఱింగి తజ్జఠరముం జొచ్చి గర్భంబు నేడు వ్రక్కలుగఁ జీల్చి వెడలిపోయె. దితియు నాసప్తశకలంబుల సప్తమరుత్తులుగ నింద్రుచేతన చేయించి త్రివిష్టపమున కేగె. పిదపఁ గొంతకాలంబున కాకుశప్లవము ఖలమైపోవఁ దత్స్థానంబున.

క. ఘనుఁ డిక్ష్వాకుఁ డలంబుస
యనియెడు సతియందుఁ గన్నయట్టి తనూజుం
డనఘుండు విశాలాఖ్యుఁడు
తన పేరను నీపురంబుఁ దనరఁగఁ జేసెన్. 28

గ. అని విశాలాపురంబువృత్తాంతంబు సవిస్తరముగాఁ జెప్పుచు నమ్మునివరుండు తత్పట్టనాధీశుండగు సుమతిచే నొనర్పంబడు సత్కారంబుల నందుచు నారాత్రి యచ్చటఁ గడపి మఱునాఁడు రాజపుత్రులం దోడ్కొని మిథిలాపురంబునకై పోవుచు మార్గ మధ్యంబునం దాపసోత్తముండగు గౌతము నాశ్రమంబుంగని యమ్మునిదారానువర్తంబగుకథ యిట్లని చెప్పె.

గీ. తొల్లి యిచ్చోటఁ బూర్వదిగ్వల్లభుండు
గౌతమాంగనఁ గూడెఁ దా గర్వరీతి
ఋషియు వృషణహీనుండుగా నింద్రునకును
శైలి యగునట్లు భార్యకు శాపమిచ్చె. 29

క. సతి వేఁడఁగ సంయమి రఘు
పతి తా నిక్కాన కెపుడు వచ్చునో యపుడే

గతశాప వౌదువీవని
హితముగఁ బల్కి తపమునకు హిమగిరి కేగెఁ. ౭౩

గీ. వాసవుఁడు పితృదేవతా ప్రాభవంబు
వలన మేషాండకోశంబు వడసె మరల
రమ్యభవదీయపదయుగరజముచేతఁ
బూతయాసతి నేలుఁబో గౌతముండు. ౭౭

క. అని యిటు లహల్యవృత్తం
బు నుడువుచు రఘుకులపుంగవుఁడు వెనువెంటం
జనఁగఁ జని గౌతమాశ్రమ
మును జేరెం గౌశికాఖ్య మునిపుంగవుఁడుఁ. ౭౫

గీ. రజముచేతను దొలుదొల్త రాయియయ్యె
రామపదరజంబున నెండి రామయయ్యెఁ
గాన దుఃఖంబునకును సుఖంబునకును
గౌతమాంగనకు రజమ హేతువయ్యె. ౭౬

వ. ఆయాశ్రమంబున నహల్యాగౌతములచేఁ గృతసత్కారుండై కౌశికుఁడు రామలక్ష్మణులతోఁ గూడి మిథిలాపురోపకంఠంబున జనకుని యజ్ఞవాటికం జేరి యానరపతి యొసంగిన సపర్యలం గైకొనియుండ నిమికులపురోధసుండగు శతానందుండు రామునితో విశ్వామిత్రు వృత్తాంతంబుచెప్ప నిట్లుపక్రమించె.

*— విశ్వామిత్రచరిత్రము. *—

సీ. వెనుక నీమునిపతి వినుతసత్త్రియ
వృత్తిమై నున్నట్టివేళ యందుఁ
బద్మగర్భునిపట్టి వరవసిష్ఠాహ్వయు
నాశ్రమంబున కేగి యతిథి యగుచు
నతులిత మైనట్టి యాతిథ్యమును బొంది
యదియెల్ల సురభి మాహాత్మ్యమనుచు
నెఱిఁగి వానినివేఁడ ఋషియియ్యకొనమిచేఁ
బలిమి నాయావును బట్టి లాగ

నార్చుచున్నట్టి దాని దేహంబునుండి
ప్రబలబలములు పెక్కులు బయలువెడలి
తాఁకి తనతోడఁ బెనఁగంగఁ దాళలేక
పాఱిపోయెను నీముని బవర ముడిగి. ౮౦

వ. అట్లు పాఱి పోయియు మరల మరల వచ్చి పెక్కుసారులు సమర మొనర్చియుఁ దపోలబ్ధంబులయిన తనదివ్యాస్త్రంబు లన్నియు నవ్వసిష్ఠప్రయుక్తబ్రహ్మదండంబుచే నిహతంబు లగుటచే విషాదంబు నొంది క్షాత్రబలంబుకంటె బ్రహ్మతేజంబ యధికంబని నిశ్చయించి తత్తేజస్సిద్ధికై దక్షిణదిశయందుఁ దీవ్రతపం బొనర్చె. అంత సూర్యకులసంభవుండగుత్రిశంకునామనరపతి సశరీరంబుగా స్వర్గంబునకుఁ బోవుటకై యజ్ఞం బొక్కటి చేయంబూని యాసవనంబు సేయింపుమని వసిష్ఠుని వేఁడి ప్రత్యాఖ్యాతుండై తప్పక చేయింపవలయునని యమ్మునివరుతనయుల న్బాధింప వారలిగి చండాలుండవు గమ్మని శపించుడు నారాజంత నీకౌశికు నాశ్రయించె. ఇమ్మునివరుండాజనవరుచే సవనంబు చేయించుచుండ బ్రహ్మర్షులు పలువురు వచ్చినను వసిష్ఠపుత్రులు రామింజేసి యలిగి వారల శ్వభక్షకులుగా శపించి హవిర్భాగంబులం గొనుటకు దేవతలు రాకుండుటంజూచి.

గీ. ఆతతతపఃప్రభావంబుచేత నితఁడు
రూఢనీలాంబరుండును గూఢరాజ
వేషుఁడునగుచు వార్షికవేళనిసిని
బోలినత్రిశంకు సురవరుప్రోలి కనిపె ౮౧

గీ. మన్యువేగంబుచే శతమన్యు వతని
స్వర్గముననుండి క్రిందికిఁ బడఁగఁద్రోచె
నీతని నియోగశంకువు నూఁత గొంచు
నింగియందుఁద్రిశంకుండు నిలిచియుండె. ౮౨

వ. అంత నిమ్మునిరుం డమ్మనుజవరునిమిత్తంబు భువనాంతరంబు నిర్మింపఁ గడంగియు గర్వాణగణ ప్రార్థన విరమించి యాప్రదేశంబునం దపోవిఘ్నం బగుటచేఁ బశ్చిమదిక్కునం బుష్కరక్షేత్రం

బునం బుష్కలంబుగఁ దపంబొనర్ప నారంభించె. అక్కాలంబున నంబరీషుండనురాజు తానొనర్చు యజ్ఞంబులోని పశువు నష్టంబగుడుఁ దత్స్థానంబున నరపశువుగా ఋచీకుని మధ్యమపుత్రుండగు శునశ్శేఫు ననేకగోవుల నిచ్చి విలిచి తెచ్చె, నాశునశ్శేఫుండు భయకంపితుండై యీకౌశికు శరణంబు వేఁడిన నీతండు హావిష్యందాది నిజతనయులం దొక్కని వినిమయము చేసి ఋచీకపుత్రు బ్రతికింపం దలంప వారలందుల కియ్యకొనమి వసిష్ఠపుత్రులంబలె వారల శపించి శునశ్శేఫగీతగాథాద్వయసంతుష్టులైన యింద్రోపేంద్రులచే నయ్యజమానుని బశువును గూడఁ గృతార్థులం జేయించె. తదనంతరము మేనకాసంగతిం జిరతపోభంగం బయ్యె. దానికిఁ బశ్చాత్తప్తుండై యమ్మునివరుండు హిమవత్పర్వతమునందు గౌశికీతీరంబునం దపంబొనర్చుచుండ జంభారిప్రేరితయై రంభ తపోవిఘ్నంబొనర్ప యత్నింప దానిం బాషాణమగుమని శపించి యచ్చోటు విడిచి తూర్పుదిక్కున కేగి నిరస్తనిశ్వాసుండై తపంబొనర్పఁ దత్తపోగ్ని వేఁడిమి సహింపంజాలక యమరగణసహితుండై యంభోజసంభవుండు ప్రత్యక్షంబై జితేంద్రియత్వంబున బ్రహ్మర్షివైతివి, దీనికి వసిష్ఠుండు నంగీకరించు నని యానతిచ్చె.

గీ. శక్తిజనకుని నిర్దేశశక్తిచేత
నంత బ్రహ్మర్షిభావంబు నందె నితఁడు
ద్విజుఁ డుపనయనసంస్కార వృత్తిచేత
బ్రహ్మతేజంబుఁ దప్పక పడసినట్లు. 73

చ. జనకపురోహితుం డటు ప్రశంస పదింబది చేయుచుండ నా
జనపతిపుత్రులుం గలసి శర్వరి యంతయుఁ బుచ్చి వేకువన్
మునిపతి భక్తితో నొసఁగెఁ బుష్పకుశాగ్రసమంచితార్ఘ్యము
న్వనరుహబంధుమూర్తికిఁ బ్రభామయమూర్తికి వేదమూర్తికిన్.

— మిథిలాపుర ప్రవేశము. —

గ. పిదప నమ్మునివరుండు నరవరకుమారులం దోడ్కొని తదీక్షణ

కౌతుకవికచకువలయనిచయోపచీయమాన మేచకమరీచిమలిమ్లుచ పౌరనారీజనవిలోచనరోచిః కవచితరాజపథంబగుజనకరాజధానిం బ్రవేశించి రాకొమరులతో "నీ పురంబునం దారబ్ధయజ్ఞుం డగు జనకుని భాగ్యవశంబున రత్నగర్భ సీతానామధేయం బగు కన్యారత్నంబుం గనియె.

సీ. అంబునిధి చీర కనకాద్రి యాసనంబు
సురతటిని హార మాదిమసూకరంబు
దంష్ట్రి యాటపట్టును నైన ధరణిసతికిఁ
బురిటియిల్లయ్యెను మిథిలాపురవరంబు. ౧౫

క. ఇంతకంటె నీ పురంబు వర్ణింపనేల.

సీ. తనయ వైవాహికార్థంబు జనకనృపతి
యమరులకుఁగూడ దుష్కరం బైనయట్టి
విల్లువంచుట పణము గావించె నిపుడు
వసుధఁ గలరాజు లాశలు వదలుకొనఁగ." ౧౬

క. అని చెప్పె.

సీ. అంత గాధినృపసుతమహర్షి వెంటఁ
జాపమును జూమవేడ్క నచాపులొచు
నింద్రసభఁ బోలు జనకనరేంద్రు సభకు
రామలక్ష్మణు లేగిరి రమ్యగతిని. ౧౭

క. మునిపుంగవుండును నరపుంగవునిచేఁ బూజితుండై దశరథతనయ వృత్తాంతం బంతయుఁ జెప్పె,నాజనకుండునుజాపంబొక్కటి చూపి "యిది పూర్వ మింద్రాద్యమరులు మాకులంపుఁబెద్దయైన దేవరాతునకిచ్చిరి. సీతా శుల్కార్థమై యింతఁదాఁక దీనిని రక్షించి యుంచితిని" అని చెప్ప నా విల్లెక్కుపెట్టుమని గాధినందనుండు దశరథనందనున కాజ్ఞాపించె నంత.

—* శివధనుర్భంగము. *—

చ. ఇనకుల భర్త బాహుబల మించుక చూపుడుఁ జాపవంశమం
దును బ్రథితార్కవంశమున దొడ్డగుణంబు చెలంగె శింజినిం

బనివడి లాగ భూతనయ మానసము న్వడి లాగఁగాఁబడెఁ
ధనువును శత్రురాజభుజదంభము భగ్నములయ్యె నేకతఁ. ౮౮

శా. రామాకర్షణభగ్న కార్ముకమహారావంబు రంజిల్లె దృ
ప్తామిత్రాధిపకీర్తి హంసతతికి న్నంభోదనాదంబుగా
భూమి న్వీరరమాగమంబుతఱి నౌ పుణ్యాహఘోషంబుగా
క్ష్మామాన్యాత్మజ మానసోత్సవమున న్మాంగల్యతూర్యంబుగాఁ.

ఉ. చాప విభంగసంజనితశబ్దము దిగ్గజ ఘీంకృతిఁ దశా
శాపరిపాలకావళికి స్వాగత మొప్పఁగ నిచ్చుచుఁ జగ
ద్వ్యాపన కౌతుకోచ్ఛలిత దాశరథీద్ధయశోంగనా ప్రయా
ణోపనతోరుదుందుభి రవోద్ధతిఁ జూపెను మింటియందునఁ. ౯౦

గ. పదంపడి.

—* సీతాకల్యాణము *—

మ. సురసంగీతపుగోష్ఠికిం దిలకమై శోభిల్లు నెవ్వాని భా
స్వరసత్కీర్తి యెవండు కైటభరిపుఁ సత్పుత్రుఁగాఁ గాంచెనో
ధరయే పార్థివుపాలనంబు మహిమం దా నొప్పె రాజన్వతీ
వరనామంబున నెవ్వఁడింద్రుభయముం బాపంగఁ జాలెన్సదా.

గ. అట్టి దశరథుండు సీతావివాహకృత నిశ్చయుండైన జనకుం డం
పిన దూతలచే నాహూతుండై వసిష్ఠానుమతి నొంది మిథిలకు
విచ్చేసె. జనకుండును బూర్వము సుధన్వాను జయించి తత్ప
ట్టణంబగు సాంకాశ్యంబున స్థాపించియుంచిన తనతమ్ముం గుశ
ధ్వజు రప్పించి యిరువురుం గూడి సపురోహితుండగు దశరథుం
బూజించిరి. కోసలపతియుఁ బుత్రులకు గోదానమంగళంబు నడ
పించెనంత.

క. జనకుని దేశము చేకొని
జనకునిచేఁ గొనె రఘుపతి జానకి నామ్నా
యని దేశము చేతను నా
యనలుఁడు యజమానుచేత సర్వంబోలెఁ. ౯౧

చ. అనిమిష చాపమందు గుణ మల్లన శిద్ధచుక పూన్చి గాథనం
దనువచనంబు నూని రఘునాథుఁడు చేకొనె సీత నంతనా
తనియనుజుండు లక్ష్మణుఁడు తామరసాక్షిని నూర్మిళం గొనెఁ
జనకుని చిత్తమందు నిజసద్గుణరాజిని నిల్పి, చిత్రమా! ౯౩

క. పిదపఁ గుశధ్వజుండు మాండవీశ్రుతకీర్తుల భరతశత్రుఘ్నులకుం బరిణయం బొనర్చె. ఇట్లు కృతవివాహులైన కొడుకులతోఁ గూడు కొని దశరథుండు నిజరాజధానికిఁ బోవుచు మార్గమధ్యంబున సంవర్తనమయ సముజ్జృంభితహుతవహదుస్సహ రోషభీషణుండును దుర్వార పరాక్రమక్షత్రగర్వ పరిహారక పరశుధారావరికల్పితరుధి రధారానుష్ఠిత పితృతర్పణుండును దర్పవదగ్రేసరుండును నుదగ్రప్రతాపుండును దపస్సముచితవేషుండయ్యు వాసనావశంబున నన ల్పయుద్ధశ్రద్ధుండునై రామభద్రు వెదకుచు వచ్చునట్టి భార్గవమునిం జూచి భయాకుల చిత్తుండై సపర్యాపూర్వకంబుగా "నార్యశీలా! కుశలమా!" యని ప్రశ్నించె.

చ. క్షితిపతివాక్యము ల్చెవులఁ జేర్పక యుద్ధతి భార్గవుండు స
న్నతుఁడగు రాముతోనెనెఁ "బినాకము ప్రావిలు దానిఁద్రుంచియా
తతనుతి నొంది నాపరశుధార నెఱుంగని దోర్మదంబు వి
శ్రుతమగు నాశరాసమునఁజూపినఁ జూడఁగ వేడుకయ్యెడుఁ." ౯౪

గీ. అనిన నాతని చాపంబు నల్లనఁ గొని
గుణము సంధించి బాణంబుఁ గూర్చి యతని
సంయమ ధనత మది నిల్పి చంపు టుడిగి
రణమునుండి తా విరమించె రాఘవుండు. ౯౫

గీ. అనఘభృగు వంశ సంజాతులైన యట్టి
చాపదండంబు జమదగ్నిసంభవుండు
రాఘవార్పితగుణు లొచుఁ బ్రహ్మభావ
మొంది యుద్ధతిని విడిచి యుండె నపుడు. ౯౬

గీ. చాపమును భార్గవుండును సద్గుణంబు
నొక్కవేళ యందే పొంది యుండిరైన

వక్రతను బూని సరళత వదలి ధనువు
వక్రతను వీడ సరళుఁడై భార్గవుండు. ౯౭

క. తత్క్షణంబ రాఘవుం డమోఘంబైన బాణంబుం బ్రయోగించి భార్గవు సద్గతికి భంగంబొనర్చె, నది యుక్తంబకాదె.

చ. భృగుపతి రాఘవేంద్రుగతి కించుక విఘ్న మొనర్చి స్వీయమహా సుగతికిఁ జేటుఁ దెచ్చుకొనెఁ జూడఁగ నయ్యది యుక్తమే గదా జగతి మహానుభావులకు సంకటపాటొదవింప దానికిం దగిన ఫలంబు చొప్పడక తప్పునె యెంతటివారికేనియుః ? ౯౮

—*అయోధ్యాపుర ప్రవేశము*—

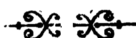
క. సంక్రాంతభార్గవశక్తిసంపన్నుండును పన్నగరాజభోగభుజాభిరాముండు నగురాము గాఢాలింగనం బొనర్చి శిరము మూర్కొని దశరథుండు సరయూపరిఖయగు నయోధ్యంజేరి సదార రాజపుత్రాలోకన కుతూహల పౌరపురంధ్రీలోక నీరంధ్రకటాక్ష పింఛాతపత్త్రాయమాణ శ్వేతాతపత్త్రుండై నిజమందిరంబుం బ్రవేశించె.

చ. ఘనమగు లజ్జచేత సుమకాండ వికార విచేష్ట లేవియుం గనఁబఱుపంగ నోడునిజకాంతలఁగూడి తమి క్రమించు రాట్తనయుల నల్వురం బొదివి తత్పరత సృజియించె నప్డు యౌవనదశచిహ్నమై పరఁగు ప్రపథమంపు రసం బెసంగుచుః. ౯౯

గీ॥ పృథివి నిగమాంత సంవేద్యవిద్య నొందు
దర్భ పత్త్రాగధీయుతతద్జ్ఞుపగిది
నిమికులాదీశుతనయను నెమ్మిఁగూడి
రాముఁ డుత్తమ మైనట్టి ప్రమద మొందె. ౧౦౦

ఇది శ్రీమత్కౌశికగోత్రపవిత్ర జయంతివంశ
రత్నాకరసుధాకర రామయ నామధేయ
ప్రణీతాంధ్ర చంపూరామాయణంబు
నందు బాలకాండము సంపూర్ణము.

అయోధ్యాకాండము

క. ధరణీపాలన పరుఁడౌ
ధరణీపతి దశరథుండు తద్దయు సుఖియై
వఱలి భరత శత్రుఘ్నుల
నిరువురఁ గేకయనరపతి యింటికి నంపెన్. ౧

—*దశరథుఁడు రామునకుఁ బట్టాభిషేకము చేయఁ దలంచుట*—

గీ. సకలలోకేశుఁడౌ రామచంద్ర విభుని
గోసలాధిపుఁ గావింపఁ గోరెఁ దండ్రి
పృథివి మోయంగఁజాలిన వేల్పుగొండ
నింటినిఁ ద్రాడుగా నిల్ప నెంచినట్లు. ౨

వ. అనల్పం బగునీసంకల్పంబు పొడమ మంత్రివర్గంబుతోఁగూడి యాలోచించి వృద్ధశ్రవఃపురోధస్సము లగు పౌరవృద్ధుల రావించి వారలతో రాజిట్లనియె.

"మాపూర్వులు సత్సంకల్పులు, సన్మార్గప్రవర్తకులు, భూతదయావిష్టమానసులు, మానధనులు, కీర్తికాములు, జనోపతాపనివారకులు నయి పరమానందం బనుభవించి దేవభూతులయిరను నది మీర లెఱింగిన విషయంబే కదా. వారిమార్గంబునే యనుసరించి యింతకాలంబు నేఁ బ్రజాపరిపాలన మొనర్చితి ననుటకుఁ బ్రత్యక్షానుభవజ్ఞులైన మీరే ప్రమాణంబు. శాస్త్రతుల్యంబు లగు భవద్వాక్యంబుల నతిక్రమింప నెవ్వరును సాహసింపరు, కాన మిమ్ము నే నొక్కటి ప్రార్థించెద.

చ. సురనరగీత పాత్రమయి శోభిలు మన్నిశితాసిధారలన్
ధరణిని నాకమందుఁ బ్రథితంబగు మత్పృథ విక్రమంబుల
న్సరకును జేయకుండ జర నాతను వియ్యాదె యాక్రమించె వి
స్ఫురదరవిందమండమును బూర్ణసుధాంశుకరాళి పోలికన్. ౩

వ. కావున సమస్త క్షత్రవర్గ గర్వపాటన పటిష్ఠధార పరశ్వధ భరణ భీషణవేష భార్గవ భంగకరణచణాపరిచ్ఛిన్నతర శౌర్యశాలియు, సౌజన్యభాజనంబును జనానురాగ నిలయుఁడును నిర్మత్సరుఁడును వత్సలుండు నగు నీవత్సయందుఁ జిరకాలము నేఁ ధరించియున్న యీ విశ్వవిశ్వంభరాభారంబు భవదనుమతిపురస్సరంబుగా న్యాసంబు గావించి విశ్రాంతిసుఖం బనుభవింప నభిలషించుచున్నవాఁడ"

అని దశరథుఁడు పలుకఁ వర్షాకాల మేఘ గర్జనంబుల వినుటచే నిరతిశయానందభరితంబులగు నెమళుల కేకారావంబునుం బోలు జనానందసంజనితకలకలరవంబుచే దిఙ్ముఖంబులు ప్రతిధ్వను లీనె.మఱియు

గీ. భావిశుభవేళ రాముని ప్రభను జూడ
జనులు కనులఁ జక్కఁ గడిగికొని రనంగ
నూరె నానంద బాష్పముల్ పౌరచక్షు
లందుఁ దమ్మిపూల మరంద బిందులట్లు. ౪

వ. నరపతియు భావి మహోత్సవ సందర్శ నార్థమై గుమిగూడు జనుల సమ్మర్దంబువలనఁ గలుగంబోవు ధూళి శరీరమునం బడకుండ రోమాంచ మనుకంచుకంబుల ధరించిన పౌరజనుల మానాతీతానందముం గాంచుటఁ ద్విగుణీకృతంబగు నాత్మానందంబు వ్యక్తంబు గాకుండ లోన నిమిడ్చికొని సుమంత్రముఖ్య మంత్రివర్గంబుతో నిట్లనియె.

గీ. అడవి కేఁగుట మాని యీపుడమిపాల
నమ్మ జతనతోఁ జేసెదు మమ్ము విడిచి
బాలుఁ డైనట్టి మారామభద్రుమీఁదఁ
బ్రజలయనురాగ మేరీతి ప్రాలెనొక్కొ? ౫

వ. అన విని మంత్రు లానియమితనిజమనోరథుం డగు దశరథునకు సవినయంబుగ నిట్లని విన్నవించిరి.

గీ. మీరు లుఁడగ జనతతి మీతనూజు
[illegible]

దప్పిగొన్న చకోరంబు తమ్మివైరిఁ
జేరఁగాక సుధాంబుధిఁ జేరనొక్కొ? ౬

వ. అంతఁ దత్త్వవిద్వరిష్ఠుఁడగు వసిష్ఠునాజ్ఞచే మంత్రులును బౌరవ
ర్గంబు నభిషేకోపకరణాహరణంబునకై చత్వరంబున మూఁగికొ
నియుండి రప్పుడు.

గీ. రాజు వినయాభిరాముని రాముఁ బిలిచి
శిష్యయుక్త మా రేపటి దివసమందు
యుష్మదుత్తమాంగంబునం దుంతు మకుట
మనుచు నత్యంతహర్షంబు దనరఁ బలికె. ౭

వ. పిమ్మట దశరథమనోరథంబుఁ గౌసల్యకు నివేదించి నిజభవనంబున
కేగుచున్న రామునకు సంజాత కౌతుకుండగు వసిష్ఠుండు కౌతుక
మంగళం బొనర్చె నప్పుడు.

గీ. తోరమైనట్టి మంగళతూర్యనాద
మఖిల దిగ్గజకర్ణంబులందుఁ దాఁకఁ
బౌరజనుల ప్రమోదం బపారమగుచు
వెలసె నెల్లెడ వర్ణింప నలవికాక. ౮

వ. ఆసమయంబున.

—* కైకేయి రెండువరములు వేఁడుట *—

గీ. సురభికాసారజలముఁ గాసరి కలంచు
కరణిఁ గైకసుస్వాంతంబుఁ గలఁతపఱిచి
కుటిలమతి మంథర దనుజ కులవినాశ
కార్యమున కయ్యెఁ దా నాదికారణంబు. ౯

గీ. చల్లనౌ మేఘమండలిఁ జటులవాత
ఘట్టనంబున దంభోళి పుట్టునట్లు
భరతమాతృ హృదయమందుఁ బాపబుద్ధి
పాడుమంథర దుర్బోధవలనఁ గలిగె. ౧౦

వ. ఇట్లు మంథరాభిధానపిశాచికావేశ పరవశయగు కైకేయి పూ
ర్వము దండకారణ్యమందు వైజయంతపుర వాస్తవ్య శంబరాసుర

సంగరంబునందు దైన్యంబు వాపుటచే నాథుండు తనకు రెండువరం
బు లొసంగుట జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి భరతునకుఁ బట్టాభిషేకం బొనర్చుట
యొక్క వరంబుగను రామువనవాసంబున కంపుట రెండవవరంబుగ
ను నిట్లావరంబుల రెంటిని జెల్లింపుమని వేఁడెను.

గీ. తద్వరయుగంబు చిరకాలతప్తమైన
నారసంబులగతి శ్రవణములఁ గాఁడి
సత్యహానికి జంకెడు నాత్మ తలఁక
చిత్తమందునఁ బుటపాకవృత్తి నొప్పె. ౧౧

గీ. తనయవిరహంబువార్తచేఁ దప్తమైన
పంక్తిరథుచిత్తము న్వీడి పాఱెఁ దెలివి
చండదావాగ్ని దరికొని మండుచుండఁ
బొదను విడనాడి హరిణంబు పోవునట్లు. ౧౨

క. కొంతవడికిఁ బుడమితేఁడెట్టులో తెలివినొంది కైకేయితో నిట్లనియె.

ఉ. కౌతుక మూఢ్చి రాముఁ డిదె కానకు నేగెడుఁగాక పౌరులుం
గౌతుకభంగ మెట్లొ కడఁక న్భరియింతురుగాక నేనునుం
బాతకభీతిఁ బుత్రునెడఁబాటు సహింతును గాక నీ వహో
త్పాతలమందు నెన్నటికి మాయని దుర్యశ మెట్లు మోచెదో. ౧౩

గీ. రాము గుణధాము నయనాభిరాము వీడి
నిముస మైన నా ప్రాణంబు నిలువ దకట
వజ్రహృదయ నీయుపకుమవైభవంబు
నాకు నిపు డయ్యె నుపయమనాయకంబు. ౧౪

క. ఆమాటల మన్నింపక నిజమనోరథైక పరిపూర్ణకృతాదర యగు
కైకేయి సాహసంబుగా రాజుతో నిట్లనియె.

గీ. పుత్త్రిమోహంబు చేతను భూరిసత్య
హాని కంగీకరించి నీ వ్రాశుతంబు
నిష్ఫలంబు చేసెద వేని నిశ్చయముగ
నాశ్రుతంబునకే నిదే యంజలిడుదు. ౧౫

గీ. సత్యవంతులలోపలఁ జాలదొడ్డ

వాఁడు నానొప్పు శిబి తొల్లి పారువంబు
సిసువు రక్షింపఁ దనమేని నసిని గోసి
శ్యేనమున కిచ్చె ననుమాట చెవినిఁబడదె. ౧౬

గీ. ప్రాజ్ఞుఁ డత్యంత మహిమాను భావయుతుఁడు
నగునలర్క భూపతి తన్ను నాశ్రయించి
పట్టి బ్రాహ్మణునకుఁ దన యక్షియుగ్మ
మొసఁగి సత్యసంధుఁడనంగ నొప్పెఁగాదె. ౧౭

గీ. దనుజ సురర వేళా జాతదైన్య ముడుప
నిచ్చిన వరముల జరుఁ వేని సత్య
సంధు లౌనృపు లీమాట జలలిపి యని
సర్వకాలంబు నెగతాళి సలుపరొక్కొ. ౧౮

గీ. పలికిన పలుకు నిప్పుడు నిలుపుకొమ్ము
జరుగుచున్న యత్నం బుపసంహరింపు
కానిచోఁ జచ్చెదను విష మేనుమ్రింగి
సవతి కౌసల్య విభవంబు సైఁపఁజాల. ౧౯

వ. ఇట్లాడుచున్న కైకేయితో నాథుండు మరల నిట్లనియె. "ఓసి! నిర్దయురాల! లోకమర్యాద నైనఁ బాటింపక ప్రేలుచున్నదానవు.

గీ. రాముఁడు జనకవంతులరాశిలోను
శీలవతులలో నీవును జేర రనయ
తనయుసౌఖ్యంబు నా కిఁకఁ దక్క దెపుడు
భరతుఁడు నివాపజల మీయవలదు నాకు. ౨౦

గీ. నారచీరలు బట్టలై మీఱుఁగాక
చెట్టునీడయె భవనమై చెల్లుఁగాక
వత్స కకట నీమదికంటె వాఁడియైన
వట్టి ధ్రానేల శయనమై పరఁగు టెట్లు?" ౨౧

గీ. భర్త యిటులెంత వేఁడినఁ బడతి మనసు
కరఁగ దయ్యెను మంథరాక్రాంత మగుచు
ఘనలతాక్రాంత శశి కాంత ఘటితతలము

నెఱ సుధామూతికిరణాళిఁ గరఁగనట్లు. ౨౨

—*కైకేయీ శ్రీరామ సంవాదము*—

గ. క్షణమాత్రంబయిన రామముఖావలోకన సుఖానుభవ మందఁగోరి కుమారుని దెమ్మని దశరథుండు సుమంత్రు నంపుటయు నతం డట్లొనర్ప రాముండుతండ్రియొద్దకు వచ్చియాతనిముఖవికాసంబుయథాభూతంబుగాఁగాక విపరీతంబుగా నుంట పరికించి తత్తఱం బంది యాతం డట్టు లుండుటకుం గారణం బే మని కైకేయి నడుగ నాపాపాత్మురాలు-"వత్స! తొల్లి నీతండ్రి నాకు రెండువరంబు లిచ్చెదనని ప్రతిజ్ఞచేసి యిప్పుడు మునివృత్తితో జరించుటకై నిన్నడవికిఁ బంపియు, భరతునిచే భూపరిపాలనంబు చేయించియు నావరంబుల నెఱవేర్పుమని నేఁగోర నట్లొనర్పంజాలక పుత్రవాత్సల్యం బొకవంకకు నసత్యభయం బొకవంకకు హృదయంబును లాగుచుండ నిప్పు డగాధశోకసాగర నిమగ్నుండై యున్నవాఁ" డని చెప్పుటయు రాముండు సంతోషితస్వాంతుఁడై తల్లి కంజలి యొనర్చి యిట్లనియె.

చ. భరతుఁడు భూభరంబునకుఁ బావనమౌ వనవృత్తి కేనును
న్వాఱతుమె తండ్రి కేల విలపింపగఁ దా సగరాన్వవాయుఁడై
పరఁగుచు, జాహ్నవీజల నివాపము కంటెను నల్పమైన గూ
వరయుగభార మిర్వ్వరముఁ బాపకయున్న నితండు పుత్రియే. ౨౩

చ. అడవిని బొట్టపోసికొని పోయిగనుండఁగ నన్నుఁ బంపి యీ
కడిఁదివసుంధరాభరణ కార్యభరమ్మును దమ్ము నెత్తిపై
నిడితివి మేలుగీళ్ల మది నించుక యోరసి చూడ నీకు నా
యెడఁ గడుఁ బక్షపాతమని యొంతయుఁ దెల్లముగాదె తల్లిరో. ౨౪

గ. మఱియొక్కమాట.

గీ. వత్సపట్టాభిషేకోత్సవంబువార్త
తండ్రి యిప్పుడు నాతోడఁ దాన చెప్పి
మన్నమస్కారసంజ్ఞాతిమహితపూర్ణ
పాత్ర పాత్రంబు గా నేల వలవఁడొకొ? ౨౫

గ. ఈపలుకులు చెవిసోఁకినంతన దశరథుండు తెలివితప్పి కులిశహతం బగు శైలంబు లీలఁగార్చిచ్చు దరికొన్న వనస్పతివడువున దివస్పతి పదభ్రష్టుండైన నహుషుని వహిని నేలంగూలె, నంతఁ గేకయరాజ పుత్రియు "వేఱుతలంపులు మాని తండ్రియాజ్ఞను వెంటనే నెఱవేర్ప వలయు" ననిరాముని కాజ్ఞాపింప,

క. జననీనిదేశ మప్పుడు
తనశిరమున మాలపోలెఁ దాలిచి రాముం
డనఘాత్ముండు త్రిలోకా
వన మొనరింపంగఁ దలఁచి వనమున కేగెన్. ౨౬

—*కౌసల్యా లక్ష్మణులతో రాముని సంవాదము*—

గ. పోవుచు నాతండు తల్లి కౌసల్యాగృహంబున కేగి యామెకు బ్రొ క్కి కైకేయీ నిర్బంధమువలనఁ బట్టాభిషేకమాఁగిపోయినదనియుఁ దా నడవికిఁ బోవుచున్నాఁడ ననియుఁ జెప్ప నాపలుకులు ములుకు లై చెవుల నాట నాబోఁటి నేలపైఁ బడి యిట్లని విలపించె.

గీ. అరిదరాంబుజ చాపరేఖాంకితంబు
నిఖిలలోక శంకరమునౌ నీకరమునఁ
గందమూలము లాకాననమందుఁ ద్రవ్వ
మనుచుఁగట్టెఁ బో దోరంబు మునివిభుండు. ౨౭

గ. అపు డత్యంతకోపావిష్టుండై సౌమిత్రి యాఖండలసమానుండగు నన్నను జేరి "ఆర్యా, వార్ధకముచే బుద్ధిక్షీణింప లోకగర్హార్హయగు కైకేయి మాటలకు లొంగి కృత్యాకృత్యనిర్ణయంబు చేయఁజా లని తండ్రిమాటలంబట్టి నీవడవికిఁబోనిశ్చయించుట యుచితంబుగా దు. నీవడుగకుండఁగనే నాయనగారునీకురాజ్యం బిచ్చెద నని దానే చెప్పెంగదా! ధర్మ్యమార్గం బతిక్రమించియైనను వర్ణాశ్రమరక్షణం బొనర్చుట క్షత్రధర్మము. దానివలన నిశ్శ్రేయసంబును దప్పక లభించును. పౌరుషంబుచే దైవబలంబు నిరాకరించి ధీరుండు పురుషార్థంబుల సాధించుకొనును. కావున

చ. గొన యములాఁగ నాకరము కొంచెము పాటలమై చెలంగెడు
న్వనిని జరింప నీచరణపద్మము లెఱ్ఱపడంగ నేల, నా
ధనువ యొకింత నమ్రమగుఁ దన్విదురుక్తి వినమ్రుఁడైన యీ
జనకునిమాట కీవమితసత్త్వుఁడ నమ్రతనొంద నేటికిఁ. ౨౮

వ. అని నొక్కి వక్కాణించు తమ్మునితో రాముండు "అబ్బాయి
అన్నికర్మములందును సూర్యవంశరాజులకుఁ బితృనిదేశమే యాచా
ర్యుండు. పూర్వకాలమందుఁ గండుపరశురామపూరు ప్రభృతులు
పితాజ్ఞాగౌరవంబుచే గోహత్య, మాతృవధ, తారుణ్యవినిమ
యంబు మొదలగు కార్యములు నిశ్శంకంబుగా నొనర్చి సదాచార
సంపన్నులలో నుత్తములుగా నిప్పటికిని గణింపంబడుచున్నవారు.
కావుననాయనగారి యాజ్ఞాప్రకారము తప్పక నే వనమున కేగెద"
నని చెప్పి యాతని నొప్పించెను. అంతఁ బుత్రవాత్సల్యాతిశయం
బుచేఁ గౌసల్య తానును వనమునకు వచ్చెద నని పలుక రాఘవుం
డామెకుఁ బ్రణామం బొనర్చి.

గీ. కానకే నేగినట్టి దుఃఖంబుచేతఁ
గైక యాడెడు నట్టి యాకటుకు నుడులఁ
దద్దయును డస్సిపోయెడు తండ్రి మేను
తల్లిరో నీ వుపేక్షింపఁ దగదు సుమ్ము. ౨౯

వ. అని ప్రార్థింప నాయమ యాయుద్యమం బుజ్జగించి సకలదేవతా
సంకీర్తన పురస్సరంబుగాఁ గొడుకు నాశీర్వదించె. రాముం డంబకు
మ్రొక్కి యచ్చటినుండి బయలుదేఱి పట్టాభిషేకోత్సవోచిత
వేషభూషిత మైన సీతాగృహంబున కేగి,

గీ. ముకుటబంధంబువార్తచే ముదిత యైన
సతికి వనవాసకథ చేత వెత నొనర్చె
ఘనరవంబును విని యుబ్బు వనమయూరిఁ
జ్యారవమ్ముచేఁ గలఁచు నిషాదు పగిది. 30

వ. సీత తనతోఁగూడ వనంబునకు వచ్చెద నని చెప్ప,

గీ. జనకనందిని లలితంబు సహజ పేశ

లంబు నైనట్టి నీశరీరంబు నకట
క్రూరమృగ కీర్ణమైనట్టి ఘోరవిపిన
మందు నలయించు టెల్ల దలం తేల యిందువదన. 31

—* శ్రీరాముండడవికిం బ్రయాణమగుట *—

వ. ఇత్యాది ప్రతిహతవాక్యంబు లెన్ని చెప్పినను జనకుపట్టి తనపట్టు విడువకుండుటయు, సౌమిత్రికూడం దోడవచ్చు నుద్యమంబు మానకుండుటయు వారి యిరువురరాక కంగీకరించి రాఘవుం డశేష భూషణ జాతంబును మేనమామ తన కిచ్చిన శత్రుంజయంబను మదహస్తి సహితంబుగా వేయియేనుంగులను వసిష్ఠపుత్రుండగు సుయజ్ఞునకును మహార్ఘంబులయినరత్నంబు లగస్త్యకౌశికులకు సమర్పించి తొల్లి జనకసభలో వరుణుండు తనకుం బ్రసాదించినదనుజవీర్యభంజకంబు లగుధనువులను నిరపాయత్రాణకర్మము లగువర్మములను, అక్షయసాయకంబులగు నిషంగంబులను నిర్వర్తితవీరపాణంబులగు కృపాణంబులను దమ్మునిచేతికిచ్చి పట్టుకొని తనవెంట రమ్మని యాజ్ఞాపించె. పిదప జానకి తనయాభరణంబుల నన్నింటిని సుయజ్ఞు భార్యకును లక్ష్మణుండు తనయాయుధంబును కౌసల్యా పురోహితునకు నిచ్చివైచిరి. అంతం ద్రిజటుం డనునిరుపేదబ్రాహ్మణుండు సకుటుంబంబుగా వచ్చి ధనము యాచింప నాతండు చేయార విసరివైచిన కఱ్ఱపడినచోటువఱకు వ్యాపించియున్నయావులమంద యాతనికిచ్చి మిగిలియున్న వివిధవిత్తంబులం గపింజలాది బ్రాహ్మణబృందంబునకు రాముండు సమర్పించె. పిదప నాసీతారామలక్ష్మణులు శుద్ధాంతంబులు వీడి వనవాసోచితవేషధారులయి నిష్పరిజనంబుగాం బోవుచుండ వారిం జూచిన నిశ్వాసఝంఝూనిలచలదధరకిసలయ పౌరనారీజనంబుల హృదయంబులు శోకపావకంబుచే మండుచుండ బాష్పసలిలాసారంబు వారితనువులం దడిపె, నప్పుడు

గీ. సురలు సైతము నెన్నఁడుం జూడనట్టి
సుందరాంగిని మానవు ల్చూడ నేల

య నుచు బాష్పపూరంబుచే జనుల కనుల
గట్టిగాఁ గప్పె నవ్వాడు కంజభవుఁడు. ౩౨

గ. అంత.

గీ. వలదు వల దన్న మానక వచ్చు సీత
వదలకున్నాఁడు ఋణమైన వత్స నన్ను
ననుచు జనకునితోఁ జెప్పి యడవి కరుగ
రాజునింటికి వెండియు రాముఁ డేగె. ౩౩

వ. ఇదె రాముండు భవద్దర్శనార్థంబై వచ్చియున్నవాఁ డని సుమం
త్రుండువిన్నవింపరాజు భూతావిష్టునిం బోలె భూమిపైఁబడివిలపిం
చుచుఁ దానును వనంబున కేగ నభిలషించె. సుమంత్రుండు కైకే
యి నుద్దేశించి, దేవి "రామాభిషేక సమున్మిషితాహ్లాదాంకురావ
గ్రహంబగు నాగ్రహంబు వీడుము. తొల్లి వరప్రభావంబున
సకల ప్రాణిభాషల నెఱింగిన నీతండ్రి పర్యంకసమీపమం
దున్న పిపీలికంబుల మాటలు విని నవ్వ నీతల్లి యట్లు నవ్వుటకుం
గారణం బేమని యడుగుటయుఁ గారణంబు చెప్పినచో నాకు మర
ణంబు తప్పక వచ్చు నని యాతండు నొక్కి చెప్పిన నది సరకుసే
యక బహువిధంబుల నిర్బంధించి యాతనిచే నవమానితయయ్యె.
నీ వాదారిని బోకు" మని నొక్కి వక్కాణించె.

గీ. కైక యసమంజనిర్వాసకథను జెప్పి
భర్త నెంతయు నిర్బంధపఱిచె నపుడు
జనుల నేటిలోఁ బడఁ ద్రోసి చంప నట్లు
నగరుఁ డొనరించె నని యొక్కసచివుఁ డనియె. ౩౪

వ. అంత దశరథుండు సపరిచ్ఛదుండ వైహౌమ్మని చెప్పినను రాముం
డు జోడునారచీరలు, గుద్దలియుఁదట్టయుమాత్రము చాలు నని
యవి పుచ్చుకొనియె.

గీ. దివ్యలావణ్య సంపత్తిఁ దేజరిల్లి
వరమసౌభాగ్యరూఢలై నట్టి వారి ముగుర
భూషణంబునందున వల్కలాంబరములఁ

కరుణ విడనాడి కఠినయై కైక యిచ్చె. 35

గీ. మంగళార్ద్రదుకూలము ల్మాని యపుడు
చన్నుఁగవమీఁదఁ బడి చిందు జనకతనయ
బాష్పవితతిచే మెత్తనౌ వల్కలములఁ
గట్టె రఘుకులనాథుఁడు కైకయాజ్ఞ. 36

వ. ఇట్టులయ్యును నిర్వికారవదనలక్ష్మీకుండై యున్న యిక్ష్వాకుకులాధ్యక్షుం గనుటచే నాశ్చర్యమగ్నులును శోకశంకువిద్ధహృదయులు నగు పౌరజనుల యాననంబుల మాత్రము వికారంబు కన్పట్టె.

గీ. దాశరథి యిట్లు వల్కలధారి యగుడుఁ
గనులు మూసె వసిష్ఠుండు కనఁగఁజాల
కదియుఁ గాకుత్స్థు యాథార్థ్య మరయఁ గోరు
నామహర్షికి సాధనంబై చెలంగె. 37

గీ. కలిత పీతాంబ రాభావకలనచే వి
కార మేమి రామునియందుఁ గానరామిఁ
బ్రత్యగాత్మజ్ఞనమ్మునివర్గమందు
బ్రథముఁ డమ్ముని మిగులఁ దా వగచు టడిగె. 38

వ. అమ్మునివర్యుండు జానకి నారచీరలు గట్టుట మాన్పె. అంతఁ బ్రయాణోన్ముఖయై సీత తనకు మ్రొక్క సముత్పన్నపుత్రవాత్సల్యయగు కౌసల్య యామెను గాఁగిలించుకొని గద్గదస్వరంబుతో నిట్లనియె.

గీ. "మండు వేసవి కాలమం దెండలోన
వెచ్చవెచ్చనౌ కాంతారవీథులందు
నరుగు నినుఁ జూచి వనదేవతాళి వనరుఁ
దప్పక నిమేషభావంబ తమకు లేమి." 39

వ. రాఘవుం డంత సీతాలక్ష్మణయుతుండై తండ్రికిని దల్లులకును బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగాఁ బ్రణమిల్లి వెంట రాఁబోవు ప్రతీహారజనంబును నివారించి రాజభవనంబు వెడలి చనియె.

దశరథునాజ్ఞచే సుమంత్రుం డరదంబు సిద్ధంబుచేసి తీసికొని వచ్చుటయు.

గీ. గ్రహవిభునికంటె నానీలరథ్యరథము
ప్రథమమునఁ దాన యెక్కెడు ప్రభనుబోలి
దాశరథికంటెఁ దాన యాత్రారథంబు
ముందుగా నెక్కె జానకి ముదముతోడ. ౮౦

వ. పిదప దాశరథులు నారథం బధిష్ఠించిరి.

గీ. పుడమిపుట్టు వయోధ్యను విడిచిపెట్టి
యడవి కేగఁగాఁ దమకించినట్టి యపుడ
లంక విడనాడి రాక్షసరాజలక్ష్మి
కదలిపోవ నుంకించె నుత్కంఠతోడ. ౮౧

గీ. పూని యాబాలవృద్ధంబుగా నయోధ్య
రాము వెన్కొన నేను మాత్రంబు మాన
నేల యనుచు వివిధమాచు నేల యపుడు
ధూళిరూపంబు గనుచు ముందుగనె చనియె ౮౨

గీ. విధివశంబున నృపసుఖవిముఖుఁడైన
యధిపు వెనువెంటఁ దనకూఁతు రరుగుచుండఁ
గంటఁ దడివెట్ట శుభదంబు కా దటంచుఁ
బ్రజలకన్నీరుధూళిచేఁ బాపె ధరణి. ౮౩

గీ. పౌరులందఱు రాము వెంబడిఁ జనంగ
భవనము ల్చత్వరంబులు పాడుపడిన
సూర్యకుల రాజధాని తా శూన్యమగుచుఁ
బాము విడిచిన కూసంబు పగిది నొప్పె. ౮౪

వ. దశరథుండు నింట నుండం జాలక యంతఃపురజనంబుతోఁ గూడి పట్టనంబు వెలుపలకుం బోయి రాము నదియవధిగాఁ జూచుచు నంత నాసుమంత్రాధిష్ఠితస్యందనంబు దృష్టిపథంబు నతిక్రమింప స్యందమానబాష్పప్రవాహుండును మోహావిష్టుండునై మహిం బడి పరిజనకృతోపచారంబులం గొంతవడికి మూర్ఛ దేఱి కొన

ల్యామందిరంబునకుం జనియె.

ఇట రాముండు నేను నే నని మూఁగికొన్న జనసమూహం
బుం దప్పించుకొని పోవలసివచ్చుటంజేసి రథము మెల్లఁగా నడిపిం
చుకొని మోహాతమమునుచే సకలజనవివేకకోకనదంబుల ముకుళిం
పంజేయుచు నెట్టకేలకుఁ దమసాతటముం జేరె. సహస్రదీధితియు
నప్పుడే చరమగిరి తటంబు చేరిన వాఁడయ్యె.

గీ. రాముపాదము ల్వీడ లేక తాము నడవి
కరుగు నుండెడి జనులకు నల్లతమస
తటమునందలి తరుమూలతలము లపుడు
పర్ణశయనాళితో నిండ్లపగిది నొప్పె. ౮౫

గ. రాముండు నిశీథినీసమయంబున సుమంత్రునితో నాలోచించి కూ
డవచ్చిన పౌరజనంబునకుం దెలియకుండ నతివిసతానందనంబగు
స్యందనం బెక్కి తొల్లి మను విక్ష్వాకున కొసంగినట్టి వేదశ్రుతి
గోమతీనిష్యందికానామనదీత్రయాలంకృతంబగు దేశంబు నతిక్ర
మించి దట్టమగు నడవుల నట్టనడుముగా గగనగంగాలింగిత
శృంగ శృంగిబేరపురాలంకారంబై గంగయొడ్డున నున్న యింగు
దీపాదపంబుం జేరె నచ్చట.

—*గుహుఁడు శ్రీరాముని దర్శించుట*—

మ. జనిసాహస్రకృతోగుపుణ్యకలనా సందృశ్యుఁడౌ రామునిం
గనుటన్ హర్షము తల్లియాజ్ఞ వనికేగం బూనినాఁ డంచుఁ దా
వినుటన్ శోకము నేకమై మనములోఁ బెల్లుబ్బ శీతోష్ణమై
కనునీ రల్లనిషాదనాథు మొగముం గ్రమ్మె న్నితాంతంబుగాన్. ౮౬

గ. ప్రియసుహృదుండగు నాగుహుండు దాశరథిం జేరి యంజలి యొనర్చి
"దేవా! దేవర పితృనియోగప్రవణాంతఃకరణు లని యెఱింగి
నను జానపదరీతి నెఱుంగని నాభారతి పలుకం బ్రేరేపించుచున్న
యది. అనివార్య వీర్యోద్భట భటదుర్గవర్గయుక్తంబు ననపాయిభో
గ్యవస్తుజాతసమృద్ధంబు మంథ రాహృదయశల్యంబు నగునారాజ్యం
బు పరిగ్రహించి నన్ను భవత్పరిజనయోగ్యభాగ్యభాజనంబుగా

నొనర్చి విస్మయనీయానుభావమునిబృందం బగు నీదేశంబున మం దాకినీసందర్శనంబుచే జననీవియోగదుఃఖంబు నించుక యపన యించుచుం బితృని దేశంబును దాటకయే పదునాలుగు సంవత్స రంబులు గడపవలయు నని నామనవి" అని విన్నవించె.

గీ. ప్రీతిచే గుహుఁ డిటు లెంత వేఁడి కొన్న
నంబయాజ్ఞ వల్కలధారి యయిన నాదు
గాత్ర మర్హ్యంబుగా దింక త్సాత్రవేష
ధృతికి నంచు వారించె నాక్షితివరుండు. ౪౭

క. పిదప దాశరథులకు సముధుపర్కంబగు నాతిథ్యం బొసంగనో యన నరవిందబృందస్యందమాన మకరందబిందు సందోహవాహి యగు మందాకినీ వాహినీ మారుతంబు మందమందంబుగా వీచు చుండఁ గాకుత్ సుకాననగమనావసం జూడం జాలకయో యన దినకరుం డపరాద్రి వెనుక కుం జన రాముండు చరమసంధ్యావంద నం బాచరించి యాతరుమూలంబున సౌమిత్రికల్పితం బగుపర్ణ తల్పంబుం జేరి విశ్రమించె.

గీ. లక్ష్మణుఁడు సావిదల్లుఁడై రక్షసేయ
నింతితోఁ దరుమూలశుద్ధాంతమందు
నున్న రాముఁ జూచుచు నశ్రు లురలకుండ
బిగియఁ బట్టి గుహుఁడు నిద్ర వీడియుండె. ౪౮

క. అంతఁ దెల్లవాఱి దివాకరుండు పూర్వాద్రిపైఁ దోఁప జటాబం ధంబుల ధరించి రామలక్ష్మణులు భాగీరథీ లరంబున కరిగిరి. ప్ర హృష్టాంతరంగుండై రాముండు సీతతో నిట్లనియె.

మ. నవనాశ్వంబును రోయుచున్ జను నెడన్ సంప్రాప్త మైనట్టిమా
నివరేణ్యాగ్రహనామకోగ్రరుజకున్ దివ్యౌషధాకారమై
దివికిన్ దాతలఁ జేర్పఁజాలిన మహాదృష్టంబునై యొప్పునీ
భవజూటాగ్రవినిస్సుతామరనదిన్ భాగీరథిన్ గొల్చెదన్. ౪౯

క. తదనంతరము సాంత్వవచనంబులచే సుమంత్రు నయోధ్యకుం బంపి మంగళంబు లొసంగ నావియన్గంగను వేఁడు కొనుచున్న విదేహ

రాజపుత్రియు సౌమిత్రియుం దోడ రా రఘూద్వహుండు గుహుం డాయత్తంబుచేసిన నావ యెక్కి యాసురసరిత్పూరంబుఁ దూర్ణం బుగా దాఁటి తోడ వచ్చెద నన్న గుహుని మానిపించి సస్యసం పన్నమగు వత్సదేశంబు ప్రవేశించి యారాత్రి యొకానొక చెట్టు క్రిందఁ గడపి మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలంబున లేచి యరణ్య మా ర్గంబున నరిగి ప్రయాగ క్షేత్రంబున హోమధూమ ప్రాగ్భారం బగు భరద్వాజాశ్రమంబు నాశ్రయించి కొంతతడవుండి పిదప నమందహర్షుండగు నామహర్షికి మ్రొక్కి తదాదిష్టమార్గంబున నేగుచు నడుమ యమునానదీపూరంబును వెదురు పుట్టెల దాఁటి యెట్టకేలకు శమధనజనసన్నిధానశమితశాత్రవసకలసత్త్వచరిత్ర విచిత్రంబగు చిత్రకూటముం జేరి,

గీ. సుదతితో నుంట సాకేత సుఖము నొంది
పంచమంబునఁ గోవెల ల్పాడుచుండ
ననుజరచిత పర్ణాగారహర్మ్యమందుఁ
జిరము రమియించె రాముఁ డాచిత్రశిఖరి. ౫౦

—*సుమంతుఁడు శూన్యరథంబుతో నయోధ్యకు వచ్చుట*—

గ. సుమంత్రుండును వనవాసాయాసాసహనంబున నైన రాముండు న న్నుఁ బిలిపింప కుండునాయనునాశతో నిషాదజనపతినకాశంబునఁ గొన్నిదినంబు లుండి యంత నిరాశుండై యుత్సాహరహితంబగు నయోధ్య కరిగి దాశరథి లేకుండ సారథి యొక్కఁడే వచ్చి నాఁ డని పౌరు లాక్రందించుచుండ నరదంబు మెల్లమెల్లగా నడు పుకొనుచు రాజమందిరంబున కేగి ప్రయాణోన్ముఖప్రాణుండగు దశరథునకుఁ బ్రణమిల్లె. అతనింజూచి నంతనే విసంజ్ఞుండయి కౌ సల్యా సుమిత్రలు సమాశ్వాసింపఁ గొంతవడకు సేదదేఱి "రాముం డెట్లు ప్రయాణము చేసె. సీత యేమనియె, లక్ష్మణుం డెట్లున్నాఁ" డని దశరథుండు మఱిమఱి సుమంత్రు నడుగ నాతం డి ట్లనియె.

"దేవా, యే మని చెప్పువాఁడ. నే నెంతయుఁ గఠినహృదయుం డంగదా.

గీ. రథమునకుఁ బౌరజన మనోరథమునకును
దూరముగ నేగి జాహ్నవీతీరవనుల
సంచరించిరి సీసుతుల్ క్ష్మాతలేంద్ర
ధరణి తనయకు నవసౌవిదల్లులగుచు. ౫౧

గ. మఱియు,

చ. ఒలయు వసిష్ఠమౌని మకుటోత్సవమందున వేల్పుటావుపా
లలఁదఁగ నోఁచలేని భవదాత్మజు కేశభరంబున న్నిపా
దులు గొని తెచ్చినట్టి వటదుగ్ధము లల్లనఁ జల్ల నక్కటా
యలవడెఁ బెన్జడల్ క్షితిజ యక్షుల న్రశులు గాఱుచుండఁగా. ౫౨

గీ. ప్రియునితోఁ గూడి చరియించు పృథ్వితనయ
కాలిగోళ్లను లత్తుక కలుఁగకున్న
రక్తవర్ణంబు శీఘ్రమే వ్యక్తమయ్యె
వదనమందున వైవర్ణ్య మొదవలేదు. ౫౩

గీ. తలిరుసెజ్జ నన్నకుఁ గూర్చి ధనువుపట్టి
క్రూరసత్త్వము లాఁకుండఁ దేఱి కనుచుఁ
బుణ్యాలభ్య రామచరణపూజ ననఁగ
నిద్ర లేకుండె సౌమిత్రి నిశలయందు." ౫౪

—: దశరథుని శాప వృత్తాంతము :—

గ. అని యిట్లు సుమంత్రుండు వల్కుచుండ భాస్కరుండు చరమ శిఖరి శిఖరంబు నలంకరించె, నప్పుడు దశరథుండు హృదయ లగ్నశోకశల్యయగు కౌసల్య నోదార్చుచు-

"తొల్లి యొకప్పుడు నేను మృగయాతత్పరుండనై సరయూ సరిత్తీరంబున సంచరించుచు దివస్పతి నిబిడవనస్పతిఖండంబు చాటున మాటుపడి యుండ,

చ. మునికొమరుండు దట్టివేళ ఘటము న్సరయూనది నీట ముంచ నా
ధ్వని విని యే గజం బనుచు బాణము నేయఁగ వాఁడు గూలె నా
తనితలిదండ్రు లంధు లటఁ దాము నను జచ్చుచుఁ గాంచి దీవునం
తనయునియుక్తి చేత మరణంబని పెట్టిరి నాకు శాపముల్. ౫౫

గీ. వైశ్యునకు నేను శూద్రయగు వనితయందుఁ
బుట్టినాఁడను గావునఁ బొంద వీవు
బ్రహ్మహత్యచే నయ్యెడు పాప మనుచు
దుర్గతుండైన ముని యయ్యె స్వర్గతుండు. ౫౬

వ. కావున నే నవశ్యము మృత్యువశ్యుఁడనే." అని చెప్పి రాముని తలంచుచు నిర్వాచనుండయ్యెను.

—♦ దశరథు మరణము. ♦—

గీ. అంత ననివార్యమైనట్టి యల్లశాప
వశముచేఁ బుట్టినట్టి విపత్తిచేతఁ
దడవు రేకింతయు లేకయె దైవగతిని
దశమదశ నొందె దశరథధరణివిభుఁడు. ౫౭

చ. అరు లరికట్టలేదు దివిజాలయముల్, దనుజారికాంతలం
జెఱలను బెట్టలేదు, పురి చెంతకు వాసవుదూత లేని రా
రరదము నెక్కలేదు, సచివాదులతోడను జెప్పలేదు, తా
నరిగె ధరాధినాథుఁ డమరాధిపువీటికి శోకవశ్యుఁడై. ౫౮

వ. అంత నంతఃపురవధూజనంబు దశరథుం బ్రశంసించుచుఁ గైక యిం దూఱుచు రాము గుణంబులం గణించుచు నేడ్చిన యేడ్పులచే దిక్కులు ప్రతిధ్వను లిచ్చె.

గీ. గ్లానసద్గణంబు నరాజకంబునైన
గగనభాగంబుఁ దానష్టు గనుట చేత
ననఁగ శాంతమై యొప్పుచు నవని యెల్ల
గ్లానసద్గణంబు నరాజకంబు నయ్యె. ౫౯

—♦ భరతుఁ డయోధ్యకు వచ్చుట. ♦—

వ. మఱునాఁడు ప్రభాతసమయంబున వసిష్ఠునాదేశంబుచే మంత్రులు దశరథు శరీరంబు తైలద్రోణియందు భద్రపఱిచి రాజవృత్తాంతం బేమియుం జెప్పకుండ భరతుని శీఘ్రముంబుగాఁ బిలిచికొని రం డని దూతలం బంప వారును వాయువేగంబుగల గుఱ్ఱంబుల నెక్కి యశ్వపతిపురిం జేరి దుస్స్వప్న నిమిత్తంబునఁ [illegible]

మానసుండై యున్న భరతుం గాంచి గురుకార్యంబును దెల్ప
నాతండు మాతామహునివలనను మాతులుండైన యుధాజిత్తువల
నను వీడ్కొలువడసి యనిమిత్త సంపాతసాతంకుండై కొలఁది
దినంబులలో నయోధ్యం జేరి.

సీ. చనుచు వీథులయందు జనుల సంచారంబుఁ
గానక పురి తొంటి కరణిగాక
వేఱురీతిగ నుంట వికృతమనస్కుఁడై
పరిచరు ల్గొలువఁగా నరిగి యరిగి
పితృవనమును బోలు పితృభవనము సొచ్చి
తండ్రిఁ గానక మదిఁ దల్లడిల్లి
తల్లి యింటికి నేగి తగురీతిఁగా మ్రొక్కి
తండ్రి యేఁడి యనంగఁ దల్లి పలికె
"జనకు నాజ్ఞచే రాముండు వనికి నేగె
సీతయును లక్ష్మణుండును జేరి కొలువఁ
గాలధర్మంబు నీతండ్రి కనియె నంత
భయము వీడి యనుభవింపు వసుధ" యనుచు. ౬౦

క. వనమున మయూరి కేకను
విని భీతిం దల్లడిల్లు పెనుఁబాముగతిన్
జననీ నిష్ఠుర వాక్యము
విని యాభరతుండు మిగుల విహ్వలుఁ డయ్యెన్. ౬౧

—♦ భరతుఁడు కైకేయిని దూఱుట. ♦—

గ. భరతుం డంత విలపించి విలపించి విలుప్యమాన వివేకుండై
కైకేయి కిట్లనియె.

చ. "పరిణత ఘోరపాతక నివాసమవౌ నిను నెల్లవేళలన్
ధరణిని బుత్త్రులం గనిన తల్లులుఁ దద్దయు దూఱుచుండ నా
కఱకునుడు ల్వినం బొడము గాఢతరార్తికిఁ గాక మాకు న
ల్పురకును మాత నీ వనఁగఁ బోలదు పూ యిఁక నాతి యెన్నఁడున్"

గ. అని యామె ముఖమునుండి దృష్టి మరలించి తమ్మునితో నిట్లనియె.

చ. వనరుహబంధువంశ మిఁదె భస్మముసేయఁగఁ బూని తాపముల్
జనుల మనంబులందు వెదచల్లెదు నిమ్మహితాత్మ యుండఁగా
ననుసవం బపాపపురుషావళి పూజనభాజనాత్ముఁడౌ
ననలున కాశ్రయాశుఁ డను నాహ్వయ మేగతిఁ గల్గెనోగదా.

గీ. పెక్కురాత్మజు ల్గలయట్టి వేల్పుటావు
దున్నుచున్న దూడను జూచి దుఃఖపడియె
నేకపుత్రయౌ కౌసల్య యెట్టు లోర్వఁ
గలుగుఁ బెద్దయౌ పుత్త్రశోకంబు చెపుమ. ౬౪

గీ. విధివశమున నరేంద్రుండు వీతమంత్రుఁ
డైన వరయుగరసనల నానెఁ బ్రాణ
వాయు విడి దీనిఁ బరగడఁ బాఱువైన
వలయుఁ బుట్టలుండెడు పితృవనమునందు. ౬౫

గీ. హీనమతి యీపె యాత్మగుణానురూప
పిశితభుక్కులవర్గము ల్పెక్కు లుండఁ
బూజ్య కేకయకులమందుఁ బుట్ట నేల
లసితమాకంద వనమందు ముసిఁడి వ్రాలె." ౬౬

క. జననీతివిహీన జనని
యనుచు న్నిరయంబు వీడి యరిగెదు గతినా
జననీనిలయంబు విడిచి
యనుజునితోఁగూడి భరతుఁ డవ్వడ చనియెన్. ౬౭

గీ. చని యమాత్యులతోఁగూడి కౌసల్యం జేరి యాపె పత్యనుగమ
నాభిలాష శపథశతంబుల మాన్పి నిత్యయజనశీలుండగు పంక్తిర
థునకు వసిష్ఠాదేశంబున యాయజూకానుగుణం బగురీతి నంత్య
కర్మ మాచరించె. భరతుం డిట్లు కృతకృత్యుండై,

క. జనకుఁడు పితృవనమునకున్
జనఁగాఁ దా భ్రాతృవనికిఁ జనియెనుతలఁపుల్
మనమున బొడసూపఁ బ్రకృతి
జనములఁ బ్రార్థించె సెల వొసంగుడి యనుచున్. ౬౮

వ. తదనంతర మమాత్యవర్గం బనువయింపఁ గౌసల్యా సుమిత్రాద్య వరోధజనసహితుండై మందిరంబున కేగి యందుఁ దండ్రి యార్ధ్వదైహికక్రియలు యథావిధిగా నిర్వర్తించిన పిమ్మట మంత్రివర్గం బాతనిం జేరి పట్టాభిషిక్తుండవు గావలయు నని ప్రార్థనాపూర్వకంబుగా నొక్కినొక్కి చెప్ప వారలతో నాతండు,

గీ. విపులమైనట్టి దండకావిపినమందుఁ
బర్ణశాలకుఁ దగుచోటు వడయనేని
మహిత సౌమిత్రివృత్తంబు మాని తలను
దాల్తు మకుటంబు నీమాట దాఁటనగునె. ౬౯

వ. అనుచు రామసేవోత్సుకమానసుండై గృహంబునుండి వెడలె. తత్కాలమంద.

ఆ. వె. సత్పథంబు పాంసు సక్తంబుగాఁ జేసి
సుజననయనసుఖము స్రుక్కఁ జేసి
మహిపుగృహమునుండి మంథరానామక
చటులవాత్య వెడలెఁ గుటిలగతిని. ౭౦

గీ. అపుడు రామానుజానుజుం డల్లకూళ
దాసికేశపాశంబు హస్తంబుచేతఁ
బట్టి దానిఁ దత్క్షణము చంపంగఁ జూడ
వలదు వల దంచుఁ గౌసల్య వదలిపించె. ౭౧

—• రామునిఁ గన భరతుం డడవి కేగుట •—

వ. భరతుండు నంతఃపురజనంబుతోఁ గూడి పురము వెలువడిపోవుచుఁ బ్రసృతనరగజ తురగ చరణక్షుణ్ణక్షోణితల సముత్పన్న రేణు నికురుంబంబున నంబరగంగ జంబాలవంతంబు గావించుచు సుమంత్ర ఫణితగుణనివహుండగు గుహుని యనుమతిని గంగ దాఁటి భరద్వాజాశ్రమంబు సమీాపించి సేనను ద్వారమంద నిలిపి తా లోపలకుం జని యమ్మునిపతి కభివందనంబొనర్చె. మానివర్యుండు సంప్రీతమనస్కుండై భరతుని జననీ జనంబుల సేనను బ్రత్యేక మాదరించి యాతిథ్యం బొసంగి,

గీ. భ్రుకుటి ఘటకల్పి దివిజుఁడా మునివరుండు
భరతుతోఁగూడివచ్చిన బలముకెల్ల
మద్రసోపేతమానట్లు సలిపె విందు
నమరులకుఁ గూడ నోరూరునట్లుగాఁగ. ౭౨

గ. అద్దిన మచ్చట నాఁటిదినంబులుగాఁ గడపి మఱునాఁడు మునివరు
ననుజ్ఞంగొని భరతుండు చిత్రకూటవనముం బ్రవేశించి సైన్యము
నొక్కచోట నిలిపి గుహునితోఁగూడి యన్నయున్నచో టన్వేషిం
చుచు హవ్యగంధబంధురుండగు గంధవహుండును హోమధూ
మంబును జాడం దెలుపం జనిచని బెదురులేక నిర్భయముగా విహ
రించు మృగాళితోడను, అదృశ్యాకారలౌ వనదేవతలు వెదచ
ల్లెడు బలికుసుమంబులచేతను, అశేషపిశితాశన పిశాచోచ్చాటన
మంత్రాయమాణంబగు లక్ష్మణ చాపఘోష శ్రవణంబుచేతను,
నూతన పరికల్పిత పర్ణశాలావాస్తవ్య వైఖానసకుటుంబినీ నివహం
బుతోడను, జెట్టుకొమ్మల కాఱంగట్టిన వల్కలాజినంబులతోడను
రాజిల్లుచు నొక్కచోట వియచ్చర కరపల్లవంబులనుండి రాలెడి
సురతరుకుసుమ వినరంబుచే నర్చింపఁబడు జానకీనివాస తరు
మూలవేదికయు, నొక్కయెడ ఖడ్గకార్ముక నిషంగంబులును,
వేళాకతావున నతిథిసంతర్పణార్థంబు సౌమిత్రి తెచ్చి యుంచిన
కందమూల ఫలనికరంబును, నెల్లెడ సాకేతపురశోభకంటె నధి
కంబగుశోభ నాపాదించు జనకతనయాచరణసరసిజముద్రావిన్యా
సంబును గన్నుగవ కాతిథ్య మొసంగఁ గడునభిరామంబగు రామా
శ్రమంబుం జేరి,

—* శ్రీరామ భరత సమావేశము *—

ఉ. శాంతినివాస మానసుని సజ్జనగమ్యుని వల్కలాంబరుం
గాంతవినూతనాంబుధరకాయు సరోజదళాయతాక్షు న
త్యంత నిబద్ధ భాసుర జటాధరుణు న్ఫణిరాజబాహు శ్రీ
మంతునిఁ గాంచె నంత వనమధ్యమునన్ ధరణీసుతాయుతున్. ౭౩

గీ. కాంచి చెంగటఁ గమలాకరకళయనంగ
నలరుదానినిఁ బద పంకజాంకతతుల
వనము సాకేతపురిసాటిఁ దనరఁ జేయు
దాని జానకిఁ గాంచి వందన మొనర్చె. ౭౪

గీ. పిదప నెవనికి సౌమిత్రి పదముకంటె
మహిత రామానుజత్వంబె విహితమయ్యె
నెవని కన్గవ కీడగు నెపుడు మూఁత
గవని కమలయుగ్మ మతనిఁ గనియె నతఁడు. ౭౫

గ. తదనంతర మతిరూక్షంబగు నెడారిలో భీష్మంబగు గ్రీష్మంబున నీర్వట్టుచే డస్సి తహతహపడు కృష్ణసారము భాగ్యవశంబునఁ గంటఁబడ్డ సుధారసమధుర వాఃపూరితకమలాకరంబునకుఁ బాఱు పగిది భరతుండు రామునొద్దకుఁ బరుగునఁ బోయి యాతని పాదంబులపైఁబడి యేడ్చి యేడ్చి యెట్టకేలకుఁ బితృవృత్తాంబుఁ దెలుప సీతారామలక్ష్మణులు శోకవశ్యులై మూర్ఛిల్లిరి. జననీజనంబును నేలఁబడి కడుంగడు విలపించిరి.

గీ వారి శోకసాగర మంత మేఱమీఱి
పట్ట శక్యంబుగాక తాఁ బరిఢవిల్ల
నల్ల సంరంభ మడఁపఁగా నాత్మవేది
యా వసిష్ఠుండు కుంభజుం డయ్యె నపుడు. ౭౬

గ. అంతఁ గొంతసేపటికి లబ్ధసంజ్ఞుండై గురునిదేశంబుచే సురసరిద్వరంబున నివాపకృత్యంబు యథావిధిగా నిర్వర్తించి యున్న యన్నం దిరిగి సాకేతపురంబునకుం గొనిపోవు నాశతో భరతుండు వికర్తనకులానుకూలంబును, గుణగణానుగుణంబును, యశోరూపానురూపంబును, సదాచారసముచితంబును, ప్రాచీనభాగ్యయోగ్యంబును, శ్రుతసదృశంబును, లోకగర్హణావర్హంబు నగు రీతిం బ్రార్థించి ప్రార్థించి "క్షణభంగురలక్ష్మీ సమావేశలక్షణంబయి పలువురు రాజు లింతకుఁ బూర్వము ధరించి విడిచి పెట్టి ముకుటమ్ము నే ధరింపనొల్ల. మీరలు పాదుకలనే నన్నలంక

కింపుం"డని యుత్తమాంగంబు రాముపాదములం బ్రార్థించు
చున్నదోయను రీతి నాతనిపాదంబులపైఁ బడి లేవకయుండ,

గీ. సత్యవాగ్ధురీణుండైన జనకువంపు
నీవు నేనును గూడి చెల్లింపవలయుఁ
గాదె యంచును ధర్మ్యంబుగాఁగఁ బలికి
భరతవాక్యంబు రాముండు పరిహరించె. ౨౩

గ. జాబాలిప్రార్థనంబుగూడ నటులె వ్యర్థంబుగాఁగ భరతుండు.

—* భరతుండు నందిగ్రామము చేరుట. *—

గీ. అన్నఁ బ్రార్థించి తత్పాదుకాఖ్యమహిత
మకుటయుగళంబు చేకొని ప్రకట వల్క-
లాంబరుం డౌచుఁ దమ్ముతో నరిగి యాత్మ
విషయమును జెందియు విషయవిముఖుఁ డయ్యె. ౨౪

గ. నిజదేశంబుఁ జేరియు "నన్నగారు వనవాసంబునుండి వచ్చుదాఁక నే నయోధ్యలో నివసింపంజాల నాతం డవధిలోపల రాక తడవు చేసెనేని నాశ్రయాశు నాశ్రయించి యయినఁ బ్రాణతర్పణం బొనరించెద" నని నిశ్చయించి నందిగ్రామంబను నాశ్రమంబు నాశ్రయించి యుండె. రాముండును యోగిజన బృందంబునకుఁ బుణ్యజనసందోహంబు లొనర్చుచున్న బాధల విని వానిని మానుపం గానవగర్భంబుం బ్రవేశించి,

గీ. మేఁత సైతము మాని నిర్భీతిగాఁగఁ
దివిరి కానన హరిణము త్రేటి చూడ
రాముఁ డత్రిమహర్షి యాశ్రమముఁ జేరి
యాతఁ డొనరించు నాతిథ్య మందుకొనియె. ౨౫

గ. ఆమహర్షిపత్ని యగు ననసూయ తనయాభరణంబుల సీత కొసంగి సంతోషపెట్టె. తదనంతరము,

౪. ధరణీ హృత్పంకజహేమ
కరులా నరుల న్వారింప గాకుత్థ్సుఁడు న
త్వరముగఁ జొచ్చెను దండక
యరణ్యాంశుఁడు మబ్బులోని కరిగెడుభంగిన్. రా॥

ఇది శ్రీమత్కౌశికగోత్రపవిత్ర జయంతివంశ
రత్నాకరసుధాకర రామయ నామధేయ
ప్రణీ తాంధ్రసంక్షేపరామాయణంబునం
దరణ్యకాండము సంపూర్ణము.

అరణ్యకాండము.

చ. స్ఫురదురుకాననాంతరము సొచ్చి మహాబలయుక్తిఁ డాఁచు వం
చరదతినీలశైలగతి శక్రవిరోధిదవానలార్చులన్
శరముల నార్పఁబూని పటుచాపముఁ దాలిచి మైథిలీశుఁడున్
సురపథవర్తినీరదము సొంపు వహించి చరించె నల్లెడన్. ౧

—: విరాధ వధ :—

గ. ఇట్లు సంచరింపుచుఁ దీఁట వాపుకొనంగ నడవి యేనుంగులు కణఁ
తలతో రాచికొంటచే సాలభూరుహంబుల నుండి కాఱునిర్యాస
గంధంబును మాటుపఱుపంజాలు నాహుతి గంధంబుం బట్టి యా
శ్రమభూముల కరిగి మౌనివరు లొసంగు నాతిథ్యంబుచే మార్గ
శ్రమం బపనయించుకొనుచు విహరించుచున్న యారామలక్ష్మ
ణుల దారి కడ్డమువచ్చి వివిధమృగశవశతంబులు హృదయంబున
వ్రేలాడుచుండ రోషభీషణవేషుండై శతహ్రదాతనయుండగు
విరాధాభిధానయాతుధానుండు సీతను బలవంతంబుగా లాగి
కొని రామలక్ష్మణులతో. "తరుణవయస్కుల రగు మీ రెవ్వరు!
ఎక్కడనుండి వచ్చితిరి? మీ యాచారము వామాచారముగాఁ
గాన్పించుచున్నది. మేన నారచీర, శిరస్సున జట, కరమునఁ జండ
కోదండము. ఈ మీ యాకల్ప మేడ? అల్పాభరణయయ్యుఁ గల్ప
లతాకల్పయగు నీ తరుణి యేడ!" అని పలుక రఘుకులతిల
కుండు వానికిఁ దమవంశాది వృత్తాంతంబుం దెలిపి వాని యంకం
బుననుండి కంపించుచున్న జనకతనయం గాంచి సరోష చిత్తుం
డై వాని వక్షంబున శిలీముఖంబుల నాటె.

గీ. కమలగర్భుని వర మనుకవచ మొప్ప
రాక్షసాధముపైఁ బడ్డ రామభద్రు
విశిఖము ల్విశిఖంబులై విచ్చిపోయె
వాఁడు శూలంబు నతనిపై వడిఁ బఱచె. ౨

వ. అంత నెంతయు శితశిఖంబైన యట్టి
యసుర శూలము స్వను వెంట నసురరిపుల
హృదయ శూలములఁ ఖండించె విదితముగను
క్షణములో రఘునాయకుసాయకంబు. 3

వ. విరాధుండును గ్రుద్ధుండై కఠినరోధాపరాధ పరిహారంబుగా నవ దివాకరసుధాకరులం బ్రస్థాంబునం దాల్చిన వింధ్యాద్రి పోలె రామలక్ష్మణులం దన బుజములపైఁ బెట్టుకొని నడచుచుండె. సౌమిత్రి వానిం జంప నుంకింప వారించి రాముం డతని కిట్లనియె.

క. దనుజుండేగెడు నదియే
మనమును బోవలసినట్టి మార్గము గానం
జననిమ్ము వాని స్వేచ్ఛను
దునుమంగా వలదు వాఁడు దుష్టుండైనన్. ౪

వ. అంత.

క. నను మ్రింగి వీరల విడువు
మని యతికరుణంబుగాఁగ నఱచెడు సీతం
గని వారిరువురుఁ గత్తుల
దనుజు భుజంబుల నఱికిరి తత్క్షణ మందున్. ౫

వ. అట్లు చేతులు నఱికి తీక్ష్ణ ప్రహారణంబుల వానివక్షంబు గవాక్షంబు పగిదిఁ గావించి బోరున రక్తము గాఱుచున్న వాని దేహముం బూడ్చుటకై విశాలంబగు నవటంబుఁ ద్రవ్వుచుండ నారక్కసి లబ్ధసంజ్ఞుండై తాను గంధర్వవంశసంభవుండగుటయు రంభం గాఁగిలింప నుంకించుటచేఁ గుబేరుం డలిగి రాక్షసరూపంబు వచ్చునటు శపించుటయు రామునిచేఁ జచ్చుటయే యా శాపంబున కవసానం బగుటయు దాశరథికిం దెల్పె. పిదప,

గీ. అసురభంజన మారంభమయ్యె ననుచు
దివిజలోకమునకు వీఁడు తెలుపునట్లు
ఉరగలోకంబునకు వీనియొడలు తెలుపుఁ
బోవు ననుచు రాముఁ డదానిఁ బూడ్చివైచె. ౬

— :శరభంగ మునిదర్శనము :—

గ. అక్కడనుండి రాముఁడు నాకలోక నివాసార్థ మాఖండలునిచే సమాహూతుండైన శరభంగ మహర్షి యాశ్రమంబునకుం జనియె.

క. సురపతి తనకంటికి గో
చరుఁడై యుండినను గూడ జనియించెను దా
శరథి సిషేవిష మనసిజ
శరభంజక వృత్తియైన శరభంగునకున్. ౭

గ అమ్ముని రాము నాతిథ్యంబున నారాధించి తత్సాన్నిధ్యంబున ముదంబయిన నిజ దేహంబును మంత్రపూతంబుగా నాహుతింబోలెఁ బ్రజ్వలించుచున్న హవ్యవాహనునందుఁ బడవైచి శాశ్వతపదంబునందె. అటనుండి బయలుదేఱి రాముండు తీక్ష్ణతపుండగు సుతీక్ష్ణునాశ్రమంబునకుం జని యమ్ముని వర్యు సందర్శించి తదనుమతి వడసి బయలుదేఱి జలనిధిపానంబుచే జీవనాభావశంక గలిగి శరణంబు వేఁడ వచ్చిన నీలాంబుదసందోహంబో యను సందేహంబున కాస్పదంబై యున్న నానానోకహ నివహంబుచే మసలుంగువడియున్న యగస్త్యాశ్రమంబుఁ జేరి రాముండు రాము కిట్లనియె.

—• అగస్త్యముని ప్రశంస •—

గీ. నదులకెల్లను నాథుఁడౌనుదధి యెవని
కరకమలమున మకరందసరణి నొప్పె
నట్టి మహితానుభావ సంయమివరేణ్యు
నాశ్రమం బిద్ది చూడు మోయంబుజాక్షి. ౮

గీ. సమదగజహస్తభరముచే శాఖలెల్ల
వంగియున్న యీ సల్లకీపాదపమిదె
యిమ్ముని కరభరమ్ముచే నేపు తగ్గి
యడఁగి యున్నట్టి వింధ్యాద్రి నభినయించు. ౯

గీ. వనగజంబులు పెనుబాట యనెడుబుద్ధి
వశ్రిముల్ఁ జొచ్చి తిరిగి వెలుఁడఁగలేక

ముదంబును, మందగించె. హృదయ కమలంబు లివఋచే నిడియు కొండ గవ్వటకో యన వక్షంబులపైఁ జేతులు స్వస్తికముద్రా కారంబుగఁ బట్టి శీతోచ్చారణమంత్రంబు జపించురీతిఁ బెదవులు కదలుచుండఁ బండ్లు కొటికికొనుచుఁ గరుణాకరుండగు సరసిజ సంభవుం డొసంగిన కంబలి నా నొడలగపడకుండఁ బులక లలము కొన భిక్షాటనం బొనర్చు నిరుపేదలపై లక్ష్మీకటాక్షవీక్షణాం బొకపరియైనఁ బజవకన్న దను ననూయుచేఁ దదావాసంబుం గాలంబు భగ్నము చేయుచున్నదో యన సరసిజంబులు దంజటి భగ్నంబులయ్యె. అంగజమతంగకరవృష్టక్రోత్థిత శీకరనికరా కారంబులు, నతిపరుమన్మథశరనిపాతప్రతప్త గగనాంగ ప్రవ త్స్వేదసదృక్షంబులు నగు హిమప్రసరంబులు పాంథహృదయ మర్మంబుల భేదించె. పెక్కులేల.

గీ. కడిఁది విరహాగ్ని యుడుకునఁ గ్లాంతలైన
కాంత లెవ్వేళ నంతంబు గనఁగ లేరు
నిశలకును దుస్సహంబైన వ్యసనములకు
నట్టి హేమంత కాలంబు మిట్టిపడియె. ౧౪

—♦ రామలక్ష్మణులయొద్దకు శూర్పణఖ వచ్చుట ♦—

క. అట్టితఱి శూర్పణఖ పర్ణశాలలో నున్న రాముం జేరి.

చ. విరిపిగ దిక్కుల న్గగనవీథిని నెల్లెడ మంచు గ్రమ్మఁగా
గురుకుచభారసుందరులఁ గూడనివారల నేచు నత్తఱి
న్వరునిగఁ గోరె నా యసురభామిని రాముని మాంసబుద్ధిచే
సరసిజగేహచేతిజలజంబును శ్యేనము గోరు తీరునన్. ౧౫

గ. రాముండు దానితో "నాకు భార్య యీజానకి గలదు. నాత మ్ముండు మహాబలయుతుండు. అబలావియుక్తుండై యున్నవాఁడు. నీ వాతని నాశ్రయింపు"మని పలుక నారక్కసి సౌమిత్రికడ కేగి తన యభిలాషం దెలుప నాతండు "భద్రా! యిది యుచితంబు గాదు. నే నాయన దాసుండను. సత్కులప్రసూతులగు నారులు దాసభార్యలుగా నుండఁదగదుగదా! కావున నీవు తిరుగ నేగి యా యనసే భజింపుము. క్రూరమృగంబులలో నిండియున్న యరణ్య

బులో సంచరింపఁజాలని జానకి న్విడిచిపెట్టి నిన్నాతండు పరిగ్ర
హించు"నని చెప్ప నది యది హితం బని తలంచి యట్లొనర్చె.

గీ. ఉభయకూలనమస్థితి నొప్పు శాద్వ
లములఁ గన్నగోవుపగిది లలితమూర్తు
లయిన యన్నదమ్ములఁ గని యసురవనిత
భ్రమసి యిటునటుఁ దిరుగాడెఁ బాలుపోక. ౧౬

సీ. శూర్పకారాతిబాధితశూర్పణఖర
యసురనాథుసోదరి వృషస్యంతి యగుచుఁ
బృథువృషస్కంధు రఘువీరు వెంబడించి
యదియె పని గాఁగఁ దిరుగుచు వదలకుండె. ౧౭

గ. ఇట్లు తిరుగుచు వనన్యయువతిసామాన్యం బగు జానకిభాగ్యం
బును, రాముని రూపాతిశయంబును బరికించి యి ట్లని వితర్కించె.

ఉ. ఈనలినాక్షిపోలికగ నేల సృజింపకపోయె ధాత న
న్నీ నవపుష్పబాణుమది కెక్కెడునట్టుల నేల యిచ్చెనో
తాను మమత్వము న్విడిచి తాపసవృత్తిఁ జరించు వీనికిం
గానను గాచినట్టి నెఱకౌముదిపోలిక నిట్టి యందముల్. ౧౮

ఉ. కోరఁగరానిదాని మదిఁ గోరి ధరాత్మజ నాహరింపఁగాఁ
గోరెడు రావణానుజను గొబ్బునఁ బట్టి సుమిత్రపట్టి సా
కారములైన క్రోధమును గామము నాఁ దగుదానిశ్రావణ ల
వ్వారిగ సంచరింపఁ దర వారిని దారి నొనర్చెఁ బెద్దగాల్. ౧౯

గ. అంత శూర్పణఖ శీఘ్రంబుగా జనస్థానంబం దున్న తనయన్న
ఖరునియొద్దకుం బోయి తనపరిభవంబును జెప్పి చూప నాతండు
చతుర్దశాధ్యక్షరక్షితంబును జతుర్దశసహస్రసంఖ్యాకంబును నగు
రాక్షసబలంబును రామలక్ష్మణులను బట్టి తెం డని పంపె. శూర్ప
ణఖ చూపినదారి ననుసరించి వచ్చుచున్నయారాక్షససేనను జూచి
నివురుగప్పిన నిప్పుం బోలియున్న యాదాశరథి సీతను గాచి
యుండఁ దమ్ముని నియోగించి తా నాయాతుధానుల నందఱఁ

బరిమార్చె. తదనంతరము జటాయుని దేశంబున దనుజశవంబుల నవలకుం గొనిపోయి తపోధనాధ్వంబు శుద్ధిచేయ దేశాంతరంబులనుండి వచ్చెనో యన నసంఖ్యాకంబు లగుకంక కాక ప్రాచీకాది పక్షినివహంబు మూఁగికొని రామశరంబులచే శకలీకృతంబు లయిన యానిశాచరశరీరావయవంబుల నెత్తికొని ప్రతియుటజంబునకుం జని యివి తపోధనుల వధించినకరంబు లివి యెప్పుడుఁ బరుషభాషణంబు లాడుచుండిన తాలువు లివి సిగ్గుమాలి పరదారల నీక్షించుచుండినకన్నులు అని చూపుచు నిరవకాశంబుగా నాకాశంబు నాక్రమించె. త్రిశిరస్కుశిరస్సులు ఖండితములయ్యె. చచ్చియు దూషణుండు శరీరమునుండి కాఱుచున్నవస్రాప్రోతంబుచే నాశ్రమవాసులఁ బీడించుచుండె. ఇది యెల్లఁ గాంచి రోషభీషణవీక్షణుండై ఖరుండు రాఘవు నాహవంబునకుం బిలిచె. అప్పు డాయిరువురకు ననిమిషులుసైత మెఱుంగని శరసంధానమోక్షణరీతులతో నొప్పి జయాపజయంబులు కోదండవిద్యాశౌండులకుఁ గూడఁ గానరాకుండ నభూతపూర్వం బగు ద్వంద్వయుద్ధం బయ్యె. ఖరుండు శరాసనంబు చేపట్టి వైష్ణవచాపంబును జేతఁ బట్టింపనో యన రాము చేత నున్నచాపము నిమేషములో నఱకి వైవ నాతండు కోపాగ్నిచే మొగము జేవురింపఁ గుంభసంభవుం డొసంగిన శరాసనంబుఁ బూనె.

క. ఖరకరకులాధినాథుఁడు
ఖరవర్వశరాసనంబు కరమునఁ బట్టెన్
ఖరరఘువీరులసమరము
ఖరనఖరాయుధసమరము కరణి నడంగెన్. ౨౦

కం. ఖరవధముచేత దండక
పరిశుద్ధం బాట మునులు పరిపరి దీవిం
చిరి ముందర మంథర నటు
తదుపాత గుణాఢ్యులైనదశరథసుతులన్. ౨౧

మంథర యనెడు మతి రాజమహిషి యనఁగ
వరయుగంబన నరపాలువలు కనంగ
రామవనవాసకథ నాఁగ రావణుండు
లేనిజగముల సౌభాగ్యరేఖ లివ్వి. 22

పిమ్మట శూర్పణఖ కాకుత్స్థునిచే జనస్థానంబునుండి పోలె లంకను గూడ విజనస్థానంబును గావింప దశకంఠుప్రమోల కేగి కృత్యాకృతి నేలం బడి రామలక్ష్మణులవృత్తాంతంబును సీత సౌందర్యంబును ఖరప్రముఖసహితంబుగాఁ జతుర్దశసహస్రసంఖ్యాకం బగు సేన పంచత్వంబు నొందుటయుఁ దన్నిమిత్తం బైనదనయవమానంబును విన్నవించె.

దండకారణ్యమం దట్లు దండనంబు
గన్నతనచెల్లెలి నెదుటఁ గాంచి రాము
చరిత మఖిలంబు విని యంతఁ జాలఁ గినిసెఁ
బ్రథితబలుఁ డైనరాక్షసపార్థివుండు. 23

కినిసి జనస్థానసంరక్షణార్థం బెనమండ్రు రాక్షసుల నంపి నష్టసీతి యగునానిశాచరపతి తాటకేయహాటకమృగంబును దీనుగాఁ బెట్టి సీతాహ్వయం బగుహరిణంబుం బట్టం దలంచి మారీచునింటికిం బోయి తన యుద్దేశంబుం దెలిపి వాఁ డెంత వేఁడికొన్నను బట్టినపట్టు విడువకున్న మారీచుండును జేయునది లేక సుబాహుభాగ్యముం గొనియాడుచు జాతరూపమయమృగరూపంబు దాల్చి వైదేహిని వంచింపం బంచవటిం బ్రవేశించె. దశకంఠుండును రథంబు జలధరపథంబున నుంచి రామలక్ష్మణులయెడఁ బాటునకై యెదురు చూచుచుండె నంత.

—* రాముఁడు మాయలేడిని వెంబడించుట *—

పవన మటు సొచ్చి యెల్లెడలఁ బాఱుచుఁ గేరుచు వచ్చుటచ్చుటన్
దనుజకపాలరాశిఁ గని తద్దయు బాష్పము లూర నేడ్చుచున్
సునిశితబాణజాల మనుచొప్పున నొప్పు కుశాగ్రభాగముల్
తినియెడునట్లు తోఁచుపగిది న్విహరించె మృగంబు దంబునన్. 24

గీ. దయిత వేఁడంగ నప్పుడు దానిఁబట్ట
వెంటఁ జనుదెంచె రాముండు విల్లుపట్టి
మానిమఖవేళ మిగిలినవీనిఁ ద్రుంప
నిదియు తఱి యంచు నేతెంచె మృత్యు వటకు. ౨౫

గీ. ఆశ వుట్టించి కడుదూర మల్లఁ దిగిచి
రామశరవిద్ధుఁడై రామురవముఁ బోలు
ధ్వని నకట చచ్చినాఁడ నే ననుచు నఱచి
పైఁడిలేడి వేషము వీడి వాఁడు చచ్చె. ౨౬

—* లక్ష్మణుఁడు సీతను వీడి రామునొద్దకుఁ బోవుట *—

వ. అయ్యార్పు విని సీత విదీర్ణహృదయయై కర్తవ్యాకర్తవ్యంబు లెఱుంగక "మీయన్న యున్నస్థితి కనుంగొని ర" మ్మని సౌమిత్రి నాజ్ఞాపింప నతండు "అమ్మా! అట్లు చేయందగదు. దైవదుర్విపాకం బుచే మిథ్యాప్రతీతి నమ్మి నీవు మోసపోవుచున్న దానవు. త్రిభువనైకధనుర్ధరుఁడును శౌర్యరాశియు నగుమాయన్నగారు రాక్షస కీటకంబుచే విపత్తిం బొందు నని యెవ్వరు నమ్ముదురు." అని యెంత చెప్పినను వినక హృదయమర్మచ్ఛేదకంబు లగుమాట లాడి మోహవిహ్వల యగుజానకి యాతనిం దర్జింప నతం డామెతో.

గీ. మును సుమిత్రవై యత్యంతముదము గలుగఁ
జేసితివి నాకు విధిదుష్టచేష్ట నిపుడు
కానివలు కిటు పలికిన కతన నీవు
మధ్యమాంబ వైతి వనుచు మదినిఁ దలఁతు. ౨౭

—♦ సన్యాసివేషమున రావణుఁడు సీతను గొనిపోవుట ♦—

వ. అని పలికి యన్నయొద్ద కేగె. అదను వెదకుచున్న దశవదనుం డది సందు చేసికొని రథము వీడి నేలకు దిగి యంతఃకరణంబున నిండుకొన్న యత్యంతానురాగముం బ్రకటించురీతిఁ గాషాయవస్త్రం బులు ధరించి కపటసన్యాసి వేషంబునం బర్ణశాలం జేరి.

గీ. లక్ష్మణుఁడు లేమి రామునాశ్రమము నుండి
చపలదనుజుండు జానకి నపహరించెఁ
బలల మనుబుద్ధిని నలర్క మలరుదండ
జనులు లేపట్టి గుడినుండి కొనెడుభంగి. ౨౮

సీ. హా నాథ నీ విట్టు లాలస్య మొనరింపఁ
గత మేమి యెయ్యెడఁ గల వటంచుఁ
గన్నీరు చక్షుల మున్నీరుగాఁ గాఁఱ
దిక్కులు చూచుచు దిగులుఁగొన్న
దశరథుకోడలి విశదంబుగాఁ జూచి
యోరీనిశాచర యోరితులువ
విలపించుసాధ్విని విడువుమీ యనుచును
ధర్షించి రావణుదారి నడ్డెఁ
బక్షిరాజొ జటాయువు పటిమతోడ
వారి కిరువురకును డయ్యె ఘోరసమర
ముగ్రకోపంబుతో వార లుద్దవిడినిఁ
దాఁకి రొండొరులను గడు దర్పమునను. ౨౯

గీ. అంత దశకంఠుఁ డేసిన యాయుధములఁ
బక్షములచేత వారించి తత్క్షణంబ
రథ్యముల వెనువెంట సారథిని బంపి
యసురయానంబు విఱిచె జటాయు వేచి. ౩౦

గీ. అసురయసిచేత క్షతుఁ డౌచు నాక్షణంబ
పడియెఁ బుడమిపైఁ బతగరాడ్వల్లభుండు
జనకజననాథుతనయపైఁ దనకుఁ గల్గు
పక్షపాతంబుచేఁ బక్షపాత మొంది. ౩౧

గ. దశకంఠుం డంత వేఱురథంబుపై సీత నిడుకొని పోవుచుండ నా జనకభూపాలపుత్త్రి సుగ్రీవాధీనం బైన దశగ్రీవప్రతాపానలంబుం బోలె వాలినాశపిశునం బగు మహోల్కాపాతంబువగిది రామునకు సాహాయ్య మొనర్పం బుత్త్రిని బ్రోత్సహింప నవని కవతరించిన

పతంగబింబం బన వెలింగెడినిజాభరణజాలంబుఁ జీరచెఱంగున
మూట గట్టి శృంగసంగతపంచప్లవంగమ్ము పంచచూడుం దగు
ఋష్యమూకధరకుమారుంబోలు నొక్కఋష్యమూకధరంబుపైఁ బడవైచె. ఆ
పాపాత్ముండు తనపాటునుంబోలె నామూటపాటును బాటింపక
చని మైథిలిని లంకాలంకారం బగు నశోకవనముం జేర్చె.

గీ. అసురకాంతలు తనచుట్టు నలమికొనఁగ
జనకరాజపుత్రి యశోకవనముఁ జేరె
నాంజనేయుని వాలంపుటగ్గిచేత
మండకుండఁగ రక్షింపు మం దనంగ. 32

శా. పాపానీకముఁ దుంచురామధరణీపాలుండు లంకేశ్వరా
జ్ఞాపాశావృతతాటకేయమృగముం శార్దూలవిక్రీడితం
బేపారం దునుమాడి లక్ష్మణుఁడు దా వృత్తాంతముం దెల్పఁగా
భూపుత్రిం గనఁ బర్ణశాల కరిగెన్ బొంగారునుత్కంఠతోన్. 33

—◆ సీతను గానక రాముఁడు విలపించుట ◆—

గీ. ఏమి యయ్యెడునో కద యీతఁ డింక
ననుచు వనదేవత ల్స్రస లొంచుఁ జూడ
నుటజమందున సీత లేకుంట చూచి
తద్ద విలపించె రాముండు తాల్మి దూలి. 34

ఉ. అక్కట సీత లేదిచట హా యెటు లేగెనొ యేమి యయ్యెనో
యిక్కడఁ గాన నా నివిగొ యింతిపదాంకము లల్లలేడిఁ దే
కొక్కెడ నేను రాఁ గినుక నూఁగనభంగి ముహూర్తమాత్ర మీ
చిక్కనిచెట్లచాటునను జేడియ డాఁగె నటంచు నెంచెదన్. 35

ఉ. మానక నీదుకోర్కులు సమగ్రముగా నెఱవేర్చుచుంట కేఁ
బూనికతోడ నుండఁ బరిపూర్ణసుధాకరబింబవక్త్ర నా
పై నివు డిట్టు లీ వలుగఁ బాడియె వేళయె యుద్ది యక్కటన్
జానకిఁ బాసి రాముఁ డొకజామును సైఁచి వసింప నేర్చునే. 36

గీ. అరిదివారిణంబుపై నీకు నాస్థయేని
నిందుముఖ మిదన్న లేడినే నిపుడ తెత్తు

నద్ది నీయొద్ద నుండినయంతకాల
మతఁడు నీమోము సామ్యంబు నందుచుండు. ౩౭

గీ. బ్రతికియున్నచో సీత కన్పడకయున్నె
క్రూరమృగములు చంపిన రుధిర మెద్ది
పోదు రాముండు లేకుండఁ బులినములకు
రక్కసులు మ్రింగియుందురు నిక్కముగను. ౩౮

మ. పరలోకంబున నున్నమామకు నతు ల్భక్తి న్రచింపంగ నీ
వరుగంబోలును సాధ్వి తత్సమయమర్యాద న్విలంఘించి య
న్నరనాథోత్తముతోడఁ జెప్పి యటకు న్రప్పింపు నన్ను న్వడిన్
భరతుం బట్టము గట్టెడు న్భువికి నీప్రాజ్ఞుండు సౌమిత్రియున్. ౩౯

గ. అని విలపించుచు,

శా. ఎట్టున్ జానకిఁ గానలేమి ధృతి యెంతేఁ దూలి కంఠంబు నీ
రవ్వట్టుం జెందఁగఁ దద్ద యేడ్చి రపు డా రాముండు సౌమిత్రియుం
గట్టా! యట్టివిలాపము న్సరవిగాఁ గంఠోక్తి వర్ణించె నా
పుట్టంబుట్టినమాని యూతనిమనంబుం బోల్పఁ దా నెట్టిదో. ౪౦

—♦ సీతావృత్తాంతము జటాయువు రామున కెఱిఁగించుట ♦—

గ. ఈరీతిగ విలపించుచు నిటు నటు వైదేహిని వెదకుచున్న దాశర
థులం గని జటాయువు రామునితో "ఆయుష్మంతుఁడా! రావణుం
డు రెక్కలు నఱికి నన్నుం గూల నేసి జానకిం గొనిపోయె.

చ. అనుచు వచించి తత్క్షణమ యాపతగేంద్రుఁడు వీతజీవుఁడై
మును శరభంగనామమునిముఖ్యుఁడు పోయినదారిఁ దానుఁ బో
యె నలరఘూద్వహుండు రచియించెను వానికిఁ దండ్రికైనఁదా
నొనరుపలేని బాష్పభరయుక్తజలాంజలి తర్పణంబులన్. ౪౧

—♦ క బం ధ వ ధ ♦—

గ. దాశరథు లంత దక్షిణారణ్యమార్గంబునం బోవుచుండ నయో
ముఖ యనునొక్కరక్కసి కామాంధయై సౌమిత్రిని బాధింప
నతండు దానిన్ శూర్పణఖం జేసినట్లు చేసె. అచ్చటనుండి క్రౌంచా
రణ్యంబుదారిని బోవుచుండ వారిని స్థూలశిరస్కుం డనుముని

శాపంబున నిశాచరత్వంబు గాంచినకబంధుం డనుయథార్థనాముం డొక్కరుండు ఫణిపతిభోగభీషణంబు లగుబాహువులచే బంధింప వా రాచేతుల నరఁటిదూటలంబోలెఁ గత్తులతో నఱికి వైచిరి.

చ. దనుజుఁడు వేఁడ భీమ మగుత త్తనువుక్ దహనంబుచేసి రా యినకులరత్నదీపము లహీనకృపక్ గిరిగహ్వరంబునన్ ఘనతరశాపమోక్షణమున న్ముద మొంది సురారి వల్కె నీ వినసుతుమైత్రిచేఁ బడసెదింతిని వెండియు నంచు రాముతోక్. ౮౨

గ. స్వర్గంబున కేగుచు నాదుర్గతుం డుపదేశించిన మార్గంబును బట్టి ఋశ్యమూకంబున కరుగుచుం జని చని మతంగాశ్రమమందు శబరి యొసంగినసపర్యలం బరిగ్రహించి తదనుజ్ఞచే సౌమిత్రిసమేతుండై రాముండు మనోజ్ఞవివిధవిహగకూజితంబును మృగగణవిహరణమనోహరంబు నగువనముం బ్రవేశించి విచ్చినతామరలం దాఁకి తావిగొని వనదేవతలలతాడోలల నూఁచుచుఁ గూలంబున లీలాపరవశంబులై విహరించుమత్తగజంబుల మదాంబువుం బీల్చి యొద్దున నున్నతియ్యమామిడిగున్నల పూగుత్తులనుండి కాఱుతేనె తుంపరలం దలఁదాల్చి తీవియ లనునాటకత్తియల కాట నేర్పుచు లతానదనంబుల మదనకదనకేళితత్పరులై విహరించుచెంచుగుబ్బెతలకొప్పులనుండి జాఱుమల్లిపూలతావిచే బరువెక్కి మల్లికాక్షపక్షక్షోభంబుచే బయలుదేఱుచున్ననీటి తుంపురుల బత్తెంబుగాఁగొని తటవనంబునం బ్రసరించుపవనంబున కుల్లంబు తల్లడిల్లి మెల్లమెల్లనఁ బంపాసరోవరంబు తీరంబు చేరె.

ఇది శ్రీమత్కౌశికగోత్రపవిత్ర జయంతివంశ
రత్నాకరసుధాకర రామయ నామధేయ
ప్రణీతాంధ్ర చంపూరామాయణంబు
నందు అరణ్యకాండము సంపూర్ణము.

కిష్కింధాకాండము.

సీ. సాధుహృదయంబుపోలెఁ బ్రసన్నమైన
పంపఁ గని వియోగజ్వరకంపితుఁ డయి
సకలలోకనివేశిత ప్రకటసత్య
కర్తి రఘుకులాధీశ్వరుం డార్తిఁ జెంది. ౧

గ. అంత నిరంతరతరుమండ మండితం బగు తటవనంబున నిభృతేతరభ్రమణ పరభృతవ్రాతచంచూపుటవిపంచీ సముదంచిత పంచమాంచితంబును సంతతాకుంచిత పంచశరశరాసన శరాసార వంచిత పథికజనసంచార ప్రపంచంబును, బ్రమదభరభరితచంచరీకకులకంచుకితమాధవియు నగు మాధవీవిభూతి విజృంభించె.

క. పురుషులఁ గూడి రమించెడు
సరసీజాయతనయనల చక్కనితనువుల్
విరహిజను లగువారిమనము
లరుదుగ నవ్వేళ నూఁగులాడుచు నుండెన్. ౨

క. సుమసాయకు నుద్ధతికిన్
సమయం బగునట్టివేళ శయములచేతన్
సుమసంచయమున్ జూడ్కులఁ
గమనులమనముల్ తిరిగిరి కంజదళాక్షుల్. ౩

గ. అసమశరసమరసమయం బగునవ్వేళ హృదయేశ్వరి హృదయంబునం బొడకట్టఁ దరణికులచంద్రుండు తమ్మునితో నిట్లనియె.

సీ. ఆధి నౌషధి, కేళి వయస్య, యుచిత
సమయమునఁ బత్ని, రణమున క్షత్రియాణి
యార్తి బంధువు, గుర్వర్చ్యయందు శిష్య
యైనవైదేహి కానలోఁ గానరాదు. ౪

చ. మఱుఁ దనుమావటీఁడు తఱుమం బథికావళిఁ దాఁకి బాధలం
బఱపెడు సహ్యశైలభవమారుతమత్తగజంబు శైత్యస
త్పరిమళగాఢమాంద్య బలసత్త్రివిధాత్మక దానజుష్టమై
జరిపెడు వప్రకేళి యనిశంబు మదీయమనంబునం గటా. ౫౪

వ. ఈగతి దుస్సహం బగువియోగానలంబున డెందంబు గంద నూర్మిళావిభు నూఱడింపుంబలుకులచే నించుక ధైర్యమూని యున్న యారాముం గని వాలి పంపినచారుం డని తలంచి సుగ్రీవుండు దూరంబుగాఁ బోయి మంత్రులతో మంతనం బుండి యాతనియాశయం బెఱింగి రా నాంజనేయు నంపె,

—♦ ఆంజనేయుఁడు సన్యాసివేషముతో దాశరథుల యొద్దకు వచ్చుట. ♦—

గీ. పుట్టువున వాయుపుత్రుండు భూరివిద్య
నర్కపుత్రుండు శక్రదత్తాంకుఁడు దశ
కంఠకీర్తిందుచరమపక్షస్వరూపుఁ
డాంజనేయుండు రాఘవు నపుడు గదిసె. ౫౫

వ. సన్న్యాసివేష మూని ప్రభంజనపుత్త్రుం డట దాశరథులం జేరి యి ట్లనియె.

"సుందరాకారు లగుమీర లెవ్వరు? కాంతారంబున నిటు సంచరించుటకుం గారణం బేమి? మీరు చిత్రతరజిష్ణుకోదండమండితు లయ్యు నిది దుర్దినంబు గాకుంటచే జీమూతంబులు గా రనియు జటావల్కలధారు లయ్యు జంగము లగుటచేఁ గల్పవృక్షంబులు గా రనియుఁ దమోహరు లయ్యు నిరువురు నేకకాలమందె ప్రకాశించుచుండుటచేఁ బుష్పవంతులు గా రనియు నెంచెద.

గీ. సంయమాకల్పులైన మీచక్కఁదనము
తనరుఁ గుశసముద్భూతమౌ తావి వగిదిఁ
జెవులు మీవార్త యనుసుధచేతఁ గన్న
తనివి నాజిహ్వ తానును గనఁగఁ గోరు. ౫౬

వ. అన్న కోడి ఋశ్యమూకంబు నాశ్రయించుకొని యున్న సుగ్రీవుం డనువానరపతి మీతో సఖ్యంబు చేసికొనం గోరి పంప భిక్షువే

మంబు ధరించి నే నిటకు వచ్చినాఁడ. నాపేరు హనుమంతుఁడు ప్రభంజనునివలన నంజన కుంజని జన్మించినవాఁడ ”

అని పలుక నమృతోపమానంబు లగు నాపలుకులు విని హనుమంతుఁ గాఁగిలించుకొని యాతనివెంట నేగి తరణికులతిలకుండు తరణితనయుతో సకలభువనసౌఖ్యకరం బగుసఖ్యం బొనర్చె.

—♦ రాముఁడు సుగ్రీవునితో సఖ్యం బొనర్చుట ♦—

గీ. వరఁగ వైవస్వతుఁడు సమవర్తియు నగు
హరిని రాముతోఁ గూర్పఁగా హనుమ దలఁపఁ
బరఁగ వైవస్వతుఁడు సమవర్తియు నగు
హరిని వాలితోఁ గూర్ప నియతి దలంచె. ౮

గ. సఖ్యం బొదవినంతన యన్యోన్యవిస్రంభం బుదయింప వాలిని దప్పక కూలెద నని రాముండు ప్రతిన సేసె. సుగ్రీవుండును దశగ్రీవుండు తీసికొనిపోవుచుండ జనకతనయ క్రిందఁబడవైచిన యాభరణంబుల వియోగవ్యథామథితహృదయుం డగు మైథిలీనాథున కర్పించె.

గీ. కపికులేశ్వరుఁ డిచ్చిన కాంత భూష
ణంబు లెల్ల సంస్కారహీనంబు లగుచు
మాసియుండుట గాంచి యమ్మనుకులుండు
కంటినీటఁ చే వానిని గడిగె నపుడు. ౯

గ. సౌమిత్రియుపలాలనవాక్యంబుల నించుక ధైర్యం బవలంబించి రాముండు వాలివైరకారణం బే మని యడుగ భానుసూనుం డిట్లని చెప్పం దొడంగె.

—♦ వాలి సుగ్రీవుల వైర కారణము ♦—

“తొల్లి దుందుభియన్న మాయావి యనురాక్షసుండు నిఖిలరిపుకులతిమిరనిచయమరీచిమాలి యగువాలితోఁ బోరి యోడి పాతాళగుహలోఁ జొచ్చె. వాలియు వానిం బట్ట నాతుపారంబుం బ్రవేశించుచుఁ దద్ద్వారంబు కాచియుండ నన్ను నియోగించె. వాలి

ప్రత్యాగమనంబునకై యెదురుచూచుచు నే నచటఁ జిరకాలం బుండ నొకవ్వాడా కందరంబునుండి ఫేనమాంసమిశ్రితం బగు నసృక్పూరంబు వెలు వెడల నాయన్న చచ్చె నని భావించి యత నికి నివాపం బొసంగి గుహాముఖంబునకుం బెద్దరాయి యొకటి దాపి శోకాంధుండనై కిష్కింధం జేర మంత్రు లందఱుం గూడి నాకుఁ బట్టంబు గట్టిరి. అంత వాలి యామాయావిని జంపి బిలంబు నకు నే నడ్డపెట్టినరాతిని భుజబలంబుచేఁ దప్పించికొని నగరంబు నకు వచ్చి యతిరోషావిష్టుండై యథార్థముం జెప్పి నే నెంత వేఁడి కొన్నను నామాట సరకుసేయక నగరంబునుండి నన్ను వెడలం గొట్టుడుఁ బాఱి వచ్చి. నే నీపర్వతమున దప్పటినుండి నిర్భయం బుగా నున్నవాఁడ. పూర్వమందు లులాయకాయుం డగుదుందుభి వాలితోఁ బోరి నిహతి నొంద వాలి వానికళేబరంబు బలావలేపం బునఁ దూలంబువగిది నెత్తి విసర నది యీ మతంగాశ్రమంబునం బడియె.

గీ. వాలి యారీతి జిమ్మిన కూళదనుజు
తనువునుండి వెడలిన రక్తంబుచేత
నవ్వనంబును వాఁడి యానలుక చే ము
నీశువదనంబు నెంతయు నెఱ్ఱవారె. ౧౦

గ. వృద్ధుం డగునమ్మతంగముని యొసంగినశాపబలంబున వాలి యిటకు రా నసువుగ మి యెఱింగి పురనివాససౌఖ్యంబుల మఱచి నీఋశ్యమూకపర్వతం బాశ్రయించి యున్నవాఁడ.

గీ. దేవ నిను శత్రు వని యెంచి తేజ ముడిగి
యున్ననా కితం డానంద మొదవఁ జేసె
నంబుదముఁ గాంచి దవధూమ మని తలంచి
సోలునెమిలికిఁ జలిసీటిగాలి పూలె. ౧౧

గ. అని సుగ్రీవుండు పలుక నమ్మాటలు విని రాముఁం డాతనితో తీవ్రంబుగా నే నావలీముఖుని యసువుల నాశిలీముఖంబునం బాపెద నని ప్రతిన చేసి శత్రుప్రత్యయార్థంబు దుందుభికళేబరం బం

గుమ్మంబుచేఁ జిమ్మె. అట్లు చిమ్మినను నమ్మకము లేక యాభాను
సూనుండు ప్రార్థింప సప్తభువనస్తంభాకృతి నున్న సప్తసాలంబుల
లక్షించి యవిధేయయాతుధానకులవధవిధాయకం బగుసాయకం
బుం బ్రయోగింప నది యావృక్షంబులఁ దత్క్షణంబ నఱికి నికటం
బున నున్నగిరితటంబులం గూడఁ బగులఁగొట్టె.

గీ. సాలకటక మే నఱికినలీల నీవు
పంక్తిముఖసాలకటకంబు పగులఁ గొట్టు
మనుచుఁ గపివీరుతో రాము నమ్ము పలికె
రాయిఁ దాఁ దాఁకఁ బుట్టినరవము చేత. ౧౨

—♦ వాలివధము ♦—

గ. వృక్షచ్ఛేదకారణంబున సముత్పన్నం బైనప్రత్యయంబుచే నిన
తనయుం డిందిరాతనయుం గయ్యంబునకుఁ బిలువ వారల కప్పుడు
ఘోరం బగుముష్టియుద్ధం బయ్యె. నిర్విశేషరూపకర్ము లగు వా
రిరువురలో భేదం బరయం జాలక యాకృతిచే సుజనదుర్జనభేదం
బుం గానలేక సభలో మౌన మూని యున్నవాగ్మివిధంబున
రాముండు బాణంబుం బ్రయోగింపకుండె. వాలిబలంబున కోడి
భానుసూనుండు వదాన్యుఁ డై వడి మార్గణాగమనంబుం బ్రతీక్షించి
తదభావంబున ధృతి దూలి దైన్యం బొంది పాఱిపోయె. విషణ్ణ
హృదయుం డై పలుకు లుడిగి కూలఁబడి యున్నయంశుమాలి
పుత్త్రుం గని త్రైలోక్యైకధన్వియు సదయుండు నగు నామైథిలీ
హృదయేశుం డాతనిమెడలో బాణనివారణసిద్ధౌషధంబు నా
నొప్పు నొక్కమాల వైచి యిప్పుడు పోయి తిరుగ వానిని యుద్ధం
బున కాహ్వానింపు మని యాజ్ఞాపించె. సుగ్రీవుండు నట్లొనర్ప
వాలి తారహితవాక్యంబులం బాటింపక నియతి నతిక్రమింపం
జాలక జలధరంబు పోలిక గర్జించుచు వచ్చి తమ్మునితోఁ జోరి
దాశరథినిశితతరశరశకలితవక్షుం డై నేలం గూలె.

పతి నిహతుం డగుట విని కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గాఱుచుండఁ
దార నగరంబు వెల్వడి వచ్చి కట్టిపెట్టినమత్తగజంబులతోడ సుగ్రీ

వుండు నిర్భయంబుగఁ జూచుచుండ నేలం గూలి యుండియు మెడ యెత్తుకొని రక్త మొడ లెల్లడ స్రవించుచుండ శరాసన శిఖరన్యస్తహస్తుం డగు కాకుత్స్థుతో సల్లాపంబు చేయుచు నాడం బరవిహీనం బగునంబుధివగిది నస్తోన్ముఖుం డగుమయూఖమాలి లీల నున్న వాలిం జూచి కౌఁగిలించికొని తచ్ఛిరంబు నంకతలంబు నం దిడికొని రాఘవుతో ని ట్లనియె.

—♦ తా రా వి లా ప ము ♦.

గీ. చంద్రు శైత్యంబుపోలిక శ్రమహరంబు
సహజమును నైన భవదీయమహితకరుణ
నెట్లు విడిచితొ మత్పాపహేతువునను
రఘుకులాధీశ చెపుమ యోరమ్యకీర్తి. ౧౩

గీ. ప్రియుఁడు పోయినఁ బ్రాణము విడువకున్న
దనుజ నని నన్ను నిప్పుడు దునుము మయ్య
తాటకారాతి న న్నిట్లు దయతుతోడఁ
జేర్పుపుణ్యంబుచే నీకు శ్రేయ మొదవు. ౧౪

గీ. నృపుల కిల వేఁట సామాన్యవృత్తి యనుచు
సభను నీవె చెప్పితి కాదె సత్యవాది
వనచరిని నన్నుఁ జంపుము బాణ మేసి
మృగులఁ గరుణించు మృగయుండు జగతి గలఁడె. ౧౫

ఆ.వె. ఇతని కోడి నీకు హితుఁడై యితఁడు ఋశ్య
మూకమదు భయము లేకయున్న
క్రియ మదీయహృదయగిరిదుర్గమందు నా
భర్తయున్నవాఁడు పదిలముగను. ౧౬

సీ. తాను సుకేతుకూఁతురను గాను వనస్థలి సప్తసాలియుఁగా
మానితసత్త్వుఁడైనశతమన్యుసుతుండను గాను వజ్రముం
బోవి కఠోరచిత్తమును బూనిన తారను గాని నేను నీ
వినఘ జంపకే జనకజేశ్వర ధన్వివి యెట్టు లయ్యెదో. ౧౭

చ. ధర సిరితో జనించు వసుధావరసూనుల కెల్ల సాజమై
వరఁగఁగ నోవు భాగ్యము నపారపరాక్రమ మట్లు కానిచో
వరుఁ డిదె నాసనంబున శుభస్థితి నుండఁగ నీవు వానికై
కరమునఁ జాపమూని యిటు కాచుక యుండఁగ నేలరాఘవా. ౧౮

గ. తార పరిదేవనరవంబుచేతను దద్బాష్పాంబుశిశిరం బగుటంజేసిని శ్వాసానిలసంపర్కంబునను సేదదేఱినరీతి లబ్ధసంజ్ఞుండై వందను నంగదు రఘునందనున కొప్పగించి తన కంఠంబున నున్న కాంచనమాలను శోకావనతగ్రీవుం డగు సుగ్రీవు మెడలో వైచి నిజభుజబలప్రశాంతాసురుం డగు నవ్వాలి ప్రశాంతాసుం డయ్యె. వానరులాక ళేబరంబుం జేరి "హా వాలీ! సకలభువనబహుమతబాహుబలశాలి! గోలభగంధర్వగంధసింధురవంచతాకరణపంచాననుండవు, దశముఖభుజభుజంగభోగనిరోధాహితుండికాయితవాలవలయుండవు నగు నీ కీదురవస్థ తుద కబ్బెనే" యని విలపించుచు రాము నాజ్ఞ యథావిధిగాఁ బ్రేతకృత్యం బొనర్చిరి. జాంబవత్ప్రముఖులా వెనుక నినకులాధీశుని దేశంబున సుగ్రీవునిఁ గాంచనకలశోదకంబుల నభిషిక్తుం గావించిరి.

గీ. రామనీలపయోదంబు రాజ్యమునకుఁ
జెలిని సుగ్రీవు నభిషిక్తుఁ జేసి నపుడు
పుడమి నభిషిక్తఁ జేయుఁగాఁ బూనె మేఘ
మాల కడఁకతోడుత రాజమహిషిఁ బోలె. ౧౯

ఆ. వె. ఆర్య వెదకఁ బంప నవసరం బగు దాఁక
మీరు నాపురంబు చేరియుండ
వలయు నన్నయినజు ప్రార్థనంబు భరతు
ప్రార్థనంబువగిది వ్యర్థమయ్యె. ౨౦

—* వర్షాకాల విలాసము. *—

గీ. అర్జునవికాసకరణ సహాయకంబు
ధార్తరాష్ట్రనిరసనవిధాయకంబు

నగుచు దేవకీనందను ననుకరించె
సాంద్రజీమూతసంఘాతసమయ మపుడు. ౨౧

చ. తనుదుచిచే నితండు మము దద్దయు ధిక్కృతి చేసి యంతతోఁ
దనియక మావిభు న్బలవిదారిని గూడ నిరాకరించి త
త్తనయుని జంపె నంచుఁ బగఁ దాలిచె నా జలదాళి గ్రమ్మ గ
ర్జన మొనరించుచున్ దిశల రాఘవునాహవకార్య మొద్దుచున్. ౨౨

గీ. శమితతాపంబు నంచితసత్పథంబు
నుపచితోరుజీవనధార మూర్జితంబు
నైన మేఘాళి భూపాళియట్లు మిగులఁ
గలఁగెఁ బౌరస్త్యుఁడౌ మహాబలునివలన. ౨౩

గ. వర్షాకాలవికాసంబు నతిశయించె. పాకశాసనశరాసనంబునందలి చిత్రిపర్ణంబులు నక్షత్రమార్గం బావరించె. మేఘగర్జనంబులచే దిక్కులు పిక్కటిల్లె. కదంబవనంబుల వెలువడిననాలిగాలిసోఁకునఁ గాదంబకదంబంబుడంబు డిందె. అంబుధరంబు లంబరం బెల్లెడ నల్లుకొనియె. శిలీంధ్రంబులచే వసుంధర బంధురం బయ్యె. మిక్కుటంబుగా వికసించినకుటజంబు లటవికి మైమఱువు లెఱంగున మొఱయుచుండె. అవ్వానకారుతీరుం జూచి ప్రవృద్ధమన్యుండై మనుకులాధీశుండు సౌమిత్రితో ని ట్లనియె.

—♦ రాముని విరహవేదన ♦—

శా. నీలగ్రీవగళాభమై నెగడు నీనీరంధ్రమేఘాళి తా
వాలాయమ్మును యౌవనోద్ధతజనస్వాంతంబులన్ వేఁపెడుం
జాల స్రోచెడువారిధారలజడిన్ శైత్యంబు సంధిల్ల నా
ఖీలం బావవనం బహో విరహము న్వే దాఁటు టెట్లో గదే! ౨౪

మ. స్మరసంయత్ప్రథనోగ్రశాహాళచయస్వానాకృతిన్ దిక్కులన్
బరపెన్ గేకులు భూరినాదము ఘనవ్యాప్తిన్ నితాంతంబు దు
ర్భరమై యిప్పుడి యిట్టివేళ విరహప్రాగ్భార*సంతాపవుం
భరమున్ సైఁచెడువార లేరియనుచున్ వాపోవుచందంబునన్. ౨౫

---

* పాఠాంతరము.........సంతాపపాగర మీఁదం గలవ్యూరుషుల్ సతులు
కి, కాని యున్న చందంబునన్,

చ. ఉపతరసాంద్రనీలజలదోదరనిర్గతవారిధారల
న్మెఱవడిఁ దాఁకి వీచెడుసమిద్ధమహాబలుఁ డేచి చిమ్మఁగాఁ
బరిమళవీచికానిచయభారవహాత్కుటజప్రసూనముల్
తెఱపి యొకింతయేనియును లేక నభం బిడె క్రమ్మఁ జూచితే. ౨౭

తే. ఘనవినీలపత్త్రమయినగఘనపటము
నుండి జాఱు నుదకధార లూడలట్లు;
తీరతరుపుష్పయుతము లౌ నేఱులందు
నంతకంతకు జలపూర మతిశయిల్లె. ౨౮

తే. జలధిలోనుండి జలదాళి జలముతోడ
నౌర్వశిఖిశిఖాజాలంబు నట్టె పీల్చి
కడుపులో నద్ది తద్దయు నుడుకు సేయఁ
గ్రక్కుచున్నది విద్యుదాకారముగను. ౨౯

వ. అట్టి వర్షాకాలంబు రాముం డెట్టులో గడపె నంత నాతనితను
కాంతి ననుకరించెనో యన మేఘమండలంబు పాండురం బయ్యె.
అద్ది రామశరాననవ్యాపారంబున కవసరం బగుటం జేసి పాకశాస
నశరాసనం బంతర్హితం బయ్యె.

తే. జానకీపతిజ్యాఘోషసమయ మిద్ది
యనుచు నుద్భటఘనఘటాస్తనిత ముడిగె
నతనిశ్వసనంబునకు నోడి యుఖలకుసుమ
గంధవహుఁ డైనపవనుండు గానిఁ జెందె. ౩౦

తే. ఉష్ణశమనంబు నటియించి యుర్విఁ దనిపి
వృష్టినటి నభోరంగంబు విడిచి చనియె
జలదవాద్యంబు శాంతించె సర్వ మపుడ
యూఱెను మెఱుంగుదీపంబు లార్పణంబ. ౩౦

వ. భావివానరవాహినీపూర్తికి నులికి యో యన వాహినీజాతంబు
క్రమక్రమంబుగా క్షీణించె. దుర్దినావసానం బగుడు లంకయందును
రాజమార్గ నిశ్శంకసంచారంబు కలుగు ననికా బోలు రాజహంస
నిశ్శంకసంచారం బవనియందుఁ బ్రబవర్తిల్లె. విరహిజనధైర్యహారం
బగువరరు వీగతి గతింప,

—* లక్ష్మణుఁడు కిష్కింధ కేఁగుట *-

చ. అసమశరేషుభిన్నహృదయస్థితరంధ్రము వెంట నెయ్యపు
స్రసము దొరంగ న్యాశుతభరంబు భరింప నశక్తుఁడై వసూ
ర్యసుతు మనోజమాద్య మపహార మొనర్ప మహోగ్రకోపుఁడై
వెసఁ జనుదెంచె లక్ష్మణుఁడు విస్ఫురితధైర్యుఁడు రాముఁ డంపఁగన్.

గ. లక్ష్మణుండు మిగుల రోషావిష్టుండై చనుదెంచె నని యంగదుండు తెలిపినను రతిపరిశ్రమము చే మేల్కనని సుగ్రీవుండు రామానుజదర్శనమాత్రంబున భయకంపితులైన ప్లవగుల కిలకిలశబ్దంబులం దెలివివచ్చి ప్లక్షప్రభావనామములగు సచివుల యనునయంపువాక్యంబులఁ జిత్తంబు కుదురుపఱుచుకొని రాఘవరోషకారణం బేమై యుండు నని యోజించుచుండ లక్ష్మణునిజ్యాఘోషంబు ముఖరితదిఙ్ముఖం బయ్యె.

చ. వనచరయూథనాయకుఁ డవారితభూరిశరాసఘోషము
న్విని పటుతాపవారకనవీనపయోధరగర్జ మాలకిం
చినభుజగంబులీల ధృతి చేడ్పడి చిత్తము తత్తఱిల్ల నా
సనము తటాలున న్విడిచి చయ్యన లేచె మొగంబు వాల్చుచున్.

గ. కుపితుండైన యన్నగారు పంపఁ బ్రతిశ్రుతకార్య మొనర్ప నిన్నుఁ బ్రోత్సహింప సౌమిత్రి వచ్చె నని హనూమంతుండు దెల్ప నించుక ధైర్య మూని యూర్మిళాకాంతు శాంతుం జేయఁ దారాకాంత నియోగించె.

గీ. వారుణీయోగగతరాజవైభవంబు
విగతతమము నిర్గతతార మగుచు నత్ప
థస్థమిత్రుండు పూర్వాశఁ దారసిల్ల
నర్కజుని శాంత మపుడు నిశాంత మయ్యె. 33.

గ. తార యారఘువీరుతో నిట్లనియె.

చ. సురపతిసూనుజాత మగుశోకము మాన్పను దొల్లి సాలములే
పఱికిన రాముసాయకము నాపతి కప్పు, డుపేంద్రసూనుఁ డౌ

మఱునిశిరంబులం బొడమె మానని పెన్వ్యసనంబు దాని నీ
వఱదుగఁ బాపినాఁడవు శరాసనఘోషముచేత లక్ష్మణా. ౩౪

క. అమ్మాటల సౌమిత్రికోపం బుడుగ నాతనివెంట సుగ్రీవుండు సవి
నయంబుగా రాముపాలికిం జని మ్రొక్కి "దేవ! సకలకులాచలంబుల
నుండు కపిబలంబు నెల్ల ననిలతనయుం డొక్కచో సమకూర్చె-
పులోమజాపహారి యగునహుష్డు నింద్రుండుపోలె రావణుని నీవు
తప్పక పరిమార్చెద"వని పలికె.

—* సీతను వెదక సుగ్రీవుఁడు వానరులఁ బంపుట *—

గీ. వినతుఁ దూర్పునకుఁ బవనతనయు దండ
ధరునివైపునకు సుషేణు వరుణదిశకు
ధనదునాశకు శతవలి యనెడువాని
వానరేంద్రుఁ డనిపె రామువనిత వెదక. ౩౫

క. పూర్వపశ్చిమోత్తరదిశల కేగిన వానరబలంబులు తిరిగి తిరిగి
జానకిం గానక గడువు దాఁటినం జండశాసనుం డగు సుగ్రీవుండు
దండించు ననుభయంబున మరలి వచ్చిరి. మారుతి జాంబవదంగద
నీలాధిష్ఠితంబై దక్కినపుదిక్కున కేగినయక్కపిసేన సుతుమరణం
బుకతంబున నతికుపితుండైన కండుమునిశాపమూలంబున నిర్మూలి
తచరాచరజాలం బగుదుర్గమారణ్యంబు మార్గంబునం జని యొక్క
కాంతారంబున నిశాచరు నొక్కనిం గాంచి రావణుం డనుబుద్ధిచే
యుద్ధసన్నద్ధులైరి.

గీ. నిశిచరాధిపుఁ డని మది నిశ్చయించి
పిడుగులను బోలు గ్రుద్దులఁ బొడిచి పొడిచి
యసురహితుఁ డైనయసురుని యసుఋవాపి
సురహిత మొనరించెను వాలిసూనుఁ డపుడు. ౩౬

క. పదపడి యవ్వానరులు దప్పిచేఁ గడుఁ డస్సి నీటికై వెదకుచు
జలచరపతంగంబుల పతనోత్పతనంబుల నచ్చట జలాశయం బుం
డనోపు నని యూహించి యొక్క [illegible] మయ
మాయానిర్మితం బైనయట్టియుఁ దపో[illegible] యగు హే

హేమానామసురాంగన కరవిందసంభవుం డొసంగినట్టియు మేరుసావర్ణితనూజ యగు స్వయంప్రభ కాపాడుచున్నట్టియుఁ గాంచనమయవనంబుఁ బ్రవేశించి స్వయంప్రభాదత్తాతిథ్యంబుఁ గొని తదంగనాప్రభావంబున బిలంబు వెలువడి వచ్చి సమయాతిపాతం బగుడు సుగ్రీవుండు తప్పక దండించు ననుభయంబునం బ్రాయోపవిష్టులై యుండ నవ్వానరుల పరిదేవనకథాప్రసంగంబున జటాయువు విగతాయువైనట్లెఱింగి వింధ్యకుహరంబు వెడలి వచ్చి సంపాతి యనుగృధ్రరాజు.

చ. కనలి మదీయపక్షములఁ గాలిచినట్టిమహోగ్రదీధితిం
దను పనిపింపఁ జాలినయుదగ్రదవాగ్నివిభీషణోక్తి నా
యనుజు మహాబలాన్వితు జటాయువు చావును దెల్పి నాచెవుల్
కనకన మండునట్లు కడు గాసి యొనర్చిన మీర లెవ్వరో. ౩౨

—*సీత లంకయం దుండుట వానరులు సంపాతివలన నెఱుంగుట*—

గ. అని యడిగి వారలవలన వృత్తాంతం బంతయు నెఱింగి ప్రోషితాయు వగుజటాయువునకు నివాపాంజలి యొసంగి తొల్లి తన తనయుం డగు సుపార్శ్వుం డాహారార్థం బై తిరుగుచు దానవాధీశుండు గొనిపోవుచుండ ధారిణీతనయ విలపింప వింటి నని చెప్పినమాట మనంబున నాటికొని యుండుటచే సూక్ష్మచక్షుం డగు నాపక్షిరాజు వారలతో "ఈయధైర్యం బేల? సీత యాతుధానరాజధాని యైనలంకయం దున్నది. మీర లటకుం జనుండు.

గీ. దినకరప్లోషజనితార్తిఁ దీర్చి వైచి
నాకు మీరాక దెలిపె నిశాకరాఖ్య
మునివరుం డద్రిధృతులార క్షణములోనఁ
గనియెదరుచుండు శ్రీరామకాంత మీరు". ౩౩

గ. అనుచుఁ బలుకుసంపాతిఁ బరావరజ్ఞు
హితుని నెంతయు సంతుష్టహృదయులౌచు
వీడుకొని భూమిజాతను వెదకుకొఱకుఁ
బృథుబలాఢ్యులౌ వానరు ల్వెడలి రపుడు. ౩౪

ఆ. వె. వానరేంద్రునాజ్ఞ నుత్తంబుగాఁ గొని
యసురనాథుమార్గ మరయుఁబొంచు
హృష్టచిత్తు లగుచు నేగెదుకపులకు
నుదధి తోఁచెఁ గంటి కెదురు గాఁగ. ౪౦

ఆ. వె. వజ్రిసూనువైరి పటుశిలీముఖములఁ
బారహీన మైనవారిరాశిఁ
దలఁచి తలఁచి కపులు తలలు వ్రాలఁగవైచి
పలుక కుండి రేమి పలుకుపోక. ౪౧

క. అప్పుడు వారలతో నంగదుం డిట్లు లనియె.

ఉ. "మానము నుజ్జగించి యిట మానము దాలిచి యుండ నేల నో
వానరులార! యీసగరపార్థివకల్పితపల్వలంబు నే
పూని తరింప లేనిమిముబోఁటు లిఁ కెట్లులు దాఁట నేర్తురో
ద్రోణజపీత మై చెడని దుర్యశ మన్నయపారవారిధిన్". ౪౨

క. అంత వానరనాయకులు పారావారంబు దాఁటుటకుం దమకుం గలశక్తి నొక్కొక్కరే యుగ్గడించుచుండఁ బ్రభంజనపుత్త్రుం డగునాంజనేయు నుద్దేశించి జాంబవంతుం డిట్లు లనియె.

చ. "వనచరవీరులార! యిటు వ్యర్థముగా బలతారతమ్యము
లగణనలు సేయనేల మన కార్యము దుర్ఘట మాచునుండ నీ
యనిలసుతుండు భానుసుతునాజ్ఞ దలంచి తరింపఁ బూనిన
న్వనధికి గోష్పదంబునకు వార యొకింతయుఁ గల్గ నేర్చునే. ౪౩

ఆ. వె. బాల్యమం దితండు పం డను భ్రాంతిచే
నుదయభాను బ్రమింగఁ గదిసె నంత,
దాడవిూఁదఁ గొట్టె దంభోళిచే వజ్రి
యజుఁడు వర మొసంగె ననిలుఁ డుబ్బ". ౪౪

గీ. తజ్జుఁ డౌజాంబవంతుండు తనదుప్రజ్ఞ
యిట్లు తెలుపఁ ద్రివిక్రము నట్లు మేను

పెంచి గిరి యెక్కి తనవారి వీడుకొనుచు
నబ్ధి దాఁటంగ నుంకించె ననిలసుతుఁడు. ౧౫౨

ఇది శ్రీమత్కౌశికగోత్రపవిత్ర జయంతివంశ
రత్నాకరసుధాకర రామయ నామధేయ
ప్రణీతాంధ్ర చంపూరామాయణంబు
నందు కిష్కింధాకాండము సంపూర్ణము.

సుందరకాండము

—: హనుమంతుఁడు సముద్రము దాఁటుట :—

గీ. పొలఁగి దశకంఠసీత యౌ సీత వెదక
మారుతి యలమహేంద్రాద్రిమస్తకంబు
నుండి బలిమిమై నుంకించి యుదధి దాఁట
గరుడవేగంబుతోఁ బాఱె ఖచగవీథి. ౧

గ. ప్రభంజననందనుం డీగతి వనధి యుల్లంఘింప నుంకించి బలిమిమైఁ బాదతలంబులం దట్టింప నాఘట్టనంబుచే వనము మిగుల దుర వస్థం జెందె.

చ. అనిలజుఁ డేగువేగమున నాతనివెంబడిఁ బోయి వృక్షము
ల్వననిధి నచ్చటచ్చటను వ్రాలి మునింగియు యుండ నీటిపైఁ
గనఁబడు వానియగ్రములు కానఁగనయ్యెను సేతుమార్గసూ
చనముగ నాటినట్టి యల శంకులచాలోకొనాఁగఁ బోల్పఁగన్. ౨

గీ. వీఁక శృంగము ల్మాకంబుఁ దాఁకుచుండఁ
బక్షహతిచేత క్షుభితమౌ వనధి వెడలి
వచ్చె నప్పుడు మైనాకపర్వతంబు
గాలిపట్టికి విశ్రాంతి గలుగఁజేయ. 3

గ. ప్రయాణంబున కంతరాయంబు గలిగె ననుబుద్ధి నాంజనేయుం డాక్ష్మాధరంబును వక్షంబుచేఁ దాఁకి క్రిందఁ బడవైచి పోవు షం డ మైనాకుం డాతని కిట్లనియె.

ఆ. వె. "బాటశ్రమమునీకుఁ బాపఁ గృతజ్ఞుఁ డౌ
సాగరుండు పంపె సౌమ్య నన్ను
నట్లుగాన నంజనానందవర్ధన
కొంచె మిచట విశ్రమించి చనుము. ర

ఆ. వె. వజ్రివలనిభయము వాపి నీజనకుండు
కాచెఁ దొల్లి నన్నుఁ గరుణతోడఁ

గనుక నే విపక్షుఁడను గాక యున్నాఁడ
నను సపక్షుఁగఁ గయికొనుము నీవు". ౫

గ. ఈగతిఁ బ్రార్థించిన యాహిరణ్యనాభుని సన్మానించి హనుమం తుండు కార్యగతి నేఁగె.

క. మైనాకుం డటు లప్పుడు
కానంగఁబడినను వజ్రి గాసించుట తా
మానె నతని వాఁ డలపవ
మానాత్మజునకుఁ జలిపిన మన్ననచేతన్. ౬

గ. లంకాముఖంబుగ మారుతవేగంబునం బోవుచున్న యామారుతి మార్గంబును సురసయనునురగమాత శరణిసరణిని వింధ్యాద్రిబోలె నడ్డగింప.

ఆ. వె. పూని సురసఁ జంప మేను పెంచిన యట్టి
పవనపుత్త్రికాళ్లు వనధి నుండె
శిరము వేల్పుకోటి శీకరక్షోదంపు
టలరుదండ దాల్చి యలరుచుండె. ౭

ఆ. వె. ఆంజనేయుఁ డంత నంగంబు గుదియించి
సురసకడుపుఁ జొచ్చి తిరిగి వెడలి
మిన్నుముట్టునట్టు మెయి పెంచి యల్లత్రి
విక్రమావతారువిధము చూపె. ౮

గీ. అంత సింహికానామ ఛాయాస్వరూప
రాక్షసాంగన తన కడ్డు రాఁగ వాఁడి
యైనగోళ్లతో వేగంబు దానిఁ జీల్చి
వైచి వరహరికృత్యంబు వ్యక్తపఱిచె. ౯

గ. ఇట్టేగి పారావారంబు నవ్వలి తీరంబున నున్నలంబగిరియందు వ్రాలి సూక్ష్మశరీరముం దాల్చి క్రమంబుగా లంకాపురోత్తర గోపుర ద్వారంబుఁ జేరి మారుతి యిట్లని వితర్కింపఁ జొచ్చె. "వానర సేన యంతరాయంబుల నన్నింటిం దప్పించుకొని యతివిశాలతరంబగు నీసముద్రంబు దాఁటు టెట్లు? దాఁటుంబో రాక్షసరాజధానిం జేరు

కెట్లు? ఏట్లుచూచినను దాశరథి విఫలమనోరథుం డగునట్లుతోఁచు చున్నది. నేనీపారావారంబును లంఘించు టెంతయు వ్యర్థంబయ్యె. జానకి జీవించి యున్నదో లేదో? అది కూడఁ దెలియకున్నది". ఇట్లని విచారించుచు మారుతి ప్రచ్ఛన్నసంచారుండై సీతను వెదకుటకై సూర్యాస్తమయంబు నిరీక్షించియుండె నంత నగస్త్యుని యొద్ద దాఁచియుంచిన శతమఖధనుస్సునకుం బ్రయోజనసమయ మాసన్న మయ్యె నని వరుణునకుం దెలుపుటకో యన భగవంతుం డగు భాస్వంతుం డపరదిక్కుం జేరుటయుఁ బొడుపుగుబ్బలియం దడవిలోఁ బెచ్చుపెరిఁగి మండుచున్న కార్చిచ్చుమంటలో కాక పతంగరశ్ములు తమ్ముఁ జుట్టి బిగియం బట్టఁ దపనోపలంబు లుమియుచున్న పావకజ్వాలాపటలమో యదియుం గాక యభ్యాగతుం డైనమిత్రున కర్ఘ్య మొసంగఁ బ్రాచేతసుం డంబుధిగర్భంబుననుండి తెచ్చినమాణిక్యకిరణంబులో మఱి యదియును గాక సురతరంగిణీసలిలంబు సైతము పీల్చుటకై విజృంభించి చరమసాగరగర్భంబు వెడలి వచ్చుచున్న యౌర్వాగ్నికీలలో యన సందేహంబున కాకరంబై సంధ్యారాగం బాకసంబు నలమె. సరసీరుహశ్రేణులు పత్రపుటకవాటపిధానంబు లగుటచే మకరందభిక్షార్థంబై మధువ్రతద్విజబృందంబు కుముదభవనంబుల కేగుచుండె. సాయంతనపవనంబు వికచకువలయసంపర్కంబున సురభిళం బయ్యె. చీఁకటి వ్యాపించుటచే దిక్పాలపుర గోపురంబులపైఁ గాలాగురుధూపంబుపర్వె నట్లయ్యె. కమలాకరంబులం దెల్లెడల వియోగవేదనావిష్టంబులైన చక్రవాకంబుల యాక్రందనంబులు వినవయ్యె. గగనమాతంగంబు నక్షత్రమాలాలంకృతం బయ్యె. అత్తఱి.

—* హనుమంతుఁడు లంకాపురమందు సీతను వెదకుట *—

ఉ. భూరితరాంధకారరుచిపూరతమాలకుఠారధార శృం
గారరసస్వరూప మనఁగా శశిమండల మంతఁ దోఁచె నా

తూరుపుగొండపైఁ దమముతోఁ బెనఁగొన్న తదీయదీధితు
ల్మీ తెను నాచుతోఁ గలిసి మించు బిసాంకురసన్నిభంబులై. ౧౦

చ. అసురపురప్రవేశమహితాద్భుతనాటకసూత్రధారుఁడై
యసురకులేంద్రకీర్తినిచయప్రతిసీరఁ దొలంగఁద్రోచి తా
నసమముదంబు సర్వవిబుధావళికి న్సమకూడునట్లుగా
శ్వసనతనూభవుం డలసిశాముఖమందునఁ దోఁచె నచ్చటన్. ౧౧

గ. తదనంతరము యువతీరూపంబుఁ దాల్చి దారి కడ్డమై తన్నుఁ దర్జించెడు లంకాధిదేవతను నిర్జించి భవన్నిలయవిలయంబు వానర రచితావజ్ఞోపజ్ఞంబగునని తొల్లి సరసిజాసీనుండు పలికె నని పలికి యాదేవత తన కనుమతి యొసంగుడు ననిలజుండు జనకజ న్వెదకుచు నవ్యాహతంబుగా సంచరించుచు నెట్టకేల కసురనాయకప్రాసాదంబుం జేర.

ఉ. రాక్షససైన్యగుప్త మగు రావణుపట్టన మిద్ది యిద్ది యా
రాక్షసభర్తసౌధము హిరణ్మయశృంగము పుష్పకం బిదే
యక్షవిభుని జయించి కొనినట్టిది యంచు మరుత్తనూజుతో
నాతప చెప్పి చూపెఁ గుముదాప్తకరామలకాంతి వెల్గునన్. ౧౨

చ తనయుఁడు రాఘవేంద్రునకుఁ దద్దయు సాయ మొనర్చుచుంటచే
నినుఁడు కృతార్థతం బొరయు నేను నపారయశోభరంబు చే
కొనియెదఁగాక యంచు మదిఁగోరి సుధాంశుఁడు రాముదూత పా
వని తెరు వెల్లచో వెలుఁగు పర్వఁగఁజేసెఁ బ్రదీపికాకృతిన్. ౧౩

గ. పవనపుత్రుండు పంక్తికంఠు భవనంబుం బ్రవేశించి నిద్రయందుఁ గూడ సౌందర్యంబున నప్సరస్సుందరుల మించి వేశ్యాయువతీజన పరివృతలై శయనించి యున్నయవరోధవధూజనంబుం జూచి జానకినందుఁగానక బహువిధచింతావశుండై యశోకవనంబున వెదకెద నని యిష్టదేవతా ప్రణామం బొనర్చి ప్రాకారంబునుండి యెగిరి.

—* హనుమంతుఁడు అశోకవనము ప్రవేశించుట *—

గీ. ఎల్లెడల సీత నారసి యెట్టకేల
కనిలజుండు ఘనాశోకవనముఁ జేరి

నూర్ధ్వగతిఁ గోరు శమధనుం డొందుగతిని
వదలి వేదమార్గంబును బట్టినట్లు.

గ. చేరి వివిధతరునివహాపరివృతం బైన యావనంబునం దెల్లెడలఁ దిరిగి తుదకు నభ్రంకషవిటపనిబిడితగగనప్రపంచం బగు నొకకాంచనమయశింశుపావృక్షంబుపై వ్రాలె.

క. తరుపత్త్రంబులచాటునఁ
బరులకుఁ గానంగరాక పవనజుఁ డుండెం
బరమాత్ముఁడు వటపత్రో
దరమునఁ బవళించువిధము తనరుచునుండన్. ౧౫

ఉ. మామిడితోఁట నున్న నవమల్లిక భిల్లుఁడు కంచెఁ బెట్టిన
ట్లామిషబుద్ధిఁ గుక్క గుడియందలిమాల శ్మశానవాటికా
భూమినిఁ జేర్చిన ట్లసురపుంగవుఁ డాశ్రమభూమినుండి పే
రామునఁ దెచ్చి యుంచిన నిరాభరణం గనె సీత నచ్చటన్. ౧౬

గ. కాంచి.

గీ. “వెన్నెలను వీడి చంద్రుండు వెలయుఁ గాక
ఛాయ లేకుండ నినుఁ డుండఁ జాలుఁగాక
యీమె నిట్టులు విడనాడి రాముఁ డెట్లు
ధీరుఁడై యుండఁ గల్గెనో తెలియరాదు”. ౧౭

గ. అని వితర్కించుచు నారాత్రి యెట్టులో గడపె. రజనికరుండును జరమగిరిశిఖరోపకంఠసేవోత్కంఠుం డయ్యె. అప్పుడు దశకంఠుండు మేల్కని నిద్రచాలమిని మదనబాణప్రహారంబులను గన్ను లెఱ్ఱవార సరసహరిచందనచర్చచేతను జానకీసందర్శనోత్కంఠచేతను రాగముం బ్రకటించుచు వైకక్షమాలచేలిను బలె మకుటరత్నప్రభచేతను నక్షత్రమాలను దిరస్కరించుచు మెల్లమెల్లగా నశోకవనముం జేరె.

క. సురవైరి వారవనితల
కరముల వెలుఁగొందు దీపికానిచయరుచిం

బఱిప్రాయినతమ మంతయు
సురరిపుహృదయంబునందు సూటిగఁ జొచ్చెన్. ౧౮

గీ. అట్లు మదమత్తుఁడైనపాపాసురుండు
రాముసతిఁ జేరఁ గేవలరామ యనుచుఁ
బల్లవిత నల్లకి యనెడుభ్రాంతివలనఁ
గరి నవనశిఖశిఖఁ బట్టఁ గడఁగినట్లు. ౧౯

—: సీత రావణునకు హితోపదేశము చేయుట :—

వ. దశకంఠుం జూచినమాత్రాన వడఁకుచు నాతనిదుష్ప్రలాపంబుల కుగ్గుం డె లవియ గడ్డిపరక నొకదాని నడ్డుగ నుంచి సీత యా తని కిట్లనియె.

“ ఓరీ! సకలసదాచారప్రతిష్ఠానిష్ఠుం డగుపరమేష్ఠివంశంబున జన్మించిన నీపరకళత్రాభిలాషరూపకదుష్ప్రవర్తనంబు కులము వారి కెల్ల సిగ్గు గావించునుగదా! దారితప్పి విపద్దశలో నున్ననావ ననుకూలవాయువు దరిఁ జేర్చినట్లు నీవు నన్నుఁ దిరిగి పంచవటీప రిసరంబుఁ జేర్చెదవేని నాజీవితేశుండును సాక్షాజ్జీవితేశుండును గూడ నిన్నుఁ దప్పక కరుణింతురు. అజయ్యుఁ డగుదాశరథిమైత్రికిఁ గూడ నీవు పాత్రుండ వగుదువు. అట్లొనరింపనిచో ఖరాదిరా క్షసబలంబును విలయంబు నొందించి నప్పు డార్యపుత్రుశిలీము ఖముఖంబున దట్టంబుగా నంటుకొన్నక్రొవ్వును దనహృదయంబు నుండి కాఱురుధిరధారచేఁ గడిగి తొలంగించువాఁడు నీవు దక్క మఱి యెవ్వఁ డుండును? అదియునుం గాక జనస్థానసమరం బాది నేఁటివఱకు సమరంబు కఱవగుటచే దప్పి గొనియున్నసౌమిత్రి సాయకంబు లను చాతకంబులు నీరక్తమనుజలముం ద్రావకుండ వారించువాఁ డుండునె?” అని విరమించె.

గీ. సీతపలుకుల నొకఁడైనఁ జేరదయ్యెఁ
బంచశరభిన్నమైనరావణుని మదినిఁ
బంచవక్త్రహిదష్టుఁడౌ వాని కిందు
నొక్క మృత్యు వాసన్నమై యురడ మందు. ౨౦

వ. మైథిలీవాక్యంబులు చెవులకు ములుకులై తాఁక రోషపరాఙ్ముఖుండై దశముఖుం డాపెం జుట్టుకొనియున్న రాక్షసాంగనలతో "మీరీయువిదం జతురుపాయంబులచే నాకు వశ్యం జేయుఁడు అందున కనుకూలింపకున్నం బ్రాతరాశంబునకై మహానసంబునకుం దెం"డని యాజ్ఞాపించి యంత నిశాంతం బాసన్నం బగుడు నిజనిలయంబున కేగె. అంత శాపబలంబున మర్త్యలోకంబున జన్మించిన యనిమిషాంగనవగిది నున్నయాజనకనందన కర్కశలగు నారక్కసిమెలఁతల భీషణభాషణవీక్షణంబుల దండంబు గంధ వ్యాఘ్రంబులనడుమఁ జిక్కియున్నసారంగిభంగినై యి ట్లని చింతించె.

క. "ఇట కే వచ్చుట తెలిసిన
జటాయుపతగేంద్రుఁ డకట చచ్చినకతనన్
బటుధీరుం డగుపతి యే
నిట నుండుట యెఱుఁగఁ డంచు నెంచెద మదిలోన్. ౨౧

వ. కాక రాక్షసమాయచే స్వభావము మాఱి కాకుత్స్థునకు నాయందనాదరంబు కలిగియుండనోపు.

గీ. నన్నుమాత్రమే కాక నానాథు సహజ
కృపనుగూడ నీక్రూరాత్ముఁ డపహరించెఁ
గాకయున్న సదయుఁడు లోకైకవీరుఁ
డతఁ డుపేక్షించి యుండునే యకట నన్ను". ౨౨

వ. ఇట్లు విలపించుచు రఘుపుంగవునే సంతతంబుఁ దలంచుచు జానకి మూర్ఛవోయె.

గీ. చేరి దనుజలు నిరవద్యశీల యైన
దాశరథికాంత నెంతయుఁ గాసిఁబెట్ట
వారి వారించి తాఁ గన్నవాఁడికలను
ద్రిజట వినిపించె దేవతల్ ప్రీతి నొంద. ౨౩

గీ. అండఁ దరువు లేకుంటచే నవని వ్రాలి
పొరలుచుండెడు లీవియకరణి దోఁపఁ

గరము న క్తంచరీముఖ కల్పిత యగు
సీత కప్పుడు త్రిజట తా నూంత యయ్యె. ౨౪

—* హనుమంతుఁడు జానకితో సంభాషించుట *—

గ. రాక్షసాంగనలు పెట్టినబాధలు సహింపఁజాలక ప్రాణత్యాగంబు చేయం దలంచుచుండ నింక నుపేక్షింపం దగ దని మారుతి యాదేవి సమీపంబునకుం జని.

గీ. దశముఖోగ్రవాక్యకులిశదారితంబు
లైన జానకి చెవులగాయముల మాన్ప
రఘుకులస్తోత్రపూర్వక రామచంద్ర
చరితకీర్తనామృత మల్లఁ జల్లె నతఁడు. ౨౫

గ. ఆపలుకు లాలకించి సీత కన్నులు తెఱచి శాఖపై నున్న శాఖామృగంబుం గని పాదుకలఁ గంటి ననుకొని రామలక్ష్మణుల క్షేమముం గోరుచునంత "నిద్రయే లేని నాకు స్వప్న మెట్లు కలుగును? ఇతఁడు మాయవేషము పూని వచ్చిన దశకంఠుండు గాని యన్యుండు కాఁ"డని తలంచి యత్యంతత్రాసంబు నొందె. అది కని వట్టి పావని చెట్టు దిగి వైదేహి యెదుట నిలిచి బహువిధంబుల నద్దేవికి నమ్మిక పుట్టం బలికి కృతాంజలి యై యి ట్లనియె.

ఆ. వె. "నిన్నుఁ బాసి యుండ నిమిష మైనను దాళఁ
జాలకుండ మిగులఁ దూలి యున్న
రామచంద్రు దూత నోమాన్యచరిత నీ
వన్యుఁగాఁ దలంప కమ్మ నన్ను. ౨౬

క. హృదయము నీతో నాతని
వదలి చనఁ రాత్రి చక్రవాకముభంగిన్
మదిఁ గుందుచుఁ బతి నీ విటఁ
బదిలముగా నుంట నరయఁ బంపెను నన్నున్. ౨౭

క. సౌమిత్రి నీకు మ్రొక్కెను
నేమంబున దనశిర మవనీతల మంటన్

శ్రీమంతుఁడు కపిపతి నీ
క్షేమం బడిగెను వినమ్రచిత్తుండగుచున్". ౨౭

—*హనుమంతుఁడు రామాంగుళీయకంబును సీత కొసంగుట*—

గ. ఆమాటలు విని కొంత నమ్మకము కలిగి "ఆర్యపుత్త్రునకు సుగ్రీవునితోఁ జెలిమి యెట్లు కలిగె"నని జనకతనయ ప్రశ్నింప మారుతియాకథ యంతయుం జెప్పి ప్రాచేతసచిత్తంబుపోలికె నంతత సన్నిహితరామనామమంగళం బగు నంగుళీయకం బొసంగె.

ఉ. భూరిసుఖావహం బగుచుఁ బొల్పెసలారెను రాముముద్రికన్
ధీరత నంజనాసుతుఁడు తెచ్చి యొసంగిన యల్లనాఁటిలో
నూఱవయంశ మాటకును నోఁచకపోయెను దొల్లి రాము నిం
పారఁగఁ దా వివాహ మయినట్టి శుభాహము వారిజాక్షికిన్. ౨౮

గ. ఇట్లత్యంతానందభరిత యై భూపుత్త్రి వాయుపుత్త్రునితో నిట్లనియె.

"మహాభాగ! దురాత్ముండగు రావణునకు మృత్యు వాసన్నమై యున్నయది. విభీషణునికూఁతురు అనల తల్లి పంపఁ దానిటకు వచ్చి యట్లే చెప్పినది. తురీయోపాయంబుచేతఁ గాని యనార్యశీలుండగు సీతం డార్యపుత్త్రునకు నన్ను సమర్పింపఁడు. అదినిశ్చయము. నేను నొకమాసంబుకంటెఁ బ్రాణంబులు ధరియించి యుండఁజాలను."ఇట్లనుడుఁ బావని "మహానుభావురాలా! భయపడకుము. నిన్ను నే నిప్పుడే యెత్తుకొనిపోయి సముద్రము దాఁటి రఘువీరచరణసరసిజసమీపంబునకుం గొనిపోయెద. నే నట్లొనర్పం జాల నని యెంచవలదు".

ఆ. వె. అనుచు మేను పెంచి యంజనాతనయుండు
మహితపర్వతంబుమాడ్కి యయ్యె
నల్లయాకృతిఁ గని నట్టివారల కెల్ల
జలధి పల్వలంబు సరణిఁ దోఁచె. ౩౦

చ. అది గని మోదమంది జనకాత్మజ యిట్లను "సాగరంబు గో
ష్పదగతి దాఁట జాలిన యపారబలుండవు నీ కసాధ్యమై

నది యిఁక నెందుఁ గల్గు నటులయ్యు ననుం గొనిపోవువేళ నీ
పదవికిఁ జాల సంకటము వాటిలు నంచుఁ దలంతుఁ బావనీ. ౩౧

క. అదియునుం గాక.

చ. దితిజాధీశ్వరు హీను నే నిపుడు పాతివ్రత్యసమ్ప్రాప్తి కా
హుతి సేయుం జెడు రామబాణమునకున్ యోగ్యాశనం బంతఁ ద
త్సతి కీర్తిందుఁడు మ్లానతం బొరసి సంక్షీణించు నాయాత్ర యీ
పతితు న్నాపతి కూల్చినప్పుడ గదా భావింప సార్థం బగున్". ౩౨

క. అనిపలుకు వైదేహిపలుకులు విని వినతుండై పవనతనయుండు జనకతనయ కిట్లనియె.

గీ. "కపటమృగముచే వంచనగన్న నీవు
విటమృగముచేఁ జెఱ వీడి వెడలఁ గూడ
దద్ది జగతిలో వ్యాపించి నట్టులైన
రామబాణంబు ప్రఖ్యాతి వ్రయ్యకున్నె. ౩౩

క. పెక్కుమాట లేల నీమాటలు చరితము నిశ్చయము నివి యన్ని యు క్షత్రియాణికి సదాచార సంపన్నకు రాముపత్నికిం దగిన ట్లున్నవి. రామలక్ష్మణులు తప్పక యీలంకకు వచ్చి రని నమ్ముము. తిరిగి పోవుటకు నా కనుజ్ఞ యిమ్ము. రాఘవేంద్రున కాన వాలే దయిన నిమ్ము" అనిపలుక, జానకి నిట్టూర్పు నిగిడించి మారుతి కిట్లనియె. "తొల్లి యొకప్పుడు చిత్రకూటతటవనంబున రఘునందనుండు నాయొడిలోఁ దల యిడి నిద్రించుచుండ ధారాధరం బను కాకి నాపయోధరంబులపరిసరంబున జీర రఘుపతి చూచి.

గీ. కుశము బ్రహ్మాస్త్రముం జేసి కూళ కాకి
పైఁ బ్రయోగింప నద్ది యావాయసంబు
క న్నొకటిమాత్రము హరించి కాచి విడిచె
నాఁడు మొద లది చిరజీవినామ మొందె." ౩౪

క. అని పూర్వపరిచితకథను జెప్పి చూడామణిం గూడ నానవాలుగా నొసంగె.

చ. దనుజకృతాపరాధజనితస్ఫుతదుగ్రరుషాగ్నికీల నాఁ
దనరెడు నాయనర్ఘ్యమణిఁ దన్వి మరుత్సుతు చేతఁ బెట్టఁ దే
కొని మణిగర్భితాస్యఘనకుండలిసన్నిభబాహుఁ డాచు భూ
తనయకు మ్రొక్కి వీడుకొని ధన్యుఁడ నైతి నటంచు నెంచుచున్.

—* హనుమంతుఁడశోకవనభంగంబొనరించుట *—

క. పలలాశికిఁ దనరాకను
దెలుపంగాఁ గోరి వినుతధీరుండు మహా
బలసుతుఁ డుత్సాహముతోఁ
బొలియంగాఁ జేసె నల్ల భూరివనంబున్. ౩౬

గీ. కడఁగి శాఖావనతిచేసి పెడ తెరువులఁ
దిరుగుచు సుమనోభంగంబు కర మొనర్చి
శ్రుతిమనోహరవాగ్ద్విజవ్రతతి నొంచి
యనిలపుత్రుండు దశకంఠు నతిశయించె. ౩౭

గ. ప్రమదవనభంగంబు కావలివాండ్రచే విని కుపితుండై దశకంఠుం
డు ప్రహస్తపుత్రుం డగుజంబుమాలితోఁగూడఁ గృతాంతకింకరు
లం బోలు కింకరనికరంబుం బంపఁ బవనజుండు వారలనెల్లం జం
పి చైత్యతోరణముపై వ్రాలె. సప్తమంత్రిపుత్రులతోఁగూడ ననేకు
లు రక్కసులు చచ్చి రని విని కుపితుండై రావణుం డావలీముఖు
జీవగ్రహంబుగాఁ బట్టి తెండని సింహపరాక్రములైన ప్రఘసప్రము
ఖసేనాపతుల నైదుగురం బంపె. వారలం గూడఁ బరిమార్చి దాశ
రథిదూతను నే నని మాటిమాటికిం జాటుచున్న యామారుతిం
బట్టి కొని రా సకలరాక్షససేనాధ్యక్షుం డగు నక్షకుమారుం బంప

శా. వక్షశ్చూర్ణితహేమభిత్తికరజోవ్రాతంబు పైఁ గ్రమ్ముటన్
నక్షత్రాధ్వ మకాలలోహితరుచిన్ దట్టంబుగాఁ దాల్పఁగా
రక్షశ్శూరము లుర్వియన్పలుకపైఁ శ్రాఘిం బడన్ వైచుచున్
అక్షక్రీడ యొనర్చె వాయుజుఁడు లంకాళిందభాగంబునన్. ౩౮

గ. అట్లు రాక్షసులెల్లరుం జూచుచుండ నక్షయుం జంపి చైత్యప్రాసాద
స్తంభంబులం బెఱికి యందుద్భవంబగు పావకంబుచే నెల్ల దహిం

చి మారుతిమరలఁ దోరణంబుం జేరె. ఈవృత్తాంతం బంతయు విని యతికుపితుండై కన్నులిరువదియు నొక్కుమ్మడి నింద్రజిత్తుపై నిలిపి.

చ. అని యొనరించువేళనిను నల్లనఁ జూడఁగఁ జాలువార లా యనిమిషలోకమందునను నాకసమందున భూతలంబునం గనుఁగొనఁ జాలమంచు నొడికంబుగ సంస్తుతి చేసి, పోయి యా వనచరుఁ దెమ్ము రంచు సుతుఁబంపె సురాధిపవైరి యత్తఱిన్ 3౯

చ. దనుజవరూథినుల్సమయ దానవభర్త విషాద మొందఁగా దనుజనితంబినీజనము తద్దయు శోకమునొంది కుందఁగన్ దినకరుఁడు న్విధుండు సొరనేరనిలంక శిఖిన్విశుద్ధమై తనరఁ బెనంగిరయ్యెడల దానవపుత్రుఁడు వాయుపుత్రుఁడున్.४०

గీ. ఘనతరోగ్రసంగ్రామ దుర్దినమునందుఁ
దఱచుగా శరవర్షంబు గురియుచుండ
మేఘనాదము చే నెమ్మి మిగులనలరు
నట్లు మేఘనాదువలన నలరె హనుమ. ४౧

—♦ రాక్షసులు హనుమంతుని గట్టి రావణునొద్దకుఁ గొనిపోవుట ♦—

క. ఆసమరంబున నిశాచరవీరులనేకులు చచ్చుటయు నితరాస్త్రంబులు వితథంబు లగుటయుం గని యింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రంబుం బ్రయోగించి విజయశ్రీసగంధుండగు గంధవహనందను బంధింపఁ దక్కనరక్కసులు జనువనారత్రాళ్ళచే నాతని యొడలంతయు బిగియంగట్టిరి.

గీ. అసురులారీతి మారుతి నంటఁగట్టి
నట్టికట్టు లెల్లను బూర్వమందు దనుజ
భర్త చెఱలఁ బెట్టిన సురవనజముఖుల
కట్లు విడిపింపఁగా నయ్యెఁగారణంబు. ४౨

క. ఈరీతిం గదియంగట్టి హనుమంగొనిపోయి యనిమిషవైరి తనజనకుని మొదుటం బెట్ట.

సీ. అంధకారాతిలీలాద్రితోలనచణ
పరిఖ్యాతి వింశతి బాహుబలుని
బందీకృతామర వారవధూధూత
చామరమారుత చలితపటుని
పాటలాధరపుటభాసురదంతాగ్ర
రుచిశారవిగ్రహారుచిని దనరి
సంధ్యాంబుదాంతర చరదిందురేఖచేఁ
బొలుపొందు నీలాద్రిఁబోలువాని
సంగ్రామకేళినాశాదంతి దంతముల్
విఱిగి వక్షంబున నిఱికి కొనఁగఁ
దరగలనల్లెడ మెరసెడిఛాయాత్మ
విధుతోడి యుదధినా వెలయువానిఁ
గైవల్యపదవినిఁ గడఁగి నిరోధింపఁ
బాపము ల్దాల్చినరూపమనఁగ
సూర్యేందుపావక సురుచిర కాంతులం
దపముచే గెల్చిన తమమునంగఁ
దనరువానిని దశకంఠుఁగనియె నతఁడు
నతనిఁగనుఁగొని వెఱఁగంది యాత్మఁ దలఁచె
వెండికొండను దానెత్తి మండి శాప
మిచ్చిన . యలనందీశుండు వచ్చెననుచు. ౮౩

—: హనుమంతుఁడు రావణునితో సంభాషించుట :—

గ. ప్రహస్తుం డడుగు ప్రశ్నంబు లన్నింటికి నుత్తరంబుగాఁ బావని రావణునకిట్లనియె "నేనుపితృనియోగంబున వనవాసవ్రతంబూని శూర్పణఖావైరూప్యంబున కలిగియుడరిన ఖరాదిఖలవలాళ వలాల జాలంబునకుం గల్పాంతానలుండై కపటహారిణముంబాపనేగిన సమయంబునం బ్రియురాలిం గోలుపోయి వెదకుచుండు తఱి సుగ్రీవునితో సఖ్యం బొనర్చి వాలియనుకంటకు నుత్పాతంబుగావించి దుర్వృత్తక్షత్రియవంశవనదహనుండగుజామదగ్న్య భుజాబలంబవ

లీలం దూలంబు గావించిన సత్యసంధుండగు దశరథనందను దూతను. జానకిజాడసరయ నినతనయుం డంపిన వానరులలో నొక్కండ. వారాశి దాఁటివచ్చి భవదుపవనవాటిక భూపుత్రింగాంచి మ్రొక్కి మరలిపోవుచు నారాక నీకెఱింగింపఁ బ్రమదవనంబుం గూల్చి నిశాచరకృతంబగు కేవలలూతాతంతుబంధనంబు నినుఁ జూచుతమి నంగీకరించి నీయొద్దకు వచ్చినాఁడ.

ఉ. నాకము దాఁక సజ్జనమనంబుల కెక్కిన సచ్చరిత్ర ని
త్త్వాకుకులావతంసు కులభామినిఁ గట్టఁ దలంచె దేలొకో
ప్రాకటయజ్ఞవేదిఁ బ్రభవంబునుగన్న శిఖ న్మదాంధుఁడై
కోకను మూటగట్ట మదిఁ గోరెడుమూర్ఖుని రీతి దుర్మతీ. ౪౪

చ. ఘనపిశితాశఁ బైఁదిరుగు గ్రద్దలమూఁకయ యాతపత్రమై
యనిమొనలత్యుగ్రేషుహతమై భువి నీమెయి వ్రాలకుండఁగా
వనితల బాష్పవారియ నివాపజలాంజలి యౌచు నొప్పఁగ
న్వినుతవుల స్వ్యసత్కులము నీవలనం జెడకుండఁ జూడుమీ. ౪౫

చ. పరసతు లెందఱుం దివిరి పట్టినఁ బట్టెదుగాక నీవు భా
స్కరకులవార్ధిసోము కులకాంతను బట్టఁ దలంపఁబోకుమీ
యురగకులాధినాథుఁ డనిలొదనుఁడ స్గదనేనటంచుఁ దా
గరుడునిశ్వాసమారుతముఁ గ్రక్కునఁ గ్రోలఁ దలంపఁబోలునే. ౪౬

గీ. బాహువనెడు చందనపాదపంబునందుఁ
దూణ మనుకోటరమునుండి తూర్ణముగను
బాటి వచ్చెడి రామశరోరగంబు
గ్రక్కునను గ్రోలు నీప్రాణగంధవహుని. ౪౭

చ. పలుకులు వేయునేల కులపాంసన మాయమృగంబుపాటులం
దలఁచినఁ దోఁకతోడనిను దక్షతఁ గట్టిన వాలిపాటులం
దలఁచిన రాఘవేశ్వరు శితప్రదరాళికి భక్తిమ్రొక్కుట
శ్లాలిగ నమోఘమైనయది వేఱు తన్యత్రము లేదు నీకెటకా. ౪౮

చ. అనుచు వచించునట్టి పవనాత్మజువల్కులు వించుఁ గ్రుద్ధుఁడై
యునయుతఁ బంక్తికంఠుఁడు భటావళితోడ వధింపుఁ డీర లి

వనచరునేంచుఁ బల్కు విని పావనధీయుతుఁ డా విభీషణుం
డనయము మాన్పి దూతలు వధార్హులుగా రనుధర్మమూఁతగఁ.

క. దశవదనుండు విభీషణు భాషణంబు లంగీకరించి పావనిం జంపుట
డిగి ప్లవంగుల యంగంబుల వాలంబే వరం బగుట వీనితోఁకకుం
బట్టలు చుట్టి మంటనంటించి కొట్టుచు సాటించి పురంబెల్ల నూరే
గింపుం డని రాక్షసుల కాజ్ఞాపింప వారును నట్లొనర్చిరప్పుడు.

గీ. పావకుం డంతకంతకుఁ బ్రజ్వరిల్లి
వాయుసూనుని యాయత వాలమందుఁ
గర్ణికారగుళుచ్ఛంబు కరణినమరె
నమరు లత్యంత మోదంబు నందుచుండ. ౫౦

క. ఈవృత్తాంతంబు రాక్షసాంగనలవలన విని దూయమానమాన
సయై జానకి పావకు నుపాసించి హనుమంతుని వాలంబునఁ జల్లని
వాఁడ వగు మని ప్రార్థింప.

గీ. ఉగ్రశీతాతపోమయ హుతవహునకు
నింధనంబాదు నేనని హెచ్చుభీతి
ననలుఁ డొంతయుఁ జల్లనై యనిలపుత్రు
వాలమందున మణిదీపభాతిఁ దనరె. ౫౧

క. పవనతనయుండు "చీఁకటిమూలమున నీపురమును జక్కఁగాఁ
జూడనైతి. అనలైకసాక్షికంబుగా నిప్పుడు విశదంబుగాఁ జూతుం
గాక" యని చుట్టియున్న రాక్షసగణంబును దోరణపరిఘంబుచేఁ
గొట్టి చంపె నప్పుడు.

గీ. సీత యనులక్ష్మిఁ బ్రభుతోడఁ జేర్చుపొంటె
సైన్యవీచియాలంకాఖ్య సాగరమును
వేగ మధియించెఁ బాశాహివేష్టితమగు
పవనపుత్రాఖ్యమంధర పర్వతమున. ౫౨

—* లంకా పుర దహనము. *—

క. అంతలంకఁ గాలంజొచ్చె.

మ. ధరనా నొప్పడు నెమ్మికిన్ జలదమై, దైత్యాంగనాస్యాబ్జశ
ర్వరియై, రావణకీర్తిహంసతతికి న్వర్షాగమై, తత్పురీ
వరహైన్యోచితవేషసంభృత జటాభారంబునై, సీతకు
న్వరమిత్రత్రిజటాభమై దశదిశల్ వ్యాపించె నాధూమముల్. ౫౩.

ఉ. మారుతివిక్రమంబునకు మానక క్రమ్మెడు హర్షబాష్పముల్
క్రూరనిశాచరాధిపుని కోపభరంబునకుల్కి దావఁగాఁ
గోరువియచ్చరాళికి నకుంఠితహర్షముఁగూర్చె నశ్రువు
ల్గాఁ గుటకున్నెపం బొకటి కల్పన చేయుచు ధూమ మత్తఱిన్.

గీ. ఘననీలధూమ మాగతి
వినువీదిని బర్వుచుండ వేలుపుటింతుల్
మనమున విస్మయ మందిరి
కనవయ్యెను యమున మనగరమం దనుచున్. ౫౫

చ. ఘనమగుధూమ మత్తఱిని గ్రాలఁగఁజొచ్చె దిగంగనాళికిన్
ఘనకటి నీలవస్త్రమయి కౌనున గారుడరత్నకాంచియై
స్తనతటిఁ బత్రభంగమయి చారుగళంబున నీలమాలయై
కనుఁగవయందు మెత్తనగు కాటుకయై విలసిల్లి యెల్లెడన్.

మ. సురనారీ వదనారవిందతతికి న్సొంపారు నీరాజనో
త్కరమై యంబుధియందు నౌర్వశిఖయై కాదంబినీహీనపు
ష్కరమందుం జపలాలతానిచయమై చల్లాఱుటల్లేక వా
నరవాలానలకీల లేచి వెలిఁగెన్నాల్నాళ్ళ హేలాగతిన్. ౫౭

గీ. పవనపుత్రకవాలాగ్నివలన లంక
కనలి యంగారశేషంబుగాఁగ మండ
నిజగృహంబులమంటఁ గన్నీటిజడిని
నార్పి రాకాశమునుండి యసురలపుడు. ౫౮

చ. అసురవిభుండు తోడయినయవ్వడుఁ జూపఁగలేని విక్రమం
బసురకులేంద్రపుత్రకుని యాజ్ఞ సురారులు చూపినట్టులన్
శ్వసనసహాయుఁడైనపుడుఁ జల్పఁగఁ జాలని దాహకర్మముం
శ్వసనతనూజుసంగతినిఁ జక్కనొనర్పఁగఁ గల్గె నగ్నియుం.

చ. సమరకుతూహలుండగు నిశాచరనాథుఁ డవార్యబాహువీ
ర్యమున హరించినట్టి యమరాధిపరాజ్య సరోజగేహదా
సమితజవాఢ్యమారుతిమహారణిసంభవ వహ్నిశుద్ధయై
సమితసురారియైన నిజనాథునిఁ గూడఁ దలంచె వెండియున్.

గీ. పెక్కుమాటలఁ బనియేమి యక్కజముగ
రావణభుజగుప్తమయిన లంకయందు
మొనసి శ్రీరాముదూత తాముందుఁజొచ్చి
దండధరునిదూతలు రాఁగ దారిచేసె. ౬౧

ఉ. మారుతినాఁగ నొప్పు భుజమానుఁడు నేమముతోఁ బలాశవి
స్తారసమాహ్వయోరుసమిధల్ నిజవాలగతాగ్నియందు నిం
డారఁగ వేల్చి యక్షజయమంది నిశాచరనాథుసంగతిం
జేరినపాపసంఘము లశేషముడంగఁగ నొందె సద్గతిన్

ఉ. పావకుచేత రాక్షసులపట్టణ మాగతి మండుచుండ సం
భావితశీల జానకి యుపాయము నొందమికాత్మఁ బొంగుచుం
బావని యామెయాజ్ఞఁ గొని పర్వతమెక్కికడంగి దుస్తరం
బౌవనధిందరించి కపులాడఁగఁ జేరె మహేంద్రశైలమున్. ౬౩

వ. అట్లు చేరి సైన్యాధిపతుల యథార్థంబుగా సన్మానించి తనవృ
త్తాంతంబంతయుం దెలుప వానరబలం బమితానందంబునొందియా
సువార్త విన్నప్పటి దాశరథిసుగ్రీవులయానందతారతమ్యంబుఁ గ
నుకుతూహలంబునయూథనాథులు వెంటరానహమహమికతోఁజను
చు మార్గమధ్యంబున దధిముఖ రక్షితంబగు మధువనముం జొచ్చి
హనుమంతుననుమతిచే మధువుయథేచ్ఛంబుగాఁ ద్రావి సుఖించిరి.

గీ. అంత దధిముఖుఁడెంతయు నాగ్రహించి
యంగదునిఁ జేరిమ్రొక్కి యిట్లనియె వినఁడి
దేవఁ గపులానుచున్నారు తేటులట్లు
మాన్పగాఁ దగుమీరలు మాన్యచరిత. ౬౪

వ. అట్లువిన్నవించు దధిముఖున కంగదుఁడిట్లనియె.

గీ. రావణునియింటనున్నది రాముభార్య
యనెడు మధురసువార్తనాకానతిచ్చి

నట్టిహనుమంతునాజ్ఞకు నడ్డుగలదె
కానఁ గపిసేనఁ దేనెల నాననిమ్ము. ౬౫

గ. అంతనిలువక భయాక్రాంతుండై దధిముఖుండు సుగ్రీవుపాలికిం జని వానరబలకృత్యంబంతయు నెఱింగింప దానివలన సీతాదర్శనం బైనట్లు గ్రహించి యినసూనుం డమితానందంబునొందెనంతఁ గపిసేన వెంబడింపఁ బావనియుఁ దాఁ జిల్లె.

చ. వనచరసేన లత్తఱిని బర్వత మెక్కుచుఁ గ్రిందదూఁకుచున్ ఘనమదమత్తతం దరులఁ గానివిధంబునఁ గౌఁగిలించుచు స్వనములఁ గాయలందినుచుఁ బాడుచు నాడుచుఁ దోకలెంతయుం గనుకనిఁ జిమ్ముచుంగరముఁగావర మెత్తి చరించె నెల్లెడన్. ౬౬

—*హనుమంతుఁడు రామునకు జానకిచూడామణి నిచ్చుట.*—

గీ. నిదుర లేమిని నరుణమై నెగడునట్టి
కనుఁగవం దన్ను సౌమిత్రి కనుచునుండ
సీత చూడామణిని దాను జేతఁబూని
భరతునన్నకు మ్రొక్కెను బవనజుండు. ౬౭

క. అణుమాత్రము శ్రమ మందక
వననిధి యనుమాఱు దాఁటి భాసిలునప్పా
వని కపిసేన సమక్షం
బున హర్షాంబునిధియందు మునిఁగియె పోయెన్. ౬౮

క. జనకజచూడామణిఁ గని
ఘనతరమోదంబునొంది కాకుత్స్థుఁడు త
న్ననయుం బడిగినఁ బావని
వినయంబునఁ జెప్పఁ దొడఁగె వృత్తంబెల్లన్. ౬౯

ఉ. పాపవశంబుచే నురగపార్థివకన్య సువర్ణలోకమున్
దోవఁగ రానికష్టముల నొందెడు నోజ మహోగ్రరోషతా
పావనిశాచరు ల్మిగుల బాధలు పెట్టుచునుండ నల్లలం
కోపవనంబున న్నవసి యున్నవిదేహసుపుత్రిఁ గాంచితిన్. ౭౦

గీ. భవ్యభవదీయవంశాభివర్ణనమున
నంగగనూఁజూపియును సీత యాత్మ్యలంబు

పాపి సంతసించి తిరిగి వచ్చువేళ
నానవాలగువార్త నే నడిగినంత. ౨౧

చ. కనుఁగన బాష్పము ల్దొరఁగఁగానన మందునఁదొల్లి కాకిరూ
పనుపుగఁదాల్చివచ్చిన జయంతునికృత్యము దెల్పిచూడమం
దున వెలుఁగొందు నీమణినిఁ దోరపుభక్తి నొసంగె నీకు ని
మ్మనుచు విదేహరాజసుత యర్యమవంశ సుధాబ్ధిచంద్రమా. ౨౨

గీ. పెక్కుమాటలఁ బనియేమి వెడలిపోవఁ
దలఁచియుండియు నాశచే నిలిచియున్న
దేవి యసువుల నీపేరి దివ్యముద్ర
చేత ముద్రించివచ్చితి భూతలేంద్ర. ౨౩

ఇది శ్రీమత్కౌశిక గోత్రపవిత్ర జయంతివంశ
రత్నాకరసుధాకర రామయ నామధేయ
ప్రణీతాంధ్ర చంపూరామాయణంబు
నందు సుందరకాండము సంపూర్ణము.

యుద్ధ కాండము.

గీ. ఆంజనేయకథితమైన యవనివుత్రి
యనఘవృత్తంబు ముదముతో నాలకింపఁ
దరణికులవార్ధిశశిదృష్టి యరుణమగుచుఁ
బ్రక్కనున్నట్టి వింటిపైఁ బర్వెనపుడు. ౧

వ. దశగ్రీవకుపిత రాఘవాలోకన ద్విగుణీకృతోత్సాహుండగు సుగ్రీవుండు ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనతత్పరుండై యగాధధైర్యుండుగావున సింధువు నంధువుగాఁదలంచి యదిదాఁటి త్రికూటశృంగాలంకారంబగు లంకాపురంబు ముట్టడింప నంగదకుముదనలనీలాధిష్ఠితంబగు సేన సన్నాహం బొనర్చె నప్పుడు.

గీ. రామనామకవారిధరంబువలన
వెడలెడు సహాంగధారచే వృద్ధినొంది
యఖలవానరవాహిని యట్టిపొంగి
తరలె దక్షిణవాహినీవరునిఁగూడ. ౨

వ. సముచలితఋక్షసముదయుండును, కుముదామోదకారకుండును, శరభాదికప్రసాదశీలుండును, నీలేందీవరానందకుండును, దశాననదిశాక్రమణవ్యగ్రతేజుండును, సమారూఢతారానంద లక్ష్మణానుగతుండును నగు రామచంద్రుండు హనూమంతోదయసానుమంతం బధిష్ఠించి నిశాచరతిమిరవారణనిస్తంద్రుండైయుండ బహుళకోలాహలభరిత దిగంతంబును నిరంతరాస్కందిత నికటకాంతారంబు నగు వలీముఖబలాంబుధి సంభ్రమంబుతో విజృంభించె.

క. వనమున నెల్లమృగంబులు
ఘనతరభయమొంది మిగులఁ గలగుండువడ
న్వనచరయూథము లెల్లెడఁ
గనుఁగొనఁగాఁ దామెయగుచుఁ గ్రమ్మెవనంబున్. 3

—* వానరసేనతోఁగూడి రాముఁడు మలయపర్వతము చేరుట. *—

వ. రఘుపతియు సైన్యంబుతో నరిగి నదులుదాఁటి యరణ్యంబుల విరళంబులఁగావించి యనహ్యావాతంబగు సహ్యాశైలంబెక్కి మందానిలనిలయంబగు మలయంబుఁజేరి సౌమిత్రితో నిట్లనియె.

ఉ. చందనపాదపాఖ్యనిజసద్మము లల్లన వీడి యద్రులం
దెందును బాఱుచున్న సెలయేఱులనీటిని గూడి శైత్యముం
బొంది పికాంగనారుతము మోయుచు నెంతయు దుస్సహంబులై
మందసమీరశాబము లమందగతిన్మది గుందఁజేసెడున్. ౪

గీ. ఇట్లు కడువిలపించి మహేంద్రమెక్కి
రాఘవుఁడు ముదితంబైన రఘుకులేశ్వ
రాశ్రయయశోనిధానమౌ ననఁగఁజాలి
సుదులతో నొప్పు జలనిధిఁ జూచెనపుడు. ౫

సీ. సాగరంబును జూచి సగరాన్వవాయుండు
తద్దయు వెఱఁగంది తలఁచె నిట్లు
ఫణిలోకపతిగూడఁ గనివట్టఁజాలఁడ
హీనమై పొలుపొందు దీనిలోతు
నాకాంతములదాఁక వ్యాపించునిద్దాని
నరిహద్దులూహింపఁ దరముగాదు
ఇందున్నయట్టి యీ యిసుకతిన్నెలు మేటి
[illegible] దేజరిలు
నటులు దీని గోళ్ళ నవలీలఁగాఁద్రవ్వి
నీటనింపినట్టి మేటిమగల
నస్మదన్వయాబ్ధి హరిణాంకకల్పుల
మహితమహిమ నెపుడు మదిఁ దలంతు. ౬

వ. ఇనకులతిలకు నాజ్ఞచే సుగ్రీవుం డంతఁ గపిసేన మహేంద్రోపాంతంబున సముద్రవేలోపవనంబునందు విడియుంజేయ వానరులా వనంబునందుఁ బనస తాల రసాలాది నానాఫలాస్వాదన తత్పరులై యథేచ్ఛంబుగా విహరించిరి.

అంత రాఘవానీక మనీకోన్ముఖంబై సముద్రతీరంబుచేరియున్న దని చారులచే విని యూబిలో దిగఁబడిన యైరావతంబు పోలె రావణుండు వ్యథితమనస్కుండై, కామపరతంత్రుఁ డగుట సీతను వదలం జాలక యేమియుం బాలుపోక ప్రహస్తముఖ్యు లగు మంత్రులరావించి వారితో "నాయీప్సితంబు మీ రెఱింగియే యున్నారుగదా! వైరి దండెత్తి రానై యున్నవాఁడు. ఇప్పుడు మనము చేయ వలసిన దేమి" యని యడుగ వార లాతని యాశయం బెఱింగి "దేవా! భవదాజ్ఞాపర పరిజనులము మేము జీవించియుండ నీయుపవాదమేలవచ్చెడిని. భవదీయోరుభుజపంజరానీతం బగు సీతను విడువం దగ" దని విన్నపించిరి. వారిపలుకులు విని నలకూబర నందీశ్వర నళినోద్భవదత్త శాపంబులు సీతను బలవంతముగా వశవఱుచుకొనుట కంతరాయము కల్పించినవని చింతించుచున్న యన్నతో నసమాన వినయ విజ్ఞాన విభూషణుండగు విభీషణుండు రోషంబుతో నిట్లనియె.

—: విభీషణుఁడు రావణునకు హితోపదేశము చేయుట :—

చ. పరసతిఁగూడఁ జూచెదవు పాపభయం బొకయింతలేక కే
సరి దవదాహముం బలలశంకను డాయఁగఁబోవు నట్టులన్
సరసిజగర్భుకర్ణములఁ జయ్యన నీసడి దూఱినాతఁడే
వెరవున రెండుహస్తముల వీనుల నెన్మిది మూయఁ జాలెడున్. ౭

క. లవణజలధియె పరిఖయౌ లంక యేడఁ
గపి యొకం డిటు దానిని గాల్చు లేడ
దనుజకులనాశ మొనరింప ధరణితనయ
యనెడుపేర మాయ పాడమె యనుచుఁ దలఁతు. ౮

వ. నరులె యటంచు వానరగణంబులె యంచుఁ దిరస్కరింపకీ
వెఱుఁగవె కార్తవీర్యదివిజేంద్రతనూజుల సత్త్వమాత్మ భూ
వరము మనుష్యవర్జమను పల్కును నంది కడింది శాపముల్
నరకుగ నెంచవేని విధిశక్తి యజయ్యమటంచు నెంచెదన్. ౯

ఇట్లు నీతిసహితంబగు హితం బుపదేశించిన తమ్ము నవమానించి రావణుండు "వీఁడరాతి పక్షపాతుండు శిక్షార్హుం"డని నావృశంసు

వీడి మంత్రిచతుష్టయసహితంబుగా విభీషణుండాకాశమార్గంబున నగిరి సముద్రంబుదాఁటి దూరంబునుండి కంఠంబులెత్తి సవితర్కం బుగాఁ జూచుచున్న సుగ్రీవాదులతో గగనమందుండియే యిట్లు పలికె.

—: శరణార్థియై విభీషణుఁడు రామునొద్దకు వచ్చుట. :—

చ. అనఘుపులస్త్యవంశభవుఁ డయ్యు దురాత్మకుఁ డైనయట్టి య
న్నను విడనాడి బాంధవజనంబును గూడఁ బరిత్యజించి దు
ర్జనులను గూల్చి సజ్జనులసాఁకెడు రాఘవుఁ బ్రాపుఁ గోరి యే
వినతుఁడ నౌచు వచ్చితి విభీషణ నాముఁడ రామదాసుఁడన్. ౧౦

గ. ఈరీతి నతికరుణంబుగా వేఁడికొను నిశాచరపతితమ్మునింజూచి యాతనింగూర్చి యభిజ్ఞానపూర్వకంబుగా హనూమంతుం డొనర్చు విజ్ఞప్తి నవధరించి, తదాగమనకారణంబు శంకాపరవశుండైన సుగ్రీవువలన నెఱింగి దాశరథిదయమానమానసుండై స్మితపూర్వకంబుగా నినసుతుతో నిట్లనియె.

గీ. సఖుఁడ యభయార్థి విఫలుఁడై చనియెనేని
రఘుకులంబున కదిచాల లఘుతగాదె
యనుజుఁ డౌఁగాక తనుజుఁడే యగునుగాక
యరికి శరణార్థి యగువానిఁ గరుణఁ బ్రోతు. ౧౧

గ. రఘువరుహృదయం బెఱింగి హనుమంతుండేగి తోడి తెచ్చుటయు నాదశాననానుజుండు వినీతుండై దాశరథికి మ్రొక్కె.

చ. వినమితగాత్రుఁడౌ నలవిభీషణుఁ గూరిమితోడఁ జూచి యా
యినకులభర్త యిట్టులనె నిచ్చితి నీకిదె యన్నరాజ్యమున్
వనచరనాథువాలి విభవంబు సుఖాన భుజించుచున్న యీ
యినసుతుఁడే యుదాహరణ మిందులకున్ మఱిశంకలేటికిన్.

గీ. పదవిపైని మేల్పదవిని బడయవచ్చు
దైవకృపయున్న దశకంఠుతమ్ముఁడట్లు
రమ్యరేఖాతపత్రాంక రామపదముఁ
బట్టి యేకాతపత్రాంకపదముఁ గనఁడె. ౧౩

గ. రెండవసుగ్రీవుండుపోలె నత్యంత విస్రంభ పాత్రుఁడగు విభీషణుండు తొలుత భరతాగ్రజాపాంగ సుధాతరంగాభిషిక్తుండును వెనువెంట రాజ్యాభిషిక్తుండునయి దశరథసూనునకు దశగ్రీవబలం బఖిలంబు నివేదించి వానరబలంబుదధినుత్తరింప సేతునిర్మాణంబవశ్యంబుగానఁ దన్నిమిత్తం బంబుధి నారాధింపవలయునని సవినయంబుగా విన్నవించె.

ఆ. వె. అంతరాఘవేంద్రుఁ డంభోధిధ్యానించి
దానితీరమందు దర్భశయన
మొనరఁజేసి యందు నొదిఁగి తా శయనించె
వేదియందు వహ్ని వెలయునట్లు. ౧౪

—* రాముఁడబ్ధిపైనలుగుట *—

గ. రామభద్రుండట్లు కుశాస్తరణ మధ్యస్థుండై నియమంబున మూఁడురాత్రులుంబగళ్ళు ధ్యానించినను సముద్రుఁడభిముఖుండు కాకపోయె.

క. అలకువ వారిధి తన్నటు
చులుకనసేయఁగ రఘుపతి చూడ్కులరాగం
బలవడఁ గన్బొమలాడఁగ
జలనిధిపైఁ జాపమెత్తసమకట్టెమదిన్. ౧౫

తే. పావకాస్త్రంబు రాముండు వనధిమీఁద
విడువఁదలఁచినయంతనే వేల్పుటేఱు
ప్రియుని గతిచూచి కన్నీరువిడిచె మిగుల
వారుణాస్త్రంబు విడిచిన భంగిగాను. ౧౬

తే. మండుతూపును లఘుత రాముండు విడువ
నక్రకుంభికుంభీనసచక్రమెల్లఁ
దద్దయును భీతిచేతను దల్లడిల్ల
నల్లకల్లోలమయ్యె నాయబ్ధి మిగుల. ౧౭

గ. కల్పాంతానలంబునకుం గాలకూటదహనంబునకు బాడబాగ్నికి భార్గవతీక్ష్ణకుఠారంబునకు నులుకక, బెదరక, జంకక నిలిచిన జలనిధి దాశరథియమోఘాగ్నేయాస్త్రంబు సహింపఁజాలక,

గీ. దారుణాశుగ బాధానిదానమైన
రామునే చేరి జలనిధి ప్రావుఁగోరి
పరుషకులిశపాతం బైన వారిదమునె
జీవలోకంబు వారికై చేరుఁగాదె ౧౮

క. ఉదధి యాగతి రఘునందనుం జేరి చిరత్నరత్నరాసులు కానుక
లొసంగి వినమ్రుండై బహువిధంబుల నుతించి "అమోఘంబగు
నీయస్త్రం బాభీరధామంబగు మరుసీమయం దెందేని విడువవల
యు, సలిలావష్టంభంబు సహింతు, నిప్పుడే సేతువుంగట్ట నలుసిరో
గించునది" యని నివేదించి యంతర్ధానమయ్యె. అంత.

—♦ సేతుబంధనము ♦—

గీ. ఎల్ల దిక్కులనుండి మహేంద్రు నాజ్ఞ
గిరుల మిక్కిలిఁ గొనితెచ్చి హరులు వైవఁ
బూడియు జలధి మరలఁ దాఁబూర్ణమయ్యె
గిరులఁ బ్రవహించుచున్నట్టి ఝరులనీట. ౧౯

గీ. గిరులు దాఁకి చచ్చిన జలచరము లుసుఱు
వడసె నందున్న యోషధివ్రతతి వలనఁ
బోలుపు చెడిపోయి సర్వము ల్పూత్కరింపఁ
గందరంబుల సింహము ల్కలఁతఁ జెందె. ౨౦

గీ. కొండలెత్తుట జలధిలోఁ గూర్చుటయును
గానరాకయుండ నలుఁడు గట్టినట్టి
సేతు వొప్పెను గూఁతురౌ సీతకవ్వ
డవనిచాపినట్టి యుభయహస్తమనఁగ. ౨౧

—: వానరసేనసువేలపర్వతము చేరుట. :—

క. అంతర్ముఖులు ప్రబోధంబుచే సంసారంబు దాఁటి స్వప్రకాశం
బగు పరబ్రహ్మంబుం గని యానందించు నందంబున వలీముఖంబు
లా సేతుపథంబున నబ్ధిలంఘించి ప్రకాశంబగు సువేలగిరిశంబుం గని
పరమానందంబునొంది, తద్గిరి తటంబుల నెల్లెడఁదామయై విజృం
భింపఁ దక్కలకలంబునకుం గందరంబులం గల కంఠీరవంబు లలిగి
రవంబు లురవణింపం జేయ వేలాతీతం బగు కోలాహలం బుప్పతిల్లె.

పిదప రాముం డుదధి లంఘించి సువేలారామంబున దిగి యున్నాఁడని శుకుని వలనం దెలిసికొని దశవదనుం డాదశరథపుత్రు సేనం జక్కఁగాఁ బరికింప శుక శారణులను నియోగింపఁ బంప. వ్రచ్ఛన్నులై వచ్చిన వారిగుట్టు విభీషణుచే నెఱింగి వానరులవ్వారి బాధించిన విపన్నాధారుండగు దాశరథి కరుణచే విముక్తులయి ప్రాణములు దక్కించుకొని తాము కన్నదంతయు వారు నివేదింప రావణుండు ప్రాసాదం బెక్కి సమరోత్సుకులైయున్న వానర సేనాధిపతుల పేర్వేఱఁ బరికించి చూచి వారల సరకు సేయకుండె. శత్రుబలం బనల్పంబని శుకసారణులు వినుతింప లంకాపతి వారి నుపేక్షించి చక్కఁగాఁ జూచిరం డని శార్దూలాదిచారుల నంపుటయుఁ జూచివచ్చి వారునట్లనివేదింప ఖిన్నుండై చింతించి యతివిన తుండై యొద్దనున్న విద్యుజ్జిహ్వునితో రహస్యముగా నేదో చెప్పి సౌధము డిగి క్రిందికేతెంచె.

విద్యుజ్జిహ్వుండంత నిజమాయాబలంబున సశరంబగు రాముని శిరమ్మును గల్పించి చాపసహితంబుగాఁ దెచ్చి యుద్ధంబునుండి దీనిం దెచ్చితినని యెదుటం బెట్ట నిదాఘాతిశయంబున వాడియున్న మాధవీలత విద్యుదనలంబున మిగుల శుష్కించు భంగి విరహవేదనాపరవశయై యున్న మైథిలి యత్యంతాకులయై మూర్ఛనొంది తిరిగి మేల్కని యదియె తథ్యంబనినమ్మి యిట్లు విలపించె.

గీ. అసురగృహవాస మాసుర విసరబాధ
యసురపతితర్జనంబివి యన్ని యెవనిఁ
గలయుఁగోరి సహించె నో యలవిభుఁడిటు
లౌటఁగాంచియు జీవించె సకటసీత. ౨౨

గ. అత్తఱి విభీషణు పత్నియగు సరమ "వైదేహి! నీకీదైన్యం బేల? ఇదియెల్ల రావణుమాయాకల్పితంబుగాని తథ్యంబుగాదు. సకల జగతీధుర్యభుజబలాభిరాముండగు రాము నెడ నీయనార్యవిచారం బొనర్పందగదు. నామాటనమ్ముము" ఇత్యాది వచనంబుల నవీనాసారనివ్యందిని యగు వాదంబిని గ్రీష్మాతపత ప్తంబగు నెమ్మికిం బోలె మైథిలికి నూఱట గల్గఁజేసె.

ఆసమయంబున మాల్యవంతుం డనుసచివుండు దశకంఠుం జేరి జానకిని రాముని కర్పింపుమని బహువిధంబుల బోధించెం గాని-

చ. అని యనఁ జేటిలేఁట ఘనమా సురవైరికి మాల్యవంతమా
ననిమిష సుందరీ నివహ మందునఁ గల్గిన మెప్పు ధారుణీ
తనయను వీడుమీ యనుచు ధర్మ్యము వల్కెడు మాల్యవంతుపై
మొనయకపోయె నాయు వటు మూఁడిన వానికిఁ బథ్య మించునే.

వ. అంత రఘునందనుండు గూఢవేషధారులై పరికించి వచ్చిన విభీష ణామాత్యులవలన లంకాపుర రక్షణంబునకై చేయఁబడిన యే ర్పాటుల నెల్లఁ దెలిసికొని సమరసంరంభియై యంబుధిమేఖలాలం కారం బగు లంకాపురంబు ప్రాగ్ద్వారంబు గాచియున్న ప్రహస్తున కుం బ్రత్యర్థి ప్రాణాంతకుం డగునీలుని, దక్షిణద్వారంబు రక్షిం చుచున్న మహోదరమహాపార్శ్వులకు విశ్వత్రయ విజయధౌరే యుండగు తారేయునిఁ, బడమటిద్వారముం బాలించు నింద్రజి త్తునకు మూర్తిమంత మా విక్రమం బననొప్పు హనుమంతుని నొ డ్డనంబులఁ గావించి సమరాభిముఖుండగు దశముఖుం డధిష్ఠించి యున్న యుత్తరద్వారంబు దా ననుజసహితుండై ముట్టడించె.

గీ. కపిబలం బిటు పురిఁ జుట్టి క్రమ్ముకొనఁగ
ద్వారముల నెల్ల మూసిరి దనుజభటులు
తత్క్షణంబ యాయమరాజధానియందుఁ
దలుపు లెల్లను దెఱచిరి ద్వారభటులు. ౨౫

వ. సుగ్రీవసహితుండై లక్ష్మణాగ్రజుండు సువేలాచలకూటముపైకెక్కి సింహళద్వీప నామక కమలకర్ణికయు, విశ్వకర్మ నిర్మాణ కౌశల పూర్ణోదాహరణంబును, త్రికూటాచల శిరోభూషణంబు నగులంకాపురంబునం దొకయున్నత సౌధంబున నాకృతిగన్న యం ధకారంబు చందంబున నున్న దశకంధరుం గాంచె.

గీ. భానుసుతుఁ డంతఁ గినుకమైఁ బైకి నెగిరి
పావు దశకంఠు మకుటంబుఁ బడఁగఁ దన్ని

తదనుజన్ము కిరీటంబుఁ బదిల పఱచి
భూరిగుణధాము శ్రీరాముఁ జేరె మరల. ౭౪

—* అంగదు రాయబారము *—

గ. "ఇట్టిసాహసం బొనర్పందగ" దని తపననందను మందలించి ర ఘునందనుండు మంత్రివర్గంబుతోఁ గూడి యోజించి యంగదు నం పుటయు నాభుజబలశాలి సాలం బుల్లంఘించి లంకలోఁ బ్రవేశించి నృశంసుఁ డగు నిశిచరపతితో నిట్లనియె.

గీ. తోఁకతోడ ని న్నూపిరి రాకయుండఁ
గట్టిపెట్టిన యాజగజ్జెట్టిసుతుఁడ
ఖలఖరాదుల పాలింటి కాలుఁ డైన
రాఘవేంద్రుని దూతను రాక్షసేంద్ర. ౭౬

గీ. ఈశ్వరు రాము మూఁడవ నేత్రమైన
సీతఁ బట్టగాఁ దలఁచెదు యాతుధాన
మేటి యరవింద మని చదలేటి తేఁటి
శివుని ఫాలమందలి కన్ను చేరినట్లు. ౭౭

గ. మఱియు.

చ. నలువకు వాఁడె మూఁడు వదనంబులు నీ కలకార్తవీర్యుచేఁ
గలిగిన భంగపాటున నొకండును మజ్జనకుండు వాలిచేఁ
గలిగిన పీడనంబున నొకండును నీయవినీతి కొక్కఁడుఁ
నిలిచిన యొక్కమోము నటు నిల్వఁగ రాముని కిమ్ము భూమిజన్.

ఉ. అన్నకుబేరుపుష్పకము నట్టె హరించుట యల్ల వెండికొం
డన్నలుసుం బలె న్మిగుల డంబుగ నెత్తుట వాసవాదులం
బన్నముపాలు చేయుటయుఁ బల్మఱుఁ బ్రేలెదు మాని వేషముం
బన్నుగఁ దాల్చి దాశరథిపత్ని హరించితి విద్ది శౌర్యమే. ౭౯

గ. పెక్కుపలుకు లేల.

గీ. చేతఁ గోసి తొలుత నీవు శివునకిచ్చి
నట్టి తలలు తొమ్మిదిగాక యట్టె యున్న

దశముశిరమును బలిగాఁగ దనుజనాథ
రణమహాశక్తి గొనఁగుఁబో రాముఁడిపుడు. ౩౦

వ. దశకంఠుం డామర్మచ్ఛేదక వాక్యంబుల సహింపఁ జాలక వీనిం బట్టుం
డని యనుచరులం బ్రేరేప పలువురు నిశాచరు లావనచరు చేతు
లం గట్టిగఁబట్టికొన విహంగాధిపుండు భుజంగంబులం బట్టినవడువున
నాతం డారక్కసుల నొక్కపట్టి పై కెగిరి వారిం గ్రిందఁ బడవైచి
కాళ్లతో వైరిశిరోభంగం బొనర్చుభంగిఁ బ్రాసాదశృంగభంగము
గావించి యప్రతిరథుండై తిరిగి దాశరథిం జేరె.

గీ. రావణు దురితము ల్వానికాముఁ దవ్వు
డించుకంత కన్బొములు జోడించె నపుడ
కపిబలంబులు లంకను గ్రమ్మికొనియెఁ
బ్రళయమందున నౌర్వాగ్ని వార్ధిఁబోలె. ౩౧

వ. సమరమదమత్తవనచర కోలాహలంబున కులికి నక్తంచరులు దుం
దుభులు మ్రోయింప నాధ్వని రోదోంతరం బెల్ల నాక్రమించె.
జగంబుల నగలించుపగిది దిక్కులంబిక్కటిల్లిన యాఘోషంబు
న రోషంబు పొడమఁ గందరంబులనుండి వెడలివచ్చు కంఠీరవంబు
లకేవ రాత్రించరసమూహంబు నిజమందిరంబులు వెలువడి పయనం
బులు వలదని బతిమాలుకొనుచుఁ గాళ్లకడ్డపడు పసిపిల్లలవలె దు
శ్శకునంబు లడ్డగించినను సురవిలాసినీసహవాసోత్కంఠం బోలె
వాని నిరాకరించి సంతతజ్వలితకోపానలంబుచే నరుణంబు లగునయ
నంబు లనుగొఱవుల కులికిపడ దారింబట్టు నేనుంగుల మరలించుపని
కేమఱి దిక్కుల నిండియున్న నక్కకూఁతల వినుపించు
కొనక గ్రద్దతెక్కలగాలిచేఁ దూలుపతాకంబుల నొప్పు శతాంగం
బులెక్కి నితాంత నిశితకృతాంత దష్ట్రిలంబోలు పట్టిసప్రాసాద్యా
యుధంబుల ధరియించి దారుణాజగరసంతానంబుం బోలు కాలా
యసకంకటంబులం దాలిచి కల్పావసాన కాదంబినీ వికల్పంబులో
కాలరాత్రిమూర్తులో కలికాల వివర్తంబులో యన దండధరునకుం
గూడ గుండెలవియు నట్లాహవభూమిం జేరి వీరవాదంబులు పలుకు

చు మేఘంబు లాసారంబులు గిరులపైఁ గురియుకరణి వలీముఖబలం బుపై శిలీముఖంబులం జిమ్మిరి. అప్పు డాశరవానరబలంబుల కతి దారుణంబగు దురంబు ప్రవర్తిల్లె నంత వనచరవీరమూరీకృతరా త్రించర ప్రతాపానలంబు పగిదిఁ బతంగబింబ మస్తంగతం బయ్యె. ఆయుధప్రహరణంబులచేఁ బగిలిన యోధగళంబులనుండి కాఱి ప్రవహించురక్తప్రవాహంబు పోలె సంధ్యారాగంబు రోదోంతరం బెల్లఁ గమ్ముకొనియె. హరినఖవిదళిత దంతావళకుంభస్థలముక్త ముక్తాకలాపంబువడువునఁ జుక్క లాకాశం బలంకరించె. రణరభ సంబున లేచిన ధరణీపరాగంబురీతిఁ జీఁకటి భువనం బాక్రమించె. యామినీచరగణంబులపోలిక యామినీవిరహావిహంగంబులు సశో కంబులయ్యె. ఆశరకరంబులకరణిఁ దామరసంబులుసకోశంబులయ్యె. దాశరథిబలంబుపగిదిఁ గుముదాకరంబులు ప్రమదాకరంబులయ్యె. అప్పుడు.

గీ. శరపరంపరల మిగులఁ గురిసి కురిసి
యాశరవ్రాదయుముల కెంతో హాయిఁగొలిపి
జలదనాదుండు కపులను గలఁతపఱిచె
జలదనాదంబు హంసలఁ గలఁచునట్లు. 32

గీ. అంగదుం డంతఁ బెనుభూరుహమ్ముచేత
మ్రందనేసెను రావణి రథము మఱి
రక్కసులమనోరథమును నొక్కపెట్ట
శిఖరికూటంబు నింద్రుండు చెక్కినట్లు. 33

— *ఇంద్రజిత్తు పన్నగాస్త్రంబులచే రామలక్ష్మణుల బంధించుట* —

గీ. మేఘనాదుండు మాయచే మింటనుండి
చక్క లక్షించి శ్రీరామచంద్రుమీఁదఁ
దమ్ముమీఁదను వర్షించె దట్టముగను
వ్యాళరూపంబుఁ దాల్చిన యస్త్రచయము. 34

గీ. బంధముల నెల్లవారికిఁ బాపఁజాలు
పట్టి రఘువంశపూర్ణేందుఁ దనుజుతోడ

రాహురీతిఁ గడు భీకరంబు నైన
పావకహూపులచే నష్టు బద్ధుఁ డయ్యె. 3౫

చ. సురపతిజేత చేతమునఁ జొక్కెను మిక్కిలి పుష్పకంబుపై
నొరగి తపించె జానకి రఘూద్వహులం గని యంతలోపవన్
గరుడుని గాలి సోఁకుడు వికావిక లయ్యె భుజంగపాశము
ల్వరలిరి రాహుముక్తదినవల్లభ చంద్రము లట్ల రాఘవుల్. 3౬

గ. దుర్వారం బగు నాయాయోధనంబున మారుతి ధూమ్రాక్షప్రకం
పనులఁ గరములం జదిపించె.అంగదుండు నగంబుఁ బెఱికి దానితో
వజ్రదంష్ట్రుని హతుఁ గావించె. నీలుండు బలంబునఁ బ్రహస్తు నంతం
బునొందించె. ఈగతిఁ బెక్కురు సేనానాయకు లుక్కడంగి చచ్చిరని
విని రణోత్కంఠుండైన దశకంఠుం డాయుధపాణియై మేరునగ
శృంగం బధిష్ఠించు మేఘంబుపోలిక రథంబెక్కి లంక యంతయుఁ
దన వెంట వచ్చుచున్నదో యనుగతిఁ జతురంగబలంబు లనుగమిం
ప భేరీనినదంబు దిక్కులం బిక్కటిల్లఁ బురతోరణం బతిక్రమించి
కపిబలంబుం గాంచె నప్పుడు.

గీ దశదిగీశుల గెల్చిన దండి వీరుఁ
బంక్తికంఠుని గన్గొంత భానువంశ
ముఖ్యుఁ డైనట్టి రఘునాథు మూర్ధమూఁగె
దక్షిణభుజంబు నదరెఁ దాఁ దక్షిణంబ. 3౭

గ. దశముఖుండును దిక్కరు లులుకుభంగి సింహనాదంబు సలుపుచు
నెక్కడఁ జూచినం దానయై యాదివరాహంబు వారిధిఁ గలంచు
తెఱంగున వానరబలంబు నాకులంబు గావించె.మఱియు నాదండి
వీరుండు తనపైఁ గొండల మెండుగాఁ గురియించు మార్తాండసు
తుని, బిడికిటి పోటుల ఘట్టించు హనుమంతుని, బతాకంబుల లాగు
నీలుని బాణప్రహారంబుల నొంచి తూలరాశిని వాతూలంబురీతి
వానర బలంబుం బాఱంద్రోలి యతి దీప్తం బగు శక్తిచే సౌమిత్రి
వక్షంబునం బొడువ,

గీ. అస్రుధారల ననుజుని నాశుగముల
సురవిపక్షేంద్రుఁ గప్పి దాశరథి నెఱపెఁ
గరుణ వీరరసము లేకకాలమంద
శోకహర్షముల్ ప్రబలె ననీకమందు. 38

చ. అనుజుఁడు మూర్ఛఁ దేలి సమరాంగణమందు నరాశివర్గముం
జెనకఁగ వచ్చులోన సరసీరుహ మిత్ర కులోద్భవుండు తాఁ
దనుజకులేశ్వరుం గడిమిఁ దాఁకి పరాభవమొందఁజేసియుం
గనలునఁ బ్రాణముల్గావక గాఢకృపామతిఁ గాచెఁ గాచినన్. 39

ఉ. ఎన్నఁడు మున్నెఱుంగని యహీన పరాజయ మొంది వంది యే
తెన్నును దోఁపకున్న దినదీపదశాననుఁడై దశాననుం
డున్నన నింటికేగి యొడలన్న నెఱుంగని గాఢనిద్రమై
నున్న నిజానుజు న్రణముఖోగ్రుని లేపెను గుంభకర్ణునిన్. 40

—కుంభకర్ణుని యుద్ధము—

గీ. మేలుకని కుంభకర్ణుండు మే లటంచు
నగ్రజుని యాజ్ఞ యాఁదలయందుఁ దాల్చి
శాశ్వతంబైన నిద్ర నొసంగఁ జాలు
రణముఖంబున కరుదెంచె రయము మీఱ. 41

గ. చేరి కల్పాంతకాలశూలధరుండు పోలె శూలంబుఁ ద్రిప్పుచున్న యాయంజనాచలసంకాశుం గాంచి వాతాహతిచే జలదంబులు వోలెఁ జెదరిపోవుకపిబలం బంగదుండు వారింప మరలి యుత్సాహంబున గిరులం దరులం బెఱికి వానితో రావణానుజుం దాఁక నాతండును బ్రజ్వలాయమానం బగుత్రిశూలంబుం ద్రిప్పుచు మహోద్ధతి నేల గ్రక్కదలం ద్రొక్కుచు నీల వృషభశరభాదులం గొట్టి గవాక్షు బంధించె. వానరసేన శరణంబునకై రఘువరుం జేర వారి నాశ్వాసించి సుగ్రీవుండు భుజవీర్యంబు మెఱయ భూధరంబు లనేకంబు లాసురవైరిపైఁ బఱపి చిత్రసమరంబు చిరకాలంబుసలి పి చిట్టచివర శానక్తంచరవీరుం డేయు ధరాధరంబులు తాఁకి నిశ్చేష్టుండై కులిశదారితకులభూధరంబు వరుస నేలంగూలె.

సీ. కూలినాతని గొబ్బునఁ గుదియఁబట్టి
రావణానుజుఁ డేగెఁ బురంబు వంకఁ
బొంగి రసురులు తమరాజు పూర్వమందు
వాలిచేఁ గన్నయపకీర్తి పాసె ననుచు. ౪౨

వ. అంత నాసుగ్రీవుండు లంకారథ్యలందు వీచుచున్న కుసుమామోద
భరితశిశిరరథ్యోపచారంబుల సేదదేఱి నఖముఖంబుల నాఖరాసురు
శూర్పణఖాముఖానుకారుం గావింప నాతం డాదారుణాకారంబు
తోడన ప్రాకారం బుల్లంఘించి మరల సమరాంగణంబున కేతెం
చిమదాతిరేకంబునఁ బ్రతిపక్షబలంబుతోడ స్వపక్షబలంబును భక్షిం
చుచుఁ బ్రతిఘటించుచు సౌమిత్రిని సరకుసేయక రయంబున రా
మునిం జేరి యతనిపై గిరిశిఖరం బొక్కటి విసరివైచె. రాఘవుండు

గీ. అర్ధచంద్రాఖ్యశరముచే నద్రిఁగూల్చి
ఖరుని మారీచు వాలిని నఱికినట్టి
యమ్ము లతనిపై నిగిడించె నవ్వి వమ్ము
గాఁగ నైంద్రవాయువ్యాశుగములఁ బట్టి. ౪౩

ఉ. రక్కసి వీరు గాత్రముల రాముఁడు చెక్కు భుజద్వయంబునం
దొక్కటి తొల్త నాసురబలోదధిలోఁ బడె మందరంబునా
నొక్కటి యబ్ధియందుఁ బడి యొప్పెను రెండవ సేతువ్రాయున
న్నొక్కని యుండెఁ దచ్ఛిరము నింగిఁ ద్రికూటతురీయకూటమై.

వ. అప్పుడు మోదాతిశయంబుచే వానరులు చేయుకోలాహలంబు వ
లనఁ గుంభకర్ణునిపాటెఱింగి దుఃఖించి మహోదర మహాపార్శ్వుల
ను సహోదరుల సాయమిచ్చి పనుప దేవాంతక నరాంతకాతికా
యత్రిశిరస్కు లనుకుమారులు పితృపతి భువనంబుఁ జొచ్చుభంగి
రణభువనంబుం జేరిరి. అప్పుడు.

చ. దనుజబలంబు వానరుల దండు నవక్ర పరాక్రమోన్నతి
న్వెనుకకుఁ జూడకుండఁ గడుభీకరభంగిని జోరఁ సాగి రా
యనిమిష సుందరీ నివహ మాత్మలఁ బొంగఁగ నారదుండు నేఁ
గనుఁగొనలేద యీకరణికయ్యము మున్నని చాటి చెప్పఁగన్.

ఆ. వె. అంగదుండు చంపె నల్ల నరాంతకు
హనుమ దునిమె ననిమిషాంత కాఖ్యుఁ
బూర్వకాలమందుఁ బురఘస్మరుం డంత
కాఖ్యుఁ బొలియఁ జేసినట్లు గాను. ౮౬

గ. అనమసమరశీలుండగు నీలుండు మహోదరుని సుపన్నుండనుండు త్రిశిరస్కుం జంపిరి. మఱియు మహాపార్శ్వాదివాహినీపతు లనేకులు నమసిరి. ఇది యంతయుం గని నిర్భరవిషాదరోషపరవశుండై నిశాచరాకారంబు గన్న తమోనికాయం బననొప్పు నతికాయుం డేతెంచి వృత్రాసురుండు సుత్రాముని దాఁకినవడుపున లక్ష్మణుం దాఁకె.

చ. చిరము పెనంగి లక్ష్మణుని చిత్తము వేసరి యుండఁ బద్మభూ
వరమున నీనిశాచరుఁ డవధ్యుఁడు సుమ్మని గాలి పల్కఁడు
స్సరసిజగర్భు నస్త్రమును జయ్యన వీడెను; వీడఁ బచ్చిరం
బరుదుగ నింగి నిల్చి జగ మయ్యది రాహు వటంచు బెగ్గిలన్.

—ఇంద్రజిత్తు రెండవ యుద్ధము.—

ఆ. వె. దీనుఁడైన తండ్రిఁ దేఱంగ నూరార్చి
ధనువు శరధియాగము దగ ధరించి
సేనతోడఁ గూడి చెచ్చెరఁ గడిమియై
నేగి కలను సొచ్చె నింద్రజిత్తు. ౮౮

గ. వచ్చి యాజగజెట్టి తనరథంబును రక్షింప రాక్షసుల నియోగించి ప్రదక్షిణశిఖంబగుశిఖియందు వేల్చి మంత్రాధిగతంబు లగువివిధాస్త్రంబుల ధరించి తిరోధానుండై గగనంబునుండి వ్యాధుండు క్రవ్యాదులంబలె నిశితశిలీముఖంబులం బఱపి యంగంబుల నఱకి వానరబలం బెల్ల మూర్ఛిల్లంజేసి

వె. ఖరనిదాఘ మబ్జసరసినిఁ గ్రాఁచెడు
పీఁక రాము ననుజుఁ దాఁకి వారి
విధురసత్త్వయుతుల వికలాశయులఁజేసి
యింద్రజిత్తు మొల్ల నింటి కేగె. ౮౯

అర్కుని తేజంబు హ్రాసమొందిన రీతి
నర్కజు తేజంబు హ్రాసమొందఁ
జంద్ర వికాసంబు సన్ననాగతి రామ
చంద్రవికాసంబు సన్నగిల్ల
జల వృష్టిపోలిక శరవృష్టి యెల్లెడ
నిబిడంబుగా మఱి నెగడఁ జేసి
పృథుమేఘ మంతట వెలిఁ బోయిన భంగిఁ
బృథుమేఘనాదుండు వెలిఁ జనఁగ
గీ. నలము పోలిక నలుఁడును నలఁగి పోయెఁ
గుముదముల భంగిఁ గుముదుండు గుందువడియె
జలము గతిఁ గపికులమును సంచలించెఁ
బ్లవగవాహిని వాహిని వరుస నొప్పె. ౫౦

జాంబవంతునియోగంబు సరణి నేగి
పవనసుతుఁ డంత నోషధి పర్వతంబుఁ
దెచ్చె నవలీల సేనకుఁ దీరె మూర్ఛ
యమరు లత్యంతమోదంబు నందిరపుడు. ౫౧

మరల మహాయుద్ధంబు ప్రవర్తిల్లె నందుఁ బ్రకంప ప్రజంఘు లంగదు భుజప్రతాపానలంబునకు శలభంబు లైరి. మైందద్వివిదులచే శోణితాక్షవిరూపాక్షులు మృతినొందిరి. ఇది గాంచి రోషావేశులై కుంభ నికుంభులు సుబాహు మారీచుల భంగి బాహులం జాచి రాఘవబాహుతుల్యులగు హనుమత్సుగ్రీవులం దాఁకె,

కుంభుఁ డినజుచేఁ గూల నికుంభుఁ డావి
యోగమోర్వక తన్నామ యుక్తమైన
విబుధసుందరీకుచకుంభవీథిఁ జేర
శ్వసనపుత్రునివలనఁ దా నుసులు వాసి. ౫౨

తదనంతరం బాసురపతి నియోగంబున ఖరాత్మజుండగు మకరాక్షుం డఖిలాసురవాహినీసమేతుండై వచ్చి విజృంభింప రఘువీరు సాయకంబు వానిం దాఁకి తండ్రి పజ్జ కంపె. తదనంతరము,

ఉ. రావణి తండ్రియానతి శిరంబునఁ దాలిచి యగ్ని వేల్చి య
స్త్రావలిఁ జేతఁ బూనుచు రయంబున మింటికిఁ బ్రాఁకి మాయచే
నావనచారిసేనపయి నమ్ములు మెండుగఁ గ్రుమ్మరించి రా
మావనిపాలు కోపమున నాఁగఁగఁ జాలక పాఱె నింటికిన్. ౫౩

—* ఇంద్రజిత్తు మాయసీతను నఱకుట *—

వ. రావణి యీపగిదిఁ బలాయితుండై లంకం జేరి మరలఁ బశ్చిమప్రతీహారంబునుండి వెడలి వచ్చి యాంజనేయుండు చూచుచుండ మాయాసీత నొకదానిని ఖడ్గంబున ఖండించి నికుంభిలాఖ్య ప్రదేశంబున కరిగి వైరిపక్షవిశసనారంభంబునకై చిత్రం బగు సత్త్రం బొకటి యారంభించె. హనూమంతుం డామాయాకల్పితసీతాఖండనంబు తథ్యం బని నమ్మి పోయి టుడిగి నిరాశుండై రామునొద్దకుఁ జని యది నివేదింప వజ్రనిర్ఘోషంబు విన్న రాజహంసంబు రీతి నారాజహంసంబు మూర్ఛిల్లి పుడమిపైఁ బడి సౌమిత్రి సాంత్వనంబులఁ గొంత వడికి లేచి దైన్యంబు గా నిట్టూర్పు నిగిడించి జగన్నాథుం డయ్యు ననాథుఁ డుంబోలె నిట్లు విలపించె.

గీ. జనన మందెను జనకుని సవనభూమి
ధరణియందునఁ బొడసూపు నగ్నియట్ల
మనుకులంబునఁ గోడలై ఘనత నొందె
నట్టి సతిఁ బాసి యీఁక రాముఁ డెట్టు లుండు. ౫౪

ఆ. వె. వాయుపుత్రకుండు బలిమి దాఁటఁగ లేని
కడఁక నలుఁడు నడ్డు కట్టలేని
చిచ్చు రమ్ము లింకఁ జేయంగఁ జాలని
మేటి శోకజలధి దాఁటు టెట్లు. ౫౫

వ. అంత నాసురమాయా వేది యగువిభీషణుండు రాఘవుం జేరి "మీ రీరీతి విలపించుటకుఁ దగిన కారణంబు లేదు. ఇది యంతయు యజ్ఞంబు నిరంతరాయంబుగ నొనర్పం బూని శక్రవైరి పన్నినపన్నుగడ కాని నిక్కంబుగా" దనివక్కాణించి తత్క్షణంబ లక్ష్మణుం బురస్కరించు కొని సేనాసమేతుండై యింద్రజిత్తుం జంప నికుంభిల ముట్టడించె.

—*ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణునితోఁ బోరిచచ్చుట*—

చ. వనచరసేన యార్పు లపారములై చెవిసోఁకినంత ని
ర్జరపతి వైరి యాహవము చయ్యన నిల్పి మృగాధిరాజగ
హ్వరమును వీడివచ్చు గతి నాహవరంగముఁ జేరి మేటివా
నరబల మెల్లఁ దోలెను ఘనంబగు వాయువు తూలముంబలెన్. ౫౬

గ. అంతట సౌమిత్రి గంధవహనందను స్కంధం బెక్కి స్యందనగతుండై సావర్తసమయకృతాంతుం డుపోలెఁ బోరుచున్న సంక్రందనజిత్తును సంక్రందనుండు జంభుదాఁకినట్లు దాఁకి నిశితశరధారలా తనిపైఁ గురిపించెనిట్లు.

ఉ. కోపము లుప్పతిల్ల మదగుంఫిత విస్ఫురదుగ్రవీరస
ల్లాపము లెచ్చఁగా భుజబలంబులు మీఱఁగఁ గంకటంబులుం
జాపము లస్త్రము ల్తునుఁగ జంకుట యుబ్బుట గానరాక యా
టోపమునం బెనంగిరి కడు న్సురవైరియు రాముతమ్ముఁడున్. ౫౭

గీ. వజ్రతుల్యంబులైనట్టి బాణచయము
చేత సౌమిత్రి యాయింద్రజిత్తు నారి
ముందుగాఁ ద్రుంచి పిదపఁ దత్స్యందనంబు
నడుపుసారథి నల్లన మడియ నేసె. ౫౮

గ. ఇట్లు సౌమిత్రియు నింద్రజిత్తును మూఁడు దినంబులు పోరిరి. అంత వక్రకుండగు నాశక్రవైరి విభీషణునిపై శక్తిం బ్రయోగింప రామానుజుండు దాని నర్ధచంద్రబాణంబున ఖండించె వైరియవిన యం బోర్వం బాలక యమోఘంబగు మాఘవతాస్త్రంబు వానిపైఁ బ్రయోగింప,

గీ. శక్రవైరిపైఁ బడియె నస్త్రంబు తొలుతఁ
బిదపఁ బడె వాని పెందల పృథివి యందు
సురలు కురిసిరి కుసుమంపుసోన తొలుత
నసురకాంతలు విడిచిరి యశ్రు లవల. ౫౯

చ. తనయుని చావువార్త చెవిఁదాఁకిన రావణుఁ డెల్లమోములు
న్వనటను వాడఁ గన్గవల బాష్పము లుబ్బి స్రవింప నంతలో
ఘన మగుకోపవుంభరము క్రమ్మఁడుఁ గన్బొమ లల్లనాడ నా
ననములు శేవుటింప ఘననాద మొనర్చెఁ దనర్చినవ్వుచున్. ౬౦

వ. ఆటోపించి యానిశాటాధీశుండు సంక్రందనజిదాది నందనులు ప్రమం
దుటయుఁ గుంభకర్ణాదిభ్రాతలు వీతజీవులగుటయుఁ బ్రహస్తప్ర
ముఖ సచివవర్గంబు నిర్గతాసులగుటయు విరూపాక్షుండు మొద
లగు సేనాపతులు చచ్చుటయుఁ బ్రబలంబగు నిజబలంబు కలంగి
వికలంబగుటయుం బురంబు నిశాచరవనితాక్రందనపూరితం బగు
టయుం గాంచి హర్యక్షంబు హరిణంబుం జంపు తెఱంగున ధరణీసు
తం జంప నుంకించి యొద్దనున్న మంత్రి వారింప నాకృత్యంబు మాని
విధిసారథి సంచోదితుండై దాశరథిం దాఁక సంగరాంగణంబుం జేరె.

గీ. బహువిధాస్త్రంబులం దాల్చి పటిమ మీఱ
సంగరక్షితిఁ జే నిశాచరేశుఁ
డొక్కఁడయ్యును బెక్కురయోజఁ బోలెఁ
బెక్కుచేతులఁ దలలను వెలయుకతన. ౬౧

గీ. అరిబలంబున నున్నట్టి యరిదిమగలఁ
బేరు లుగ్గడించుచుఁ జంపె వేఱువేఱ
నీకు నీతఁడు సాటి వీఁడు నీకు ననుచు
వరుల సురవేశ్యలకు నెల్లఁ బంచినట్లు. ౬౨

వ. ఈగతి లంకాపతి కపిసేనం గూల్చుటం జూచి కుపితుండై లక్ష్మణుం
డు నిశితవిశిఖమ్ముల రావణు కేతనమ్ము నర్ధచంద్రసాయకమ్మునఁ
జాపంబును నఱికి సారథిం జంపి కరలాఘవం బతిశయిల్ల నెల్లెడలఁ
దానయై ప్రవర్తిల్ల నసురపతి శక్తిం బ్రయోగించి యుపరాగము
కళాధరుంబోలె నాతని క్షణమాత్రంబు విసంజ్ఞుం గావించె.

—: రామరావణయుద్ధము. :—

గీ. తమ్ముఁ డారీతి శక్తిఘాతమ్మువలన
సోలుటం జూచి రాముండు చాలఁ గుంది
ఖండలించెను జాపంబు ఖండలించె
విధియు దనుజనాయకు ఫాలవీథిలిపిని. ౬౩

గీ. అస్త్రధారల దనుజుని నాశుగముల
సురవిపక్షేంద్రుఁ గ్రమ్మి దాశరథి నెఱపెఁ

గయణవీరరసము లేక కాలమందు
శోకహర్షముల్ ప్రబలె ననీకమందు. ౬౪

గీ. ఈసు మీఱంగ రఘుకులాధీశుఁ డపుడు
చాపమును వంచి బాణముల్ చాలఁగురియ
నుసుఱువాయక యున్నట్టి యసురభటుఁడుఁ
బ్రియునిఁ బడయనివేల్పుటింతియును లేక. ౬౫

వ. అంత హనుమంతుండు తెచ్చిన యోషధీపర్వతమాహాత్మ్యంబునఁ దమ్ముండు మూర్ఛదేఱం గని యత్యంతానందంబు నంది యాఖండలుం డంపిన కవచంబు దొడిగి వికంకటంబగు తత్స్యందనం బెక్కి సంరంభం బొప్ప రఘువీరుండు రణంబునకుం దొడరె నప్పుడు.

సీ. సమనైనలక్ష్యంబు సమకూటంబు జేసి
శౌర్యాతిరేకంబు జాలువాఱ
నన్యోన్య మస్త్రాళి నంటఁ దాఁకుటచేత
నొడలంతఁ బులకలు పొడముచుండఁ
బ్రాణంబుమీఁదికి వచ్చినప్పుడుఁగూడ
సమరంబు నిలువక సాగుచుండ
మూర్ఛచే వివశత మొనసినప్పుడుమాత్ర
మించుక విశ్రాంతి యేర్పడంగ

గీ. మేటిమగ లౌట నొండొరు మెచ్చుకొనుచు
నొకరికొకరు తీసిపోకుండ నల్ల
రాఘవేంద్రుండు రాక్షసరాజు నప్పు
డెసము లేకుండఁ బోరిరి కడిమిమెఱయ. ౬౬

గీ. రాముఁ డమ్ములఁ బొదినుండి లాగికొంట
యుల్లెఁ దొడుగుట విడుచుట యున్నవనలఁ
జూచుచుండిన జనముల చూడ్కులట్టె
నిలిచె రఘువీరుకరమున నిండువెలిని. ౬౭

ఉ. బీరములాడుచున్న సురవిద్విషువక్త్రము రాఘవేంద్రుదు
ర్వారశరంబుచేఁ దెగియు వారక పల్కుచునుండె శౌర్యమం

దారయనొక్క రూపయగు నారణధీరయుగంబునందు దే
వారియ చిన్నవోయె శిర మాగతిఁ వాలుట గన్నసిగ్గునన్. ౬౦

ఉ. అసురనాథు నాలుగము లంటఁగఁ దాఁకినఁ బుట్టి రక్తము
ల్వాసవకంచుకాక్షిశతవంక్తులఁ జొచ్చి స్రవించుచుండఁగా
భూసుతనాయకుం డెనఁగెఁ బోల్పఁగఁ గోవకపాయితంబులై
భాసిలుకన్నులన్నిట విపత్తు బలుం గను వజ్రిపోలికన్. ౬౯

వ. ఈరీతి నత్యాగ్రహంబుతో నొండొరులం దాఁకి వైశ్వానరాస్త్రం
బు వారుణాస్త్రంబునను, నాగాస్త్రంబు గారుడాస్త్రంబునను, వారి
దాస్త్రంబు వాయవ్యంబునను, దామిస్రంబు వైభాకరంబునను,
దానవంబు మహేంద్రంబునను, వైష్ణవంబు మహేశ్వరంబునను,
నీగతి నన్యోన్యాస్త్రంబుల ఖండించుచు నిముసంబైన విడువక
రఘువరుండు నసురవరుండు నేడుదినంబులు పోరిరి. అంత,

—: రావణుఁడు చచ్చుట :—

ఉ. చాపవినోదముం జలుపఁ జాలనముత్సుకుఁడయ్యె రాఘవుం
డావద నున్న జాయఁ గని యబ్జభవాస్త్రము కేఁగఁబూని యా
పావునికంఠము ల్పదియు భగ్నమొనర్చెను సర్వలోకసం
తాపము నాక్షణంబునన నాశము నొందె జగంబు లుబ్బఁగన్. ౭౦

గీ. అసురనాథుండు చచ్చిన నమరు లుబ్బి
పుష్పవర్షంబు గురిసిరి పుడమిపైనిఁ
దొలుతఁ జుప్పనాతి మనసు కలఁచినట్టి
కాముఁడు న్నుతి గాంచెను రాముతోడ. ౭౧

వ. అంత రణరంగంబున నిమంగం బువధానంబుగా శరతల్పంబున
శయనించియున్న యన్నం జేరి సోదరస్నేహంబునం బుడమింబడి
విభీషణుం డిట్లు విలపించె.

—: అన్న చావునకు విభీషణుఁడు విలపించుట :—

చ. నమసుఖదుఃఖభావమున సాటిని శాటులు నిన్నుఁ గొల్చి యీ
సమరముఖంబునందుఁ బడిచచ్చిరి తమ్ముఁడనైన నేను ధ
ర్మము విడనాడి ని న్విడిచి మాన్యకులంబును మాపినాఁడ నీ
యమితకళంక మెన్నఁటికి నైనను నాకిఁక మాయునే భువిన్. ౭౨

సీ. నిన్ను రక్షింపఁ గోరుచు నిహతినొంది
ధన్యుఁడౌ కుంభకర్ణుండు తమ్ముఁడనఁగ
నాత్మలాభంబుఁ గోరి నీ హాతమొనర్చి
నట్టిపాపుని నను విధి యిట్టు లుంచె. 23

గ. అనంతర మంతఃపురాంగనలతోఁ గూడి కరుణంబుగా నాక్రందిం
చుచు మందోదరి సమరాంగణంబుం జేరి యశనినిహతమందరంబు
చందంబునం బడియున్న నిజేశు దశకంధరుం గాంచి నిషాదుండు
దయితుం జంప విలపించు కురరికరణి నీరీతి నారటించె.

—* మందోదరివిలాపము. *—

గీ. పూర్వ మఖలదిగ్విజయం బపూర్వరీతిఁ
జేసి ముదముతోడుతఁ బ్రవేశించినట్టి
జముని పురి కిప్డు సామాన్యజనునిభంగి
నరిగినాఁడవు విధి నేమియనఁగవచ్చు. 24

గీ. దనుజవంశనాయకుఁడైన ఘనుఁడుతండ్రి
జగము లెల్ల గెల్చిన మేటిమగఁడు మగఁడు
అమరవరుని జయించినయతఁడు సుతుఁడు
దైవ మిపుడట్టినను నిట్టిదశకుఁ దెచ్చె. 25

గీ. వాలి మొదలుగ నగజుఁ గూలనేసి
తమ్మునకు రాజ్యమిచ్చుట ధర్మవిదుఁడ
యయిన నితనికిఁ బరిపాటి యయ్యె నకట
తరణికులజుల కిది యెట్లు ధర్మ్యమయ్యె. 26

గ. అంతనిజనాథు నుద్దేశించి

ఉ. వానరవీరవాలగతవహ్ని దహించెను లంక నెంతయున్
జానకి శీలవహ్నిని జచ్చితి వీ విదె యేను దీనతో
కానలమధ్యమందుఁ గడు పోయిగనుంటిని జావులేక వై
శ్వానరుఁడు న్ననుం గదిసి చంపఁగఁ జాలఁడటంచు నెంచెదన్.

గ. సాయందినంబున దివాకరప్రభ పోలె నేనిప్పు డనలంబుసొచ్చి
చంద్రిక చంద్రునిఁ జపలాలత మేఘుంబు ననుసరించు పగిది నిన్నను

నరించి యీదారుణ విరహవ్యథఁ బాపుకొనియెన ననుచు నిట్లు వి
లపించు ప్రజాపతియాత్మహత్యోద్యోగంబును మాన్పి తనయను
మతి నన్నకు యథావిధిగాఁ బితృమేధంబు నిర్వర్తించియున్న
విభీషణు నఖిలాసుర రాజ్యాధిపత్యంబునకు రఘుపతి యభిషిక్తుం
గావించె.

క॥ తరణికులోద్వహదత్తా
సురనాయకమండలంబు సొంపొందెఁ గదా
దరణికిరణామృతంబున
మఱిమఱిఁ బెంపొందుచంద్రమండలము గతిన్. ౭౮

వ. అంత.

—+ సీతయగ్నిప్రవేశము *—

గీ॥ శుద్ధుఁడైనవిభీషణుం డిద్ధభక్తి
నింతులకు నెల్ల నరిది మేల్బంతియైన
సీతఁ గొనివచ్చి రామునిచెంత నిలుప
హర్షశోకంబు లుప్పొంగె నతనిమదిని. ౭౯

వ॥ అనంతర మరుంధతింబోలెఁ బవిత్రచారిత్రనిధి కధిదేవతయగు వై
దేహి పరమపురుషుండయ్యు మర్త్యరూపంబుఁ దాల్చినవిభుని జేసు వి
శ్వాసార్థంబుగా నరవిందాననుండును బురందరాదిసురలును జూ
చుచుండఁ జంద్రకల చండభానుమండలంబుం జొచ్చుభంగిం జి
చ్చునం బడె.

గీ॥ ఆత్మశుద్ధికై జానకి యగ్నిఁజొచ్చెఁ
గాని తచ్ఛుద్ధచరితంబు కతన నతఁడు
సర్వభక్షణపరతచే సక్తమయిన
యఘము పోలిపోవఁ బరిశుద్ధుఁ డయ్యె నపుడు. ౮౦

క॥ అనలవిశుద్ధయయినభూ
తనయను రాముండు ప్రేమ దనర గ్రహించెన్
అనలవిశుద్ధ యయినప్రభ
నినుఁడు ప్రభాతంబునన్ గ్రహించినభంగిన్. ౮౧

—*సీతారాములు పుష్పకంబెక్కి నందిగ్రామంబున కేగుట*—

గ. తదనంతరం బారఘువీరుం డరవిందయోని చూపింప నాకాశమం దున్న దశరథుంగాంచి ప్రణమిల్లి తదనుజ్ఞ శిరంబునం దాల్చి పాక శాసను వరంబునం బ్రత్యుజ్జీవితు లగువానరులం గని యానం దించి సుగ్రీవునితో భాషించుచుండిన విభీషణు సకరుణంబుగా నాలోకించి సీతాసౌమిత్రిసహితంబుగా నయోధ్యకుం జనం గామ చరంబగు కుబేరపుష్పకం బెక్కె.

చ. అరుదగు నావిమాన మతిహర్షముతోడుత నెక్కిపోవుచు న్సురరిపు వీటిచెంతం గలచోటుల నావల నాగభీరసా గరమును దానియందు మునుగట్టిన బంధురసేతుబంధము న్వరుసగం జూపుచుం జలజబంధుకులీనుండు జాయ కిట్లనున్. ౧౨

గీ. పుష్పకంబిదె మీందికిం బోవుకొలందిని నాకసంబు విశాలమై యతిశయిల్లు నవనిం బల్వలాకృతి నున్న యబ్ధిం జూపి పవనసుతు గేలిగొందురు ప్లవగు లిదిగొ. ౧౩

గ. జనకనందిని యీవిమానవేగంబు వినతానందను వేగముం గూడ నతిశయించుచున్న దిదిగోం జూడుము.

క. దూరమున నున్నవానిని నేరుపటించి నీకుం జెప్ప నేం దలంచిన నా నేరుపు లన్నియు వమ్మై దూరముగా నవి వెనుకకుం దొలంగెడు కతనన్. ౧౪

గ. ధరణితనయా చూడు, మది ఋష్యమూకం, బయ్యది పంపాసరస్సు కబంధుం జంపిన తావయ్యది, యది ఖరాసురకలహస్థానంబు, మఱి యయ్యది మన పర్ణశాల, మాయామృగంబును వేటాడిన వనమద్ది, యది పావనయగు గోదావరీసరిద్వరం, బల్లది కుంభసంభ వముని యాయతనం, బది విరాధ విధ్వంసనభూమి, యది యత్రి ముని యాశ్రమం, బిద్ది చిత్రకూటము అని యాప్రదేశంబులం జూపు

చు రాఘవుండు భాగీరథీపరిసరంబునందున్న భరద్వాజాశ్రమముం జేరి మైథిలితో నిట్లనియె.

గీ. నిద్రపోవుచు నున్నట్టి నెమ్మి త్రోవ
వాయువును గ్రోలి సొక్కెడుఁ బన్నగంబు
మేటి కందూతి పోవంగ మృగము మేను
గోఁకికొనియెడు సింహంబు గోళ్లతోడ. ౧౫

గ. అంత భరద్వాజమహర్షి విహితాతిథ్యం బందుకొని మరలఁ బుష్పకంబెక్కి చనిచని యయోధ్యాపురసమీపంబుం జేరి యంతకు ముందుగా వాయునందనుచే నన్న రాక విని యతిపావనతపోధనవ్రతుండు నాజానభక్తిభరితుండు నగు భరతుండు మంత్రిసహితుండై వసిష్ఠుం బురస్కరించుకొని యెదురురాఁ గాంచి వాత్సల్యంబున విమానంబు దిగం దలంచిన మాత్రాన నాయానంబు క్రిందికిఁ బోవుచుండ జానకితో రఘుపుంగవుం డిట్లనియె.

గీ. నాదుభావంబు నెఱిఁగెనో నాఁగ,బుష్ప
కంబు క్రిందికి దిగియెడు క్ష్మాతనూజ
నీవు వచ్చుట గాంచి తా నిన్నుఁ గదియ
నాదరంబున వచ్చు నీయమ్మ యిదిగొ. ౧౬

గీ. ఇందుముఖతోడ లీలగా నిట్టు లనుచు
వానరాధిపు హస్తంబు పట్టుకొనుచు
దనుజపతి దారిచూపంగ ఘనవిమాన
మల్లన డిగియె జానకీ వల్లభుండు. ౧౭

—*శ్రీరామ భరత సమావేశము*—

ఉ. ఆగతిఁ బుష్పకంబు డిగి యన్న కనంబడినంతఁ బాదుకద్వయము ముందుఁ బెట్టుకొని వేముఱు మ్రొక్కెడు పెద్దతమ్ముని౯
గాఁగిట గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యధికంబుగ డస్సిన వానికాయమూరాగముతోఁ గడు న్నిమిరె రాఘవుఁ డశ్రుల నీరు క్రమ్మఁగన్. ౧౮

సీ. అత్యంతమదుఃఖకృశదేహుఁడైనతమ్ముఁ
గాంచి భరతుండు ముదముతోఁ గాఁగిలించె

నతఁడును సుఖోపనతరాజ్య మవలఁ ద్రోచి
సుదృఢభక్తిఁ బూనిన యన్నఁ జూచి తనిసె. ౮౫

వ. అంత శత్రుఘ్నసహితుండై భరతుండు సీతాదేవికి నమస్కరించి సుగ్రీవ విభీషణాదుల యథోచితోపచర్యల గౌరవించె. రాముండును వసిష్ఠుం బూజించి మంత్రుల నామంత్రించి పౌరవర్గంబు నను గ్రహ పూర్వకంబుగాఁ గనుంగొని సీతాలక్ష్మణసహితుండై భరతాశ్రమంబునకుం జని యచ్చటనతిశోభనీయవాత్సల్యయగు కౌసల్యకు దుఃఖాతిరేక యగు కైకకు నత్యంతస్నేహపరివ్యక్త యగు సుమిత్రకును గ్రమానుసారంబుగా నభివాదనం బొనర్చి వారలు తన్ను మాటిమాటికిఁ గౌఁగిలించుచుండ నమందానందభరితుండయ్యె. అంత,

—శ్రీరామపట్టాభిషేకము—

గీ. శిష్టరీతిని బట్టాభిషేచనంబు
గురువులాజ్ఞను గావింపఁ గోరి సకల
తీర్థజల మమందగతిని దెచ్చిరపుడు
కపులు మంథర మది యెంతొ కలఁతఁ జెంద. ౮౬

గీ. మంత్రివర్గంబుచే నటు మకుటబంధ
మాదరంబునఁ బొంది రామాధిపుండు
పురికిఁ బోవఁగా రథమెక్కె భూరిరథుఁడు
భరతుఁడును మనోరథముఁ దాఁ బడసె నపుడు. ౮౭

—సీతారాము లయోధ్యఁ బ్రవేశించుట—

సీ. సౌమిత్రు లిద్దఱు చామర ల్వీచుచు
నెలవంక బలవంక లెనసి కొలువఁ
బరిజనాచారుఁడై భరతుండు భక్తితో
విమలముక్తాతపత్రమును బట్ట
వానరదానవవాహినీనాయకుల్
వినయంబుతోడుత వెంట రాఁగ

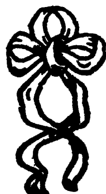
దిక్కులు మిక్కిలి పిక్కటిల్లఁగఁ దూర్య
నినదంబు లెల్లెడ నివ్వటిల్లఁ

గీ॥ పౌరభామలు వీక్షణపంక్తిచేతఁ
గలువపూవులతోరణంబులను గట్ట
జనకనందనతో రామజనవిభుండు
పొలుపుమీఱంగ సాకేతపురము సొచ్చె. ౯౨

గ. ఈ రీతిని.

చ. అని జయ లక్ష్మిఁ జేతఁగొని యాప్తుల భానుతనూభవు న్విభీ
షణు నిజరాజ్యపీఠముల సమ్మతి నిల్పి ప్రియానుజాత్తమి
త్త్రానుకొని రా నయోధ్యఁ గడు వేడుకఁ జొచ్చి సుఖంబుతోడ భూ
తనయను గూడి దాశరథి ధారుణి యేలెను గీర్తిలోలుఁడై. ౯౩

ఇది శ్రీమత్కౌశిక గోత్రపవిత్ర జయంతివంశ
రత్నాకర సుధాకర రామయ నామధేయ
ప్రణీతాంధ్ర చంపూరామాయణంబు
నందు యుద్ధకాండము
సర్వము సంపూర్ణము.

శు. ద్ధి

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
1	14	మావమో	మావరో
•	15	పాత	పాతః
2	2	పద్య	పద్య

కృతిసమర్పణము

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
	5	యేటను.	యేఁటను.

గ్రంథము

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
2	19	అంతర్రానుండయ్యె	అంతర్ధానంబయ్యె
5	3	దిషణ	ధిషణ
	20	సిత	స్థిత
7	3	అంతర్ధానంజయ్యె	అంతర్ధానంబయ్యె
	13	ఒకండుద్భవించి	ఒకఁడుద్భవించి
8	27	ఆదరమునబూని	ఆదరమునఁబూని
11	6	వేయుజగంబులు	వేయిగజంబులు
	24	చెఁనటి	చెనఁటి
14	11	దాశరధి	దాశరథి
16	22	యెట్టికేలకు	యెట్టకేలకు
17	1	నిర్భర	నిర్భర
	4	సుస్థిరమతి	సుస్థిరమతి
	6	దిలీపుడు	దిలీపుఁడు
20	26	మాహాత్తము	మాహాత్మ్యము
21	26	నిమ్ముక్తరుండు	నిర్ముక్తనిరంతు
24	6	మానసోత్సవము	మానసోత్సవము

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
26	21	నిమికులాదీశు	నిమికులాధీశు
37	24	భావంబ	భావంబు
39	11	నిశిధినీ	నిశీధినీ
40	23	మైనట్టి	మైనట్టి
46	12	సత్పథంబు	సత్పథంబు
47	19	నధికంబు	నధికంబు
53	2	నివాసార్థము	నివాసార్థము
55	15	సేననంబు	సేవనంబు
70	19	జగతిగలఁడె	జగతిఁగలఁడె
	21	మూకమదు	మూకమందు
74	5	దైర్యుఁడు	ధైర్యుఁడు
77	10	యిట	యిటు
81	4	పరిచ్ఛన్న	పరిచ్ఛన్న
	8	బొడుపుగుబ్బలి	పడమటి గుబ్బలి
87	11	౨౬	౨౯
90	4	జూడగ	జూడఁగ
91	11	దరగల	దరఁగల
	23	నేనుపిత్రు	నేనుబిత్రు
	27	సంఖ్యం	సఖ్యం
93	14	ఉగ్రశీతా	ఉగ్రసీతా
94	9	గీ	క
95	25	తేటులట్లు	తేఁటులట్లు
	26	మూన్పగా	మూన్పఁగా
96	9	ద్రోక	ద్రోఁక
	24	సువర్ణ	సువర్ణ
98	6	దైర్యుండు	ధైర్యుండు
98	16	తారానంద	తారానందన
	17	హనూమంతోదయ	హనుమదుదయ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
99		[illegible]	లోతు
100	3	వ్యధిత	వ్యథిత
	9	నీతంబగు	నీతయూగు
104	3	శారణులను	సారణులను
107	22	వినుపించు	వినిపించు
	24	దష్ట్రలం	దంష్ట్రలం
111	4	కిర్తి	కీర్తి
113	17	యుద్ధింబు	యుద్ధంబు
115	6	సమిత్రి	సౌమిత్రి
116	10	జే	జేరి
117	10	రణబు	రణంబు
119	13	విథి	విధి